

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS
HUMANITARINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
ISTORIJOS KATEDRA

Rūta Pūraitė

**STASIO LOZORAIČIO JAUNESNIOJO DIPLOMATINĖ VEIKLA JAV
(1983–1993)**

Magistro baigiamasis darbas

Vidurio Rytų Europos ir Lietuvos istorijos studijų programa, valstybinis kodas 6211NX044

Istorijos studijų kryptis

Vadovas dr. Asta Petraitytė-Briedienė

(Moksl. laipsnis, vardas, pavardė)

(Parašas)

(Data)

Apginta doc. dr. Rūta Eidukevičienė

(Fakulteto/studijų instituto dekanas/direktorius)

(Parašas)

(Data)

Kaunas, 2023

Turinys

SANTRAUKA.....	3
SUMMARY.....	5
1. STASYS LOZORAITIS JAUNESNYŠIS – LIETUVOS PASIUNTINYBĖS JAV PATARĖJAS (1983-1987)	14
2. S. LOZORAITIS JAUNESNYŠIS – LIETUVOS ATSTOVAS VAŠINGTONE (1987 – 1991) IR AMBASADORIUS JAV (1991 – 1993)	28
2.1. Lietuvos atstovas Vašingtone (1987 – 1991)	28
2.1.1. Politikų ir visuomenės veikėjų iš Lietuvos vizitų organizavimas	33
2.1.2. Reakcija į įvykius Lietuvoje	35
2.1.2.1. Sausio įvykiai 1991 m.	35
2.1.2.2. Medininkų tragedija 1991 m. liepos 31 d.	36
2.1.3. Lėšų rinkimas Lietuvos pasiuntinybei Vašingtone.....	37
2.2. S. Lozoraitis jaunesnysis – Lietuvos ambasadorius JAV (1991 – 1993)	39
2.2.1. Dokumentų išdavimai, įvaikinimo klausimai.....	41
2.2.2. Investuotojų iš JAV pritraukimas į Lietuvą.....	42
3. STASIO LOZORAIČIO JAUNESNIOJO KRITIKA IŠ VIEŠŲ JO PASISAKYMŲ	45
3.1. Dėl asmenų iš Lietuvos vizitų organizavimų	45
3.2. Kritikai lietuvių išeivijai	47
3.3. Kritika sovietams	48
3.4. Kritika Vakarų valstybėms	49
IŠVADOS	51
ŠALTINIAI IR LITERATŪRA	53
PRIEDŲ SĄRAŠAS.....	58
PRIEDAI	59

Rūta Pūraitė. STASIO LOZORAIČIO JAUNESNIOJO DIPLOMATINĖ VEIKLA JAV (1983–1993): Vidurio Rytų Europos ir Lietuvos istorijos studijų baigiamasis darbas / Darbo vadovė dr. Asta Petraitytė – Briedienė / Vytauto Didžiojo universitetas, Humanitarinių mokslų fakultetas, Istorijos katedra. – Kaunas, 2023. – 65 p.

SANTRAUKA

Tyrimė yra analizuojama Stasio Lozoraičio jaunesniojo diplomatinė veikla dirbant viename iš svarbiausių Lietuvos Diplomatinės Tarnybos poste – Jungtinių Amerikos Valstijų sostinėje Vašingtone 1983 – 1993 m. Šis laikotarpis ypatingas tuo, kad tai lūžinis istorinis momentas, kuomet ilgus metus Lietuva siekė nepriklausomybės ir ją iškovojo pradėjo atkurto valstybingumo etapą. Šis lūžinis etapas atsispindi ir Lietuvos diplomatijos, Lietuvos diplomatinės atstovybės Vašingtone istorijoje, kuri neatsiejama ir nuo lietuvių išeivijos istorijos.

S. Lozoraitis jaunesnysis, savo darbo Vašingtone metu dirbęs taip pat ir pasiuntinybėje prie Šventojo Sosto, tarsi apjungė du labai svarbius diplomatinius postus. Pradėjęs dirbti Lietuvos pasiuntinybės Vašingtone patarėju 1983 m., 1987 m. jis tapo Lietuvos atstovu, o 1991 m. – nepaprastuoju ir įgaliojotuoju ambasadoriumi. Visus šiuos metus dirbo vedamas nepriklausomos Lietuvos idėjos. Tai patvirtina išanalizuoti archyviniai šaltiniai – politiniai pranešimai, pro memorijos (nurodymai), susirašinėjimai, interviu, išeivijos spaudos straipsniai. Susitikimai su JAV politikais, kontaktavimas su okupuota Lietuva ir nuolatinis tvirtos pozicijos laikymasis nepriklausomybės klausimu rodo, kad Stasys Lozoraitis jaunesnysis tapo bene svarbiausiu užsienyje Lietuvos interesus atstovaujančiu asmeniu. Siekęs Lietuvos pasiuntinybę Vašingtone padaryti kuo atviresne visuomenei vieta, tuo pačiu norėjo suvienyti išeivijos lietuvius.

Analizuojant Stasio Lozoraičio jaunesniojo veiklą, galima pastebėti jo pasisakymų pagrindinius, besikartojančius akcentus, o taip pat ir kritiką. Aiškiai pasisakęs už Lietuvos nepriklausomybę, nuolat kritikavo sovietus, gyvenimo sąlygas Sovietų sąjungoje, nuolat kreipė dėmesį į okupuotų valstybių gyventojų padėtį. Tačiau taip pat Stasys Lozoraitis jaunesnysis kartais sukritikuodavo ir Vakarų valstybes dėl jų nepakankamo veikimo dėl okupuotų tautų, nuolaidžiavimo sovietams, netvirtos jų pozicijos. Jau atkūrus nepriklausomybę, kritikos iš S. Lozoraičio jaunesniojo teko ir Lietuvos politikams. Diplomata Stasį Lozoraitį jaunesnįjį, kuris visą gyvenimą laikėsi diplomatijos taisyklių, protokolo, nemaloniai stebino pirmieji Lietuvos politikų vizitai į Jungtines Amerikos Valstijas, vykdomi neinformavus pasiuntinybės Vašingtone. Jam trūko profesionalumo iš Lietuvos politikų, diplomatinų procedūrų tvarkos laikymosi, Lietuvos pasiuntinybės Vašingtone darbo įvertinimo. Kritika lietuvių išeivijai S. Lozoraitis jaunesnysis skyrė dėl ryškiai sumažėjusio jų aktyvumo ir domėjimosi Lietuvoje vykstančiais procesais po nepriklausomybės atkūrimo.

Reikšminiai žodžiai: Stasys Lozoraitis jaunesnysis, Lietuvos pasiuntinybė Vašingtone, Lietuvos diplomatinė tarnyba, diplomatija.

Rūta Pūraitė. DIPLOMATIC ACTIVITY OF STASYS LOZORAITIS JUNIOR IN THE USA (1983-1993): East-Central European and Lithuanian Historical Studies final thesis. / Thesis advisor: Dr. Asta Petraitytė – Briedienė / Vytautas Magnus University, Faculty of Humanities, Department of History. - Kaunas, 2023. – 65 p.

SUMMARY

The research paper analyses the diplomatic activities (1983-1993) of Stasys Lozoraitis Jr. while working in one of the most important posts of the Lithuanian Diplomatic Service – in Washington, D.C., the capital of the United States of America. This period is significant because it is a remarkable turning point in Lithuanian history. After long years of struggles to regain independence, Lithuania opens a new chapter to a new era of statehood. This turning point is a historic reflection of the Lithuanian diplomacy and the Lithuanian diplomatic Service in Washington, D.C., which is inseparable from the history of the Lithuanian diaspora.

Stasys Lozoraitis Jr. worked at the Embassy to the Holy See and simultaneously continued his diplomatic career in Washington. He managed to combine these two diplomatic activities. Starting as Counsellor at the Lithuanian Embassy in Washington in 1983, he became Lithuania's Representative in 1987 and Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary in 1991. At this time he was driven by the idea of an independent Lithuania. This is confirmed by an analysis of archival sources - political reports, pro memorias (instructions), correspondence, interviews, and articles in the diaspora press. Meeting US politicians, maintaining contacts with occupied Lithuania and his firm stance on the issue of independence made him perhaps the most important person representing Lithuanian interests abroad. He retained Lithuanian Embassy in Washington as open to the public as possible, and simultaneously mobilised Lithuanian diaspora.

The analysis of the activities of Stasys Lozoraitis Jr. draws attention to the main ideas, as well as, recurring criticism in his speeches. Clearly in favour of Lithuania's independence, he constantly criticised the Soviets, the living conditions in the Soviet Union, and the situation of the population of the occupied countries. Moreover, Stasys Lozoraitis Jr. sometimes criticised the Western countries for their lack of action, appeasement to the Soviets, and inconsistent stance. After the restoration of independence, Stasys Lozoraitis Jr. also criticised Lithuanian politicians. The diplomat who has always followed the rules of diplomacy and the protocol, was unpleasantly surprised to know about the unannounced visit of Lithuanian politicians to the United States. In his view, Lithuanian politicians lacked professionalism, compliance with diplomatic procedures, and appreciation of the work of the Lithuanian Embassy in Washington. He criticised the Lithuanian diaspora for a decrease in activity and a lack of interest in the developments in Lithuania after the restoration of independence.

Key words: Stasys Lozoraitis Jr., Lithuanian Embassy in Washington, Lithuanian Diplomatic Service, diplomacy.

IVADAS

Stasys Lozoraitis jaunesnysis gimė 1924 m. rugpjūčio 2 d. Berlyne, Vokietijoje, Lietuvos diplomato Stasio Lozoraičio vyresniojo ir visuomenės veikėjos, pedagogės Vincentos Matulaitytės – Lozoraitienės šeimoje. Tuo metu jo tėvas dirbo Lietuvos pasiuntinybėje Vokietijoje. Dar iki 1934 m., kai S. Lozoraitis vyresnysis buvo paskirtas Lietuvos Užsienio reikalų ministru, Lozoraičiai grįžo į Lietuvą, nuo 1932 m. iki 1939 m. gyveno Kaune, V. Putvinskio g. S. Lozoraitis vyresnysis paskirtas Lietuvos Užsienio reikalų ministru, prieš tai, 1932 m., Lozoraičiai grįžo į Lietuvą ir gyveno Kaune, Putvinskio. 1939 m. šeima išvyko į Romą taip pat dėl diplomatinio paskyrimo – Stasys Lozoraitis vyresnysis buvo paskirtas nepaprastuoju pasiuntiniu ir įgaliotuoju ministru Romoje. Nuo 1940 m., Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, Lozoraičiai nebegalėjo į ją grįžti. Stasys Lozoraitis vyresnysis gavo ir ypatingą įgaliojimą iš Užsienio reikalų ministro Juozo Urbšio – vadovauti visai Lietuvos diplomacijai užsienyje. Įdomu, kad panašiomis aplinkybėmis 1990 m., vykstant neramumams Lietuvoje, tokius pat įgaliojimus gaus ir sūnus Stasys Lozoraitis jaunesnysis (žr. 4 priedą). Diplomato tėvo kova išeivijoje, išsaugojant nepriklausomos Lietuvos valstybės idėją ir sovietų okupacijos nepripažinimą, darė įtaką S. Lozoraičiui jaunesniajam. Tai ugdė jo pilietiškumo ir patriotizmo dvasią, o taip pat išmokė ir diplomatinės pagrindų. Jis jau 1943 m. pradėjo dirbti pasiuntinybėje prie Šventojo Sosto, 1970 m. tapo Lietuvos atstovu Vatikane.¹ Nuolat gyveno Lietuvos nepriklausomybės atgavimo idėja, yra informacijos, kad palaikė ryšį su Lietuvos rezistentais. Vėliau kontaktavo ir su pagrindiniais disidentais Lietuvoje.²

S. Lozoraičiui jaunesniajam buvo padaryta išimtis pradedant eiti diplomatinės pareigas – pagal Jungtinių Amerikos valstijų nuostatas diplomatinės pareigas galėjo eiti tik Lietuvos Respublikos pilietybę turintis ir iki 1940 m. birželio 15 d., t.y. okupacijos pradžios, Lietuvos užsienio reikalų ministerijoje dirbęs asmuo.³

Lietuvos diplomatinė tarnyba (LDT) tarpukariu sudarė Užsienio reikalų ministerija ir užsienio tarnybos, ne Lietuvoje veikiančios, bet ją atstojaunčios pasiuntinybės ir konsulatai. Po sovietinės okupacijos iš visos LDT išliko tik keli diplomatiniai postai užsienyje. Nuo 1940 m. iki 1991 m. Lietuvos diplomatinė tarnyba išsaugojo tarpukario Lietuvos valstybingumo tęstinumą. Taip buvo vykdomas paskutiniojo Lietuvos užsienio reikalų ministro J. Urbšio nurodymas, kuris buvo išsiųstas Lietuvos pasiuntinybėms užsienyje likus dviem savaitėms iki krašto okupacijos. Šiuo nurodymu, kraštą ištikus okupacijai, LDT šefu paskirtas S. Lozoraitis vyresnysis, jo pavaduotoju Petras Klimas, antruoju pavaduotoju – Jurgis Šaulys. Visi šie diplomatai liko dirbti ir atstovauti Lietuvai užsienyje.

¹ Vytautas Landsbergis. *Pusbrolis Motiejus: knyga apie Stasį Lozoraitį iš jo laiškų ir pasisakymų*. Vilnius: Vaga, 2002, 17-18.

² Ibid.

³ Asta Petraitytė – Briedienė. *Faktai, mintys, nuomonės, idėjos. Keli epizodai iš Stasio Lozoraičio Jaunesniojo diplomatinės biografijos*. In: Istorija:mokslo darbai, T. 114, nr. 2, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2019, 50.

Po 1940 m. vasaros ir Antrojo pasaulinio karo išliko tik septynios oficialiai pripažįstamos Lietuvos pasiuntinybės ir vienas nebyliai pripažįstamas diplomatinis postas Prancūzijoje. Iš pareigų LDT nariai pasitraukdavo tik mirties atveju arba kai jį priimančioji valstybė nutraukdavo diplomatinius santykius su Lietuva. Lietuvos diplomatinė tarnyba po 1940 m. dirbo be finansinio išlaikymo iš Lietuvos.⁴

Stasys Lozoraitis jaunesnysis dirbti Vašingtono pasiuntinybėje buvo paskirtas 1983 metais. Nuo šių metų iki 1987 m. ėjo Pasiuntinybės patarėjo pareigas, o nuo 1987 m. pabaigos iki 1991 m. dirbo Lietuvos atstovu reikalų patikėtinio pareigose. S. Lozoraitis jaunesnysis buvo vienintelis iš keturių krašto okupacijos metais Vašingtone dirbusių LDT narių, kuris nuo 1991 iki 1993 metų, Lietuvai jau atkūrus nepriklausomybę, dirbo ir kaip nepaprastasis ir įgaliotasis ambasadorius⁵.

Šiandieninė Lietuvos Respublikos ambasada Vašingtone yra ilgiausiai veikiantis Lietuvos diplomatinis postas užsienyje. Kaip Lietuvos atstovybė (vėliau kaip pasiuntinybė ir ambasada) ji pradėjo veikti 1922 m. spalio 11 d. ir nenutrūkstamai veikia iki šiandienos.⁶ Jos išskirtinumas – veikla Šaltojo karo metais. Vašingtono pasiuntinybę besąlygiškai pripažino Jungtinės Amerikos Valstijos dėl savo vestos Lietuvos okupacijos nepripažinimo politikos, kurios ji tvirtai laikėsi. Akcentuojama, kad tuo laiku kitų Lietuvos pasiuntinybių statusas nebuvo toks tvirtas, kaip pasiuntinybės Vašingtone, dėl ne tokios tvirtos pozicijos Lietuvos aneksijos klausimu. Vienos iš jų laikėsi tarpinės pozicijos – pripažino okupaciją ir aneksiją *de facto*, tačiau taip ir nepripažino *de jure*, o kitos vykdė tyliąją nepripažinimo politiką. Šiomis dienomis tokia skirtinga Lietuvos diplomatinės tarnybos padėtis įvardijama kaip netradicinė diplomatija⁷. Vis dėlto, diplomatų pripažinimo Šaltojo karo metais ir jų veiklos faktas reiškia, jog Lietuvos Respublika, egzistavusi nepriklausoma 1918 – 1940 metais, išliko kai kurių valstybių politiniame mąstyme⁸. Lietuvos pasiuntinybę Vašingtone Jungtinių Amerikos Valstijų valdžia pripažino oficialiai, tad su ja susiję duomenys buvo įrašomi į Valstijose esančių ambasadų, pasiuntinybių ir konsulatų sąrašus bei kitus JAV informacinius leidinius apie užsienio valstybių diplomatinį korpusą. Taigi Lietuvos pasiuntinybė Jungtinėse Amerikos Valstijose buvo pilnai ir lygiaverčiai pripažįstama su kitų valstybių pasiuntinybėmis, fiksuota jos veikla ir duomenys. Palyginimui, Didžioji Britanija nuo 1942 m. Lietuvos, Latvijos ir Estijos diplomatų pavardės buvo įrašiusi tik į diplomatinio sąrašo priedą, pavadinimu „Sąrašas asmenų, kurie nėra įtraukti į Diplomatus sąrašą, bet kurie yra laikomi jo Didenybės vyriausybės asmenimis, besinaudojančiais tam tikromis diplomatinėmis privilegijomis“⁹. Tad Vašingtono pasiuntinybės pilnas pripažinimas išsiskiria iš kitų

⁴ Asta Petraitytė-Briedienė. *Tylieji priesaikos riteriai. Lietuvos pasiuntinybė Vašingtone Šaltojo karo metais. Mokslo monografija*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas; Vilnius: Versus aureus, 2014, 7-8.

⁵ Asta Petraitytė-Briedienė. *Tylieji priesaikos riteriai (kelios pastabos apie Lietuvos pasiuntinybę Vašingtone šaltojo karo metais)*. *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos*, nr. 16, 2013, 47.

⁶ Ibid.

⁷ Ibid.

⁸ Asta Petraitytė-Briedienė. *Tylieji priesaikos riteriai. Lietuvos pasiuntinybė Vašingtone Šaltojo karo metais. Mokslo monografija*, 12.

⁹ Ibid.

to meto Lietuvos diplomatinė atstovybė. Visi Jungtinėse Amerikos Valstijose dirbę lietuviai diplomatai turėjo įprastines diplomatinės privilegijas. Taip pat jų padėtį aukščiausi JAV valdžios atstovai patvirtino žodžiu ar raštu, nuolat patikindavo besilaikantys Lietuvos aneksijos nepripažinimo pozicijos, tvirto ir nekintančio JAV požiūrio į Lietuvą. Tai buvo pats svarbiausias, tvirčiausias Lietuvos diplomatinės tarnybos pagrindas. Taip pat toks tvirtas Jungtinių Amerikos Valstijų požiūris, aneksijos nepripažinimas ir Lietuvos laikymas nuo 1918 m. nepriklausoma, o 1940 m. neteisėtai okupuota valstybe, buvo svarbus ramsis Lietuvos laisvės byloje.¹⁰

Tyrimo problema. Pats svarbiausias Lietuvos diplomatinės tarnybos postas Vašingtone buvo labai reikšmingas Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo kontekste. Jame dirbę diplomatai veikė iš patriotiškumo, idėjinių paskatų, o ne finansinės naudos, ypatingai svarbiu darbu daug prisidėjo prie Lietuvos valstybingumo atkūrimo. Taip pat tai buvo vieta, galėjusi suburti JAV gyvenančius lietuvius. Lietuvos pasiuntinybės Vašingtone ir joje dirbusių Lietuvos atstovų darbas nepakankamai minimas ir analizuojamas Lietuvos laisvės bylos kontekste. Stasys Lozoraitis jaunesnysis savo diplomatinio darbo laikotarpiu, praleisto Vašingtone, metu kartu su pasiuntinybės personalu kasdien dirbo tikėdami nepriklausomos Lietuvos atkūrimo idėja.

Tyrimo aktualumas. Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo kelyje labai svarbi buvo Lietuvos diplomatinės tarnybos, lietuvių išeivijos veikla ir parama. Manytina, kad be aktyvaus išeivijos palaikymo ir pastangų gauti palaikymo iš Vakarų valstybių būtų buvę sudėtingiau, o Lietuva žymiai sunkesnėmis aplinkybėmis būtų atkūrusi nepriklausomybę ir galbūt netapusi pirmąja valstybe, paskelbusia atstatytą nepriklausomybę 1990 m. kovo 11 d., išsilaisvinusia iš sovietų imperijos. Stiprus išeivių palaikymas, kurių nemaža dalis ir turėjo išvykti iš Lietuvos dėl okupacijų, buvo tvirtas užnugaris demonstruojant laisvės siekį. Lietuva, paskelbdama norą būti laisva valstybe, prisidėjo prie Sovietų Sąjungos irimo pradžios proceso, parodė ir kitoms okupuotoms tautoms išsilaisvinimo pavyzdį. Ypač reikšmingai vertinamas S. Lozoraičio jaunesniojo, Lietuvos Respublikos atstovo Vašingtone, vaidmuo. S. Lozoraitis jaunesnysis atstovavo Lietuvai Jungtinėse Amerikos Valstijose ir aktyviai prisidėjo prie jos nepriklausomybės atkūrimo pastangų. Vienu metu buvęs atstovu JAV ir prie Šv. Sosto, jis apjungė bene du svarbiausius Lietuvos diplomatinės tarnybos postus. Siekiant palaikymo, S. Lozoraičiui jaunesniajam reikėjo tvirtai ir nuosekliai „atstovėti“ Lietuvos poziciją, palaikyti ryšį su Lietuva ir JAV valstybės politikais, visuomenės veikėjais. Tai atskleidžia archyviniai dokumentai - beveik kasdien faksu siųsti raštai, pro memorijos, susirašinėjimo dokumentai. Archyvinės medžiagos iš 1983 – 1993 m. laikotarpio ypatingai daug, šis laikotarpis pasižymi įvykių gausa. Lietuvos pasiuntinybė Vašingtone ir konsulatai kituose miestuose archyvavo dokumentus, tai darė ir pats S. Lozoraitis jaunesnysis.

¹⁰ Ibid.

S. Lozoraičio jaunesniojo diplomatinė veikla Jungtinėse Amerikos Valstijose nėra sulaukusi išsamios analizės, labiau pavienių fragmentinių publikacijų. Verta panagrinėti ir paties S. Lozoraičio jaunesniojo pasisakymus to laikotarpio svarbių įvykių kontekste, kritiką, iššūkius, su kuriais susidūrė bene pagrindinis nepriklausomybės atkūrimo procese Lietuvai užsienyje atstovavęs diplomatas. 2024 m. bus minima S. Lozoraičio jaunesniojo gimimo 100 metų sukaktis (gimė 1924 m.), todėl šios iškilios ir svarbios asmenybės vaidmuo ir indėlis į diplomatijos istoriją turėtų būti dar labiau išryškinamas.

Tyrimo objektas. Stasio Lozoraičio jaunesniojo diplomatinė veikla Jungtinėse Amerikos Valstijose 1983 – 1993 m. S. Lozoraičio jaunesniojo diplomatinės veiklos JAV laikotarpis tiesiogiai susijęs su jo darbu Lietuvos pasiuntinybėje Vašingtone – 1983 m. atvykęs dirbti į Vašingtoną pradėjo dirbti pasiuntinybės patarėjo pareigose, 1993 m. išvyko iš JAV sostinės, palikęs įgaliotojo ir nepaprasto ambasadoriaus pareigas. 1983 – 1993 m. laikotarpis išskirtinis tuo, kad jis žymėjo kelią į Lietuvos nepriklausomybę, galiausiai jos atkūrimą 1990 m. kovo 11 d. ir pastangas naujai kurti demokratinę valstybę. Lietuvos diplomatinės tarnybos veikla tuo metu taip pat glaudžiai siejosi su pastangomis siekti Lietuvos, kaip atsikūrusios nepriklausomos valstybės, pripažinimo tarptautinėje bendruomenėje. S. Lozoraičio jaunesniojo veikla ir įtaka buvo labai svarbi Lietuvos išlaisvinimo byloje.

Tyrimo tikslas: Išanalizuoti S. Lozoraičio jaunesniojo diplomatinę veiklą Jungtinėse Amerikos Valstijose 1983 – 1993 m., išskirti ir pristatyti svarbiausius jos etapus, atskleisti S. Lozoraičio jaunesniojo diplomatinio darbo JAV svarbą Lietuvos diplomatinei tarnybai, lietuvių išeivijai ir Lietuvos laisvinimo bylai.

Šiam tikslui pasiekti keliama **uždaviniai**:

1. Pristatyti S. Lozoraičio jaunesniojo diplomatinę veiklą Jungtinėse Amerikos Valstijose kaip Lietuvos pasiuntinybės Vašingtone patarėjo 1983 – 1987 m. pareigose.
2. Išanalizuoti S. Lozoraičio jaunesniojo diplomatinį darbą kaip Lietuvos atstovo (1987-1991 m.) ir ambasadoriaus (1991 – 1993 m.) JAV, įvertinti jo kaip diplomato įtaką Lietuvos valstybingumo atkūrimui ir įtvirtinimui.
3. Išanalizuoti ir palyginti S. Lozoraičio jaunesniojo pasisakymus, nuostatas, išreikštą kritiką, jų kitimą per 1983 – 1993 m. laikotarpį.

Chronologinės ribos. 1983-1993 metai – S. Lozoraičio jaunesniojo darbo Lietuvos pasiuntinybėje Vašingtone laikotarpis. 1983 m. žymi jo darbo pradžios Lietuvos pasiuntinybėje Vašingtone pradžią, 1993 m. – jo darbo Lietuvos ambasadoje JAV pabaigą, kai buvo atšauktas iš pareigų ir išvyko iš Vašingtono.

Istoriografijos apžvalga. Tyrimas parengtas remiantis archyvine medžiaga, publikuotais šaltiniais, monografijomis, mokslinėmis publikacijomis, t.p. publikacijomis išeivijos spaudoje.

Lietuvos centriniame valstybės archyve (toliau – LCVA) saugoma Lietuvos pasiuntinybės Vašingtone veiklos dokumentai. Šiuose dokumentuose atsiskleidžia Stasio Lozoraičio jaunesniojo veikla JAV 1983 – 1993 m. Iš šių dokumentų itin svarbūs Lietuvos pasiuntinybės Vašingtone politiniai pranešimai, pro memorijos apie pasiuntinybės, JAV lietuvių veiklą, tarptautinę politinę padėtį¹¹. Atlikti išsamesnį tyrimą buvo galima dėl to, kad dalis dokumentų yra suskaitmeninti ir prieinami skatmeniniu formatu. Vašingtono pasiuntinybės dokumentai yra išsaugoti ir konsulatų archyvuose, kadangi juos išsiuntinėdavo Lietuvos diplomatinės tarnybos nariams. Nemažiau svarbiais buvo Lietuvos pasiuntinybės prie Šventojo Sosto susirašinėjimo su Lietuvos pasiuntinybe Vašingtone veiklos, Lietuvos vidaus ir užsienio politikos klausimais dokumentai, esantys fonde nr. 673 (Lietuvos pasiuntinybė prie Šventojo Sosto, 333 psl.)¹². Dirbęs tarp JAV ir Vakarų Europos, Stasys Lozoraitis jaunesnysis nuolat susirašinėjo su Lietuvos pasiuntinybės Vašingtone darbuotojais, persiųsdavo aktualią informaciją, atsakydavo į klausimus, siųsdavo pro memorijas. Pasiuntinybės darbuotojai taip pat nuolat informuodavo diplomata apie įvykius, konsultuodavosi svarbiais klausimais (žr. 5-6 priedą). Šie susirašinėjimo dokumentai atspindi laikotarpį nuo 1989 m. rugpjūčio 11 d. iki 1992 m. gegužės 5 d. Faksais būdavo pasikeičiama beveik kasdien ar kas keletą dienų. Šie archyviniai susirašinėjimo dokumentai buvo labai naudingi, rodantys ne tik veiklą, bet ir veiklos užkulius, vertinimus, problemas, su kuriomis buvo susidurta ir kt. Spaudos atveju pateikiami oficiolesni pranešimai apie įvykius, o susirašinėjimo dokumentai labiau atskleidžia organizacines darbo Lietuvos pasiuntinybėje Vašingtone smulkmenas. Taip pat buvo išanalizuoti LCVA pateikti Lietuvos pasiuntinybės Vašingtone politiniai pranešimai nuo 1983 m. sausio 10 d. iki 1990 m. rugpjūčio 2 d., skaitmeninis jų variantas pateikiamas iš Lietuvos pasiuntinybės Londone fondo nr. 648¹³. Šie politiniai pranešimai buvo siunčiami LDT nariams, juose informuojama apie įvykių eigą, kartais pridedami aktualūs straipsniai iš spaudos. Taip pat išanalizuotos apsibrėžto tyrimo laikotarpio Lietuvos pasiuntinybės Vašingtone pro memorijos apie pasiuntinybės, JAV lietuvių veiklą, tarptautinę politinę padėtį, padėtį okupuotose Baltijos valstybėse, JAV vidaus ir užsienio politiką nuo 1983 m. iki 1989 m. (f. 665, Lietuvos generalinis konsulas Toronte ir f. 673., Lietuvos pasiuntinybė prie Šventojo Sosto)¹⁴. Tačiau svarbu pažymėti, kad buvo išsamiau analizuotos tos pro memorijos, kurios arba buvo siunčiamos S. Lozoraičio jaunesniojo, arba kuriose minima jo pavardė. Nes nuo 1983 m. iki 1987 m. Lietuvos atstovas Vašingtone buvo diplomatas dr. Stasys Antanas Bačkis, tad

¹¹ Lietuvos pasiuntinybės Vašingtone dokumentai, LCVA, f. 656.

¹² Lietuvos pasiuntinybės prie Šventojo Sosto susirašinėjimo su Lietuvos pasiuntinybe Vašingtone veiklos, Lietuvos vidaus ir užsienio politikos klausimais dokumentai, 1989 08 11 – 1992 05 05, LCVA, f. 673, ap. 2, b. 102-103.

¹³ Lietuvos pasiuntinybės Vašingtone politiniai pranešimai, 1983 01 10 – 1990 08 02, LCVA, f. 648, ap. 2, b. 183-188.

¹⁴ Lietuvos pasiuntinybės Vašingtone pro memorijos apie pasiuntinybės, JAV lietuvių veiklą, tarptautinę politinę padėtį. 1982 01 04 – 1989 09 18. LCVA, f. 665, a. 1, b. 40 – 45.

Lietuvos pasiuntinybės Vašingtone pro memorijos apie pasiuntinybės veiklą, padėtį okupuotose Baltijos valstybėse, JAV vidaus ir užsienio politiką. 1983 01 20 – 1988 06 30. LCVA, f. 673, a. 2, a. 2, b. 99 – 101.

daugelis šių keletos metų dokumentų yra pasirašomi būtent jo, kaip svarbiausiojo atstovo. S. Lozoraitis jaunesnysis tuo metu dirbo pasiuntinybės patarėju, o nuo 1987 m. S. Lozoraitis jaunesnysis jau tiesiogiai pasirašinėdavo ir siuntė pro memorijas Lietuvos diplomatinei tarnybai. Šiuose politiniuose pranešimuose ir pro memorijose atsiskleidžia S. Lozoraičio jaunesniojo diplomatinė veikla, įvairūs susitikimai, LDT nariai informuojami apie padėtį JAV, Europoje, o taip pat okupuotoje Lietuvoje, pateikiami jų vertinimai. Dažnai kartu pridedami aktualūs dokumentai, straipsniai, kurie atrodė svarbūs ir būtini LDT narių susipažinimui.

Išėjimo lietuvių spaudoje 1983 – 1993 m. laikotarpyje buvo spausdinami straipsniai apie Stasio Lozoraičio jaunesniojo veiklą Jungtinėse Amerikos valstijose, jo pasisakymai. Litanistikos Tyrimų Centro dėka internetinėje svetainėje *spauda.org* galima surasti informacijos pagal raktinį žodį ir pageidaujamą laikotarpį iš išėjimo laikraščių. Šiuo atveju, tyrimo autorė peržiūrėjo ir išrinko informaciją iš 1983 – 1993 m. išleistų laikraščių numerių pagal paieškos žodį „Lozoraitis“. Išnagrinėti straipsniai iš šių JAV leistų laikraščių: „Darbininkas“, „Dirva“, „Laisvė“ (komunistinės krypties, kritikavo LDT ir S. Lozoraitį jaunesnįjį), „Tėvynė“, „Vienybė“. Taip pat analizuoti Kanadoje leisti laikraščiai „Nepriklausoma Lietuva“ ir „Tėviškės žiburiai“, Didžiojoje Britanijoje leistas „Europos lietuvis“ ir Australijoje leistas laikraštis „Mūsų pastogė“. Daugeliu atveju tuos pačius įvykius aprašančius straipsnius perspausdindavo keli laikraščiai, tad analizei buvo pasirinktas anksčiausiai išspausdintas arba išsamiausias straipsnis¹⁵.

Apie S. Lozoraičio jaunesniojo diplomatinę veiklą rašoma Astos Petraitytės-Briedienės knygoje „Tylieji priesaikos riteriai. Lietuvos pasiuntinybė Vašingtone Šaltojo karo metais“¹⁶. Ši monografija analizuoja Lietuvos pasiuntinybės Vašingtone istoriją. Ji yra skirta diplomatų, dirbusių Lietuvos pasiuntinybėje Vašingtone - Povilo Žadeikio, Juozo Kajecko, dr. Stasio Antano Bačio ir Stasio Lozoraičio jaunesniojo veiklai pristatyti, remiantis archyviniais dokumentais, mokslinėmis publikacijomis, atskirų asmenų pasakojimais. Skyrius, kurio pavadinimas „Pagavęs permainų vėją“: Stasys Lozoraitis jaunesnysis (101-128 p.) yra aktualus šiam darbui¹⁷. Taip pat straipsnyje „*Tylieji priesaikos riteriai (kelios pastabos apie Lietuvos pasiuntinybę Vašingtone šaltojo karo metais)*“, publikuotame žurnale „Oikos“ 2013 m., yra glausčiau pateikiama Lietuvos pasiuntinybės Vašingtone istorija, atkreipiant dėmesį į ryškiausius momentus.¹⁸ Atsiminimai apie S. Lozoraitį jaunesnįjį, jo darbo metus Vašingtone yra taip pat aprašomi knygoje „Gyvenimas – Lietuva. Daniela ir Stasys Lozoraičiai“¹⁹. Šioje knygoje pateikti pokalbiai su S. Lozoraitį jaunesnįjį ir jo žmoną Danielą

¹⁵ Skaitmeninti JAV lietuvių laikraščiai. *Spauda.org*. <https://www.spauda.org/>.

¹⁶ Asta Petraitytė-Briedienė. *Tylieji priesaikos riteriai. Lietuvos pasiuntinybė Vašingtone Šaltojo karo metais. Mokslo monografija*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas; Vilnius: Versus aureus, 2014.

¹⁷ Ibid, 101 – 128.

¹⁸ Asta Petraitytė-Briedienė. *Tylieji priesaikos riteriai (kelios pastabos apie Lietuvos pasiuntinybę Vašingtone šaltojo karo metais)*. *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos*, nr. 16, 2013, 45-58.

¹⁹ Asta Petraitytė-Briedienė. *Gyvenimas – Lietuva: Daniela ir Stasys Lozoraičiai*. Vilnius: Versus aureus, 2015.

Lozoraitienę pažinojusiais žmonėmis, kurie jų buvo sutikti skirtingais gyvenimo etapais. Šioje knygoje pateikiama archyvinių nuotraukų, taip pat D. Lozoraitienės dienoraščio fragmentai. Aktualiausi šiam darbui buvo pokalbiai su Lietuvos pasiuntinybės Vašingtone buvusiais darbuotojais Nerijas Kasparas, Danute Vaičiulaityte – Nourse, Danele Bieliauskaite – Vidutiene, Šarūnu Adomavičiumi. Taip pat šiame darbe remtasi Lietuvos Respublikos Aukščiausios Tarybos pirmininko Vytauto Landsbergio knyga „Pusbrolis Motiejus: knyga apie Stasį Lozoraitį iš jo laiškų ir pasisakymų“, kurioje publikuojami S. Lozoraičio jaunesniojo veiklą liudijantys dokumentai, archyvinė medžiaga iš 1988-1994 m. laikotarpio, veikla iki 1990 m. kovo 11 d., Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo dienomis ir siekiant įtvirtinti Lietuvos valstybingumą. Pateikiamos pro memorijos, interviu, laiškai, kai kur papildyta kontekstiniais dokumentais, pridėta paties V. Landsbergio pastabų, todėl ši knyga gerai perteikia įvykių kontekstą.²⁰

Tyrimo metodai. Atliekant tyrimą, naudojami archyvinių dokumentų, periodikos, mokslinės literatūros analizės metodas. Aprašomasis metodas naudojamas pristatant S. Lozoraičio jaunesniojo diplomatinę veiklą. Taip pat naudojamas analitinis metodas, nagrinėjant S. Lozoraičio jaunesniojo viešus pasisakymus.

Darbo struktūra. Darbą sudaro santraukos lietuvių ir anglų kalba, įvadas, trys dėstymo skyriai, išvados, šaltinių ir literatūros sąrašas, priedų sąrašas ir priedai. Pirmajame dėstymo skyriuje yra apžvelgiamas Stasio Lozoraičio jaunesniojo darbo laikotarpis nuo 1983 iki 1987 m. kaip patarėjo Lietuvos pasiuntinybėje Vašingtone, siekiant išanalizuoti jo darbo JAV pradžią. Antrajame dėstymo skyriuje pristatomas S. Lozoraičio jaunesniojo darbas kaip Lietuvos atstovo Vašingtone 1987 – 1991 m. ir S. Lozoraičio jaunesniojo diplomatinio darbo laikotarpis kaip Lietuvos nepaprasto ir įgaliotojo ambasadoriaus JAV 1991 – 1993 m. Šis laikotarpis žymi aktyvų dalyvavimą Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo. Trečiajame skyriuje analizuojama kritika, dažniausiai pasikartojanti S. Lozoraičio jaunesniojo pasisakymuose.

²⁰ Vytautas Landsbergis. *Pusbrolis Motiejus: knyga apie Stasį Lozoraitį iš jo laiškų ir pasisakymų*. Vilnius: Vaga, 2002.

1. STASYS LOZORAITIS JAUNESNYSIS – LIETUVOS PASIUNTINYBĖS JAV PATARĖJAS (1983-1987)

1983 m. įvyko pasikeitimai Lietuvos Diplomatiniėje Tarnyboje. Tais metais mirė LDT šefas Stasys Lozoraitis vyresnysis. Likus mažiau nei dviem mėnesiams iki mirties, jis, kaip Lietuvos diplomatinės tarnybos šefas, paskyrė savo vyresnįjį sūnų Stasį Lozoraitį jaunesnįjį pasiuntinybės Vašingtone patarėju. Kaip rašė Lietuvos konsulas Niujorke Anicetas Simutis 1981 m. laiške S. Lozoraičiui vyresniajam, paskyrimas į pasiuntinybę Vašingtone ir Lietuvos diplomatinę tarnybą buvo „begaliniai sunkiai išsprendžiama šarada. Kaip ją išspręsti, jei neturime nei pinigų, nei kandidatų? Vienintelį tinkamą kandidatą matau, tai p. Stasys Lozoraitis, Jr., bet ir tas pats labai reikalingas prie Vatikano. Ar yra tokių, kurie sutiktų išeiti iš Amerikos pilietybės ir stot LDT-bon? Nežinau, kaip į tokį eventualumą žiūrėtų V[alstybės] D[epartamentas], jei tikrai atsirastų koks 50 metų amžiaus niekur iki šiol nepritapęs vyras. Vargiai iš jo būtų kokia nauda ir LDT-bai.“²¹

1983 m. Stasys Lozoraitis jaunesnysis paskirtas dirbti Lietuvos pasiuntinybėje Vašingtone. 1983 m. rugsėjo 30 d. pro memorijoje Lietuvos atstovas Vašingtone dr. Stasys Antanas Bačkis nurodo, kad tuo laiku buvo įvykę pasikeitimai JAV Valstybės departamente, susiję su pareigūnais, kurie rūpinosi Baltijos valstybių reikalais. „Savo laiku esu painformavęs LDT apie pasikeitimus pareigūnų V. Dep-te, kurie mūsų reikalais rūpinasi. Ryšium su tuo buvome sutarę prašyti pasimatymo su jais ir paprašėme Kolegą Latvį tuo pasirūpinti. Manėme, kad bus paskirtas pasimatymas su naujuoju Rytų Europos ir Jugoslavijos Biuro direktoriumi. Bet mūsų skyriaus vedėjas pranešė, kad kartu mus priima ir Assistant Secretary Europos Reikalams pavaduotojas p. Maro Palmer, kai jis grįš. Pasimatymas buvo paskirtas 1983.9.28. 11 val. <...> Mūsų ateities klausimu p. Palmer teigė, kad rusai demokratai pasisako už Baltijos valstybių nepriklausomybę sąlygoms pasikeitus. Po šių savo minčių p. Palmer pasiteiravo, kaip mes numatome patikrinti mūsų kraštų atstovavimo tęstinumą. Į tai pirmas atsakė kolega Estas, pasakydamas, kad jau yra paskirtas Estijos konsulas, jau 41 metų, kuris pareigas eina jau ir galės būti jo įpėdiniu. Kolega Latvis pranešė, kad jie dabar yra du Dipl. Sąraše, jis ir patarėjas. Be to, jis yra pramatęs dar paskirti vieną asmenį Pas-bėn, kad tęstinumas būtų patikrintas, nes patarėjas irgi nėra jaunas. Po kolegų aš pasakiau, kad mūsų padėtis skirtinga dėl finansinės padėties, nes mes laikomės iš Bralių kreditų. Emergency atveju – esu V. Dep-tui įteikęs notą, kad nelaimės atveju su manimi p. A. Simutis, Lietuvos Gen. Konsulas New Yorke, galėtų perimti Pas-bės vadovavimą. Be to, jam esu davęs ir atitinkamus įgaliojimus disponuoti mūsų Pas-

²¹ Petraitytė-Briedienė. *Gyvenimas – Lietuva: Daniela ir Stasys Lozoraičiai*, 82.

bės sąskaitomis. Banke. Atstovavimo tęstinumo reikalu – dabartinis Lietuvos atstovas prie Vatikano, p. S. Lozoraitis, Jr. yra sutikęs, V. Dep-tui sutikus, būti perkeliamas Pas-bèn Washingtonė.“²²

Dr. S. A. Bačkis 1983 m. gruodžio 9 d. rašė laiške, skirtame Stasiui Lozoraičiui vyresniajam, LDT šefui, dėkodamas ir patvirtindamas tų metų lapkričio mėn. 1 d. raštą, kuriuo buvo pranešta, kad Stasys Lozoraitis jaunesnysis skiriamas Lietuvos pasiuntinybės Vašingtone patarėju, nurodyta, jog skyrimas atliktas siekiant padidinti šios pasiuntinybės personalo narių skaičių. Pasiuntinybei tuo metu teko vis didesnis darbo krūvis, o personalo buvo mažai. Dr. S. A. Bačkis LDT šefui pranešė, kad Valstybės Departamentas, gavęs p. S. Lozoraičio jaunesniojo paskyrimo notifikavimą 1983 m. lapkričio 15 d., jau atsiuntęs pasiuntinybei „Diplomatic Identification Card“, išrašytą S. Lozoraičiui, Jr., kur nurodytos pareigos - „Counselor, Legation of Lithuania.“²³ Tuo pačiu šis dokumentas buvo persiųstas ir kitiems Lietuvos diplomatinės tarnybos nariams, informuojant juos apie S. Lozoraičio jaunesniojo paskyrimą. 1984 m. sausio 1 d. pro memorijoje Stasys Lozoraitis jaunesnysis rašė dr. Stasiui Antanui Bačkiui, „linkėdamas Tamstai pačios geriausios sėkmės darbe, noriu pareikšti, kad aš visomis jėgomis ir labai lojaliai bendradarbiausiu Diplomatinės Tarnybos ir mūsų okupuoto krašto labui.“²⁴

S. Lozoraitis jaunesnysis, teigiama, savo diplomatinės karjeros kelyje sugebėjo sujungti senąją diplomatiją, t.y. Užsienio reikalų ministerijos gerąsias tradicijas, ir naująją diplomatiją – informaciją, viešumą. Sulaukęs pasisakymų dėl LDT padėties, Stasys Lozoraitis jaunesnysis yra sakęs: „Taip net įdomiau, mažiau įprasto kanceliarinio darbo, tradicinės diplomatijos, bet daugiau improvizacijos ir veikimo laisvės, netradicinių sprendimų, diplomatinių priemonių paieškų“²⁵. Iš savo tėvo – Lietuvos diplomatijos šefo Stasio Lozoraičio vyresniojo - perėmė Užsienio reikalų ministerijos kanceliarinės tvarkos ir disciplinos tradicijas, kurių laikėsi visą gyvenimą. S. Lozoraičio jaunesniojo atvykimas į Vašingtoną, pasak to meto spaudos, buvo lyg „gaivaus oro gurkšnis“²⁶. Ir toks įspūdis buvo ne tik pasiuntinybės aplinkoje, tačiau ir tarp Vašingtono lietuvių, kurių bendruomenė, palyginus su Čikaga ar Baltimore, buvo pastebimai mažesnė. Stasys Lozoraitis jaunesnysis teigė, jog savo darbą pasiuntinybėje Vašingtone jis pradėjo su tikslu atidaryti pasiuntinybę kiek galima didesniam lietuvių skaičiui. Ir kartu padėti megzti ryšius tarp lietuvių ir amerikiečių. Į JAV atvykus S. Lozoraičiui jaunesniajam, pasiuntinybė tapo visiems atvira vieta, tarsi namai, kuriuose lietuviai galėjo ieškoti politinės, dvasinės paramos, o amerikiečiai – informacijos,

²² 1983 09 30 S.A. Bačchio Pro memorija nr. 1920. „Pasimatymas V. Dep-te su pareigūnais 83.9.28 d.“ LDT, LCVA, f. 648, ap. 2, b. 183, l. 127-128.

²³ 1983 12 09 S. A. Bačchio laiškas S. Lozoraičiui vyresniajam, Lietuvos Diplomatinės tarnybos šefui. LCVA, f. 648, ap. 2, b. 183, l. 162.

²⁴ 1984 01 02 S. Lozoraičio jaunesniojo laiškas S. A. Bačkiui. LCVA, f. 665, ap. 1, b. 41, l. 7.

²⁵ Asta Petraitytė-Briedienė. *Tylieji priešais riteriai. Lietuvos pasiuntinybė Vašingtone Šaltojo karo metais. Mokslo monografija*, 12.

²⁶ Ibid, 114 – 115.

kontaktų su lietuviais ir Lietuva. Jis turėjo gebėjimų bendrauti su įvairiais žmonėmis, ir šį bendravimo ir bendradarbiavimo sugebėjimą puikiai išnaudojo. Pvz., jis skaitydavo paskaitas Vašingtone veikusio *Close up* fondo programos dalyviams, kurie grupėmis apsilankydavo pasiuntinybėje. Šio fondo tikslas buvo įtraukti akademinį jaunimą į demokratijos procesus, kurti pilietinę visuomenę, organizuoti susitikimus ir paskaitas su JAV prezidentais, įvairių šalių diplomatais, politologais. Pasitikdamas svečius pasiuntinybėje Vašingtone, S. Lozoraitis jaunesnysis, kaip prisimenama, nuoširdžiai, atvirai bendravo su jais.²⁷

Jungtinės Amerikos Valstijos buvo ir yra svarbiausias tarptautinės politikos, diplomatijos taškas. Galima teigti, jog Stasio Lozoraičio jaunesniojo buvimas Vašingtone tuo metu buvo vienas svarbiausių Lietuvos diplomatinės tarnybos sprendimų. Lietuvos pasiuntinybės pastatas Vašingtone buvo įsikūręs adresu - 2622 16th Street NW Washington D.C. Gatvė, kurioje buvo įsikūrusi ambasada, kažkada laikyta prestižine, tačiau tuo metu buvo tapusi kriminalinio pasaulio narių ir vietos policijos akistatos erdve²⁸. Kartu su pasiuntinybe Vašingtone Jungtinėse Amerikos valstijose veikė keli Lietuvos generaliniai konsulai ar garbės konsulai, pripažįstami JAV valdžios. Jie buvo Los Andžele, Niujorke, Čikagoje ir Bostone²⁹.

Vašingtono pasiuntinybėje diplomatai dr. Stasys Antanas Bačkis ir Stasys Lozoraitis jaunesnysis dirbo kartu, pakeisdavo vienas kitą, esant reikalui. Vašingtono pasiuntinybėje ir anksčiau taip pat „duetu“ diplomatinės tarnybos nariai: Povilas Žadeikis ir Juozas Kajeckas, po pirmojo mirties - J. Kajeckas ir dr. S. A. Bačkis³⁰.

Nuo 1983 m. Lietuvos pasiuntinybės Vašingtone veiklos našta tapo didesnė ir sudėtingesnė. Tais metais mirus Lietuvos diplomatinės tarnybos šefui Stasiui Lozoraičiui vyresniajam, nuo 1983 m. gruodžio 24 d. LDT šefo pareigas perėmė dr. Stasys Antanas Bačkis. 1978 m. rugpjūčio 20 d. LDT šefas pasirašė dokumentą, pagal kurį dr. S. A. Bačkis nuo pastarosios datos buvo paskirtas LDT šefo pavaduotoju, o S. Lozoraičio vyresniojo mirties atveju turėjo perimti diplomatijos šefo pareigas. Tad 1983 m., vykdant pokyčius, buvo laikomasi šio dokumento. Nuo šių metų pabaigos į Lietuvos pasiuntinybę Vašingtone reikėtų žvelgti ir kaip į Lietuvos diplomatinės tarnybos centrą. Dr. S. A. Bačkis jau nuo 1960 m. dirbo šioje Lietuvos pasiuntinybėje. Jungtinės Amerikos Valstijos tuo laiku buvo svarbiausias tarptautinės politikos taškas. Lietuvių išeivių organizacijos tuo metu aktyviai ieškojo politinio JAV palaikymo Lietuvos laisvės byloje, lankėsi Baltuosiuose rūmuose ir JAV

²⁷ Ibid.

²⁸ Petraitytė – Breidienė. *Gyvenimas – Lietuva: Daniela ir Stasys Lozoraičiai*, 99.

²⁹ Petraitytė-Briedienė. *Tylieji priesaikos riteriai (kelios pastabos apie Lietuvos pasiuntinybę Vašingtone šaltojo karo metais)*, 48.

³⁰ Ibid.

valstybės departamente. O Lietuvos pasiuntinybės Vašingtone atstovai lydėdavo ir lietuvių delegacijas ir pagal pareigas būtinai turėjo lankytis JAV Valstybės departamente³¹.

Lietuvos diplomatinė tarnyba beveik visu savo gyvavimo laikotarpiu susidūrė su finansinėmis problemomis ir nuolatiniu nerimu dėl personalo. Pastarasis susijęs su tuo, jog diplomatai ėjo savo pareigas iki mirties, o jų statusas priklausė ir nuo užsienio politikos Baltijos šalių atžvilgiu. Ši siejosi su valstybių, kuriose buvo LDT postai, santykiais su Sovietų Sąjunga. Diplomatinė atstovybių finansinė situacija iš esmės buvo suvaržyta, buvo itin taupomos lėšos. LDT keletą dešimtmečių laikėsi iš JAV bankuose esančio Lietuvos turto, valiutinių santaupų ir aukso atsargų. Lietuvos pasiuntinybės Vašingtone vadovas kiekvienų metų pabaigoje parengdavo biudžeto sąmatą ateinantiems metams. Pagal šią sąmatą buvo padalijama suma visiems Lietuvos diplomatinės tarnybos postams, veikiantiems ne tik JAV, tačiau ir kitose valstybėse. Tokia funkcija taip pat rodo Lietuvos pasiuntinybės Vašingtone reikšmę LDT kontekste. Šią sąmatą tvirtindavo JAV Valstybės departamentas, todėl nuo jų sprendimo priklausė diplomatinė tarnybų finansinis likimas³². 1980 m. pradžioje lietuvių ir latvių diplomatai, tarpininkaujant JAV Valstybės departamentui, susitarė dėl paskolos, kurią lietuviai grąžino latviams jau atkurtos nepriklausomybės metais³³.

Pristatant Stasio Lozoraičio jaunesniojo diplomatinio pradžią Vašingtone, pirmieji pranešimai periodikoje pasirodė jau 1983 m. gruodžio 9 d. Laikraštis „Darbininkas“ straipsnyje „Lietuvos pasiuntinybės žinios“ informavo apie lapkričio 18 d. įvykusį Lietuvos atstovo dr. Stasio Antano Bačkio, Stasio Lozoraičio jaunesniojo ir Lietuvos generalinio konsulo Niujorke Aniceto Simučio pasitarimą. Jo metu buvo tarpusavyje pasikeista informacija ir nuomonėmis apie tarptautinę padėtį ir svarbius klausimus, kurie apima jų veiklą Lietuvos nepriklausomybės bylos labui. Rašoma, kad diplomatai taip pat kalbėjosi apie Vakarų Europoje esančių archyvų likimą ir „numatė žygius tai vertingai medžiagai išlaikyti.“³⁴ S. Lozoraitis jaunesnysis painformavo dr. S. A. Bačkį ir A. Simutį apie Šv. Kazimiero 500 metų mirties sukakties minėjimus Romoje ir kitas specifines Europos politines problemas. Tą pačią pasitarimo dieną visi trys Lietuvos diplomatai dalyvavo Latvijos diplomatijos atstovo Anatols Dinbergs organizuotame priėmime Latvijos nepriklausomybės šventės proga.³⁵ Tad iš karto galima pastebėti, kad S. Lozoraitis jaunesnysis, dirbęs ir Jungtinėse Amerikos Valstijose, ir Europoje, galėjo „tiesiogiai“ stebėti įvykius, situaciją abiejuose žemynuose, dalintis informacija su kolegomis.

³¹ Petraitytė-Briedienė. *Tylieji priesaikos riteriai (kelios pastabos apie Lietuvos pasiuntinybę Vašingtone šaltojo karo metais)*, 49.

³² Ibid, 50-51.

³³ Ibid, 51.

³⁴ „Lietuvos pasiuntinybės žinios“. *Darbininkas*, 1983 m. 12 09, nr. 48, 1 psl. Spauda.org., <https://spauda.org/darbininkas/archive/1983/1983-12-09-DARBININKAS.pdf>

³⁵ Ibid.

Panašiu laiku, kai vyko S. Lozoraičio jaunesniojo paskyrimas dirbti Lietuvos pasiuntinybėje Vašingtone, 1983 m. lapkričio mėn. 12-13 dienomis S. Lozoraitis jaunesnysis dalyvavo Vyriausiojo Lietuvos išlaisvinimo komiteto (toliau - VLIK) seime, vykusiame Detroite. Šiuo suvažiavimu buvo minima 40 metų nuo VLIK įkūrimo. Vyriausiasis Lietuvos išlaisvinimo komitetas - pasipriešinimo nacių ir sovietų okupaciniams režimams lietuvių organizacija, veikusi Lietuvoje ir išeivijoje, įkurta 1943 m. ir veikusi iki 1992 m. Šios organizacijos tikslas buvo Lietuvos Respublikos atkūrimas³⁶. VLIK suvažiavimo metu S. Lozoraitis jaunesnysis skaitė pranešimą „Vakarų Europos politika Sovietų Sąjungos atžvilgiu“. Kaip rašoma tuometėje spaudoje, „jo (S. Lozoraičio jaunesniojo – aut. past.) mintys nebuvo linksmos. Esą Vakarų Europa tebebijo sovietų ir tebetiki jų nuoširdumu. Tai suprantama, nes ji yra nepakankamai ginkluota. Vienintelė jos atrama, ypač Vokietijos, yra karinės amerikiečių bazės. Todėl amerikiečiai stiprina savo jėgas naujomis raketomis, prieš kurias sovietai yra suorganizavę pasaulinio masto boikotą. Sovietų baimei yra ypač pasidavę socialistai (Vakarų Vokietijos socialistų partija savo suvažiavime pasisakė prieš raketas). Sovietams pataikaudama, Vakarų Europa jiems daro didelių nuolaidų. Geriausiu tam pavyzdžiu gali būti dujų pirkimas iš sovietų, mokant į metus apie 40 milijardų dolerių. Be to, sovietai gali nuolat gąsdinti vakariečius, grasindami dujas sustabdyti ir tuo sutrukdyti didelę Vakarų pramonės dalį.“³⁷ Tokiomis mintimis ir įžvalgomis dalinosi VLIK'o 1983 m. suvažiavime Stasys Lozoraitis jaunesnysis.

Tuo metu Vakarų valstybėse daug kam atrodė, kad, nors sovietų priespauda okupuotoms valstybėms neteisinga, ji bent užtikrina Rytų Europoje taiką, pastovumą. Toks požiūris labai gąsdino Stasį Lozoraitį jaunesnįjį³⁸.

Laikęsis neigiamo nusistatymo prieš sovietus, Stasys Lozoraitis jaunesnysis buvo už neoficialius kontaktus su okupuota Lietuva, pats palaikė ryšius su kraštu, susisiekdavo arba susitikdavo su kuriuo nors iš Lietuvos atvykusiu arba pabėgusiu lietuviu. Jis sakydavo, kad „santykiai su kraštu man atrodo, stovi pirmoje eilėje.“³⁹ Taip per ryšius su Lietuva buvo siekta perduoti arba gauti kuo daugiau informacijos, kuri būtų nuolat atnaujinama, rodytų realią padėtį, vyktų informaciniai mainai, kurie būtų abipusiai tarp okupuotos Lietuvos ir Jungtinių Amerikos Valstijų. S. Lozoraitis jaunesnysis buvo už greitą, momentinę reakciją į įvykius, siekiant efektyvesnio reagavimo į Lietuvos laisvės bylą⁴⁰. Jis manė, kad „reikia mokėti įtikinti, kad mūsų darbas (Amerikoje sakytume bisnis) yra labai rimtas, labai aktualus ir net naudingas visiems Vakarams.“⁴¹

³⁶ Asta Petraitytė – Briedienė. Vyriausiasis Lietuvos išlaisvinimo komitetas. In: *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. <https://www.vle.lt/straipsnis/vyriausiasis-lietuvos-islaisvinimo-komitetas/>, žiūrėta 2023 m. kovo 29 d.

³⁷ „Lietuva tarptautinėje arenoje“. *Tėviškės žiburiai*. 1983 12 08 d., nr. 49, 1 psl. Spauda.org., https://spauda.org/teviskes_ziburiai/archive/1983/1983-12-08-TEVISKES-ZIBURIAI.pdf.

³⁸ Petraitytė – Briedienė. *Faktai, mintys, nuomonės, idėjos. Keli epizodai iš Stasio Lozoraičio Jaunesniojo diplomatinės biografijos*, 54.

³⁹ Ibid, 57.

⁴⁰ Ibid, 58, 60.

⁴¹ Ibid, 58.

Informacinį pranešimą apie S. Lozoraičio jaunesniojo paskyrimą dirbti Vašingtone išspausdino daugelis išeivijos laikraščių. Nors daugelis jų šią žinią pranešė neutraliai, pati pasiuntinybė taip pat perduodavo pranešimus spaudai. Tokiu būdu buvo informuojami išeivijos lietuviai. Tačiau laikraštis „Laisvė“, buvęs komunistinės pakraipos, leistas Niujorke, į S. Lozoraičio jaunesniojo paskyrimą reagavo neigiamai: „Neįgudęs skaitytojas gali nesusigaudyti, kas tai per žinia: prieš mirdamas Stasys Lozoraitis, kuris dar vis buvo tituluojamas „Lietuvos diplomatijos šefu“, paskyrė savo sūnų Lozoraitį, Jr. „Lietuvos pasiuntinybės Washingtone patarėju“. Bet tuo pačiu laiku jis liko ir savo senose pareigose, „Lietuvos atstovo prie Šv. Sosto“. Kitaip sakant, jis gyvens ir Romoje, ir Washingtone, gal pusę laiko paskirdamas vienai vietai, kitą pusę kitai. Vargšas Lozoraitis Jr. skubins iš vienos vietos į kitą, vos spėdamas atlikti savo pareigas... Bet, nesirūpinkite... Ta visa buržuazinės neegzistuojančios Lietuvos valdžios diplomatija yra tik žaislas, - jokių pareigų tie žmonės neina. Ir iki Lozoraičio paskyrimo „pasiuntinybėje“ tarnaujantiems jokio darbo nebuvo. O būti „Lietuvos“ atstovu prie Šv. Sosto irgi nereikalauja daug energijos – užsuk laiks nuo laiko į Vatikaną, pavaikščiok po Šv. Petro aikštę, pasikalbėk apie orą Romoje su koku nors monsignioru – ir viskas. Atrodo, kad Stasys Lozoraitis buvo geras tėvas: jis pasirūpino, kad jo sūnus užšaldyto Lietuvos izdo pinigais laiks nuo laiko perskristų per Atlantą, o su kaupu dar gautų dvigubą algą...“.⁴²

Tokiomis aplinkybėmis Stasys Lozoraitis jaunesnysis persikėlė į Vašingtoną ir dar labiau sustiprino Lietuvos diplomatinę atstovybę. S. Lozoraitis dirbo kartu su antruoju LDT tarnybos šefu, diplomatu dr. S. A. Bačkiu. Tuo pat metu S. Lozoraitis jaunesnysis ėjo ir atstovo prie Šventojo Sosto pareigas. Jis negalėjo atsisakyti pastarųjų pareigų: „Aš labai abejoju, kad esamoje padėtyje būtų galima akredituoti naują žmogų Vatikane“⁴³. Taigi, prisiimdamas naujas pareigas jis neapleido ir senųjų pareigų, derino darbą tarp Vašingtono ir Romos.⁴⁴ Ne viename archyviname dokumente minima, kad tam tikrą laikotarpį pabuvęs Vašingtone, kuriam laikui išvykdavo į Romą, ir atvirkščiai. Tačiau nuolatos gaudavo LDT siunčiamą informaciją, kontaktavo faksu ar telefonu, stengėsi neatitrūkti tiek nuo Vašingtono, tiek nuo Vatikano reikalų. Abi šios atstovybės tapo pagrindinėmis ir svarbiausiomis Lietuvos diplomatinei tarnybai ir Lietuvos laisvinimo bylai⁴⁵.

1984 m. liepos 1 d. S. Lozoraitis jaunesnysis kaip pasiuntinybės atstovas dalyvavo Klivlende (Ohajo valstija, JAV) vykusioje Amerikos Lietuvių Šokių šventėje, sveikino jos dalyvius⁴⁶. 1984 m. liepos 11 d. pro memorijoje LDT nariai informuoti, kad S. Lozoraitis jaunesnysis kalbėjo su žurnalistais Klivlendo dienraščiui „The plain dealer“ Lietuvių šokių šventės proga (straipsnis

⁴² „Diplomija“...“. Laisvė. 1984 03 02, 2 p. Spauda.org. <https://spauda2.org/laisve/archive/1984/1984-03-02-LAISVE.pdf>.

⁴³ Petraitytė – Briedienė. *Tylieji priesaikos riteriai. Lietuvos pasiuntinybė Vašingtone Šaltojo karo metais. Mokslo monografija*, 103.

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ Petraitytė-Briedienė. *Gyvenimas – Lietuva: Daniela ir Stasys Lozoraičiai*, 82.

⁴⁶ „Nuotaikinga lietuvių tautinių šokių šventė“. *Vienybė*, 1984 07 15, 1 p. Spauda.org <https://spauda2.org/vienybe/archive/1984/1984-07-15-VIENYBE-i13-16.pdf>

„Lithuanian envoy for fest“), pridėta susipažinimui ir pats straipsnis, pasirodęs tų metų liepos 1 d. Straipsnyje rašoma, jog Stasys Lozoraitis jaunesnysis, derindamas pareigas tarp Vašingtono ir Romos, siekia kitų valstybių lyderių susidomėjimo ir palaikymo Lietuvos padėties klausimu. Jis interviu kalbėjo apie pastangas siekti žodžio laisvės, politinių persekiojimų sustabdymo ir nacionalinio suvereniteto atkūrimo. Cituojant S. Lozoraitį jaunesnįjį - „Silence for us is death. And the Soviets know that very well“⁴⁷. („Tylėjimas mums yra mirtis. Ir sovietai žino tai labai gerai“ – aut. vert.). Turima omenyje, kad, pasak S. Lozoraičio jaunesniojo, būtina kalbėti apie Lietuvos ir jos žmonių padėtį, nepriklausomybės siekį, nuolat apie tai priminti Vakarų valstybėms. Jis paminėjo, kad sovietai visokiais būdais bando ignoruoti Lietuvos diplomatinės tarnybos egzistavimą. Klivlende 1984 m. vykusią septintąją lietuvių tautinę šokių šventę dienraštis apibūdino kaip kultūrinį renginį, kuris suburia lietuvius į vieną vietą ir tuo pačiu padeda vienyti juos Lietuvos išlaisvinimo pastangoms. S. Lozoraitis jaunesnysis joje kalbėjo - „Mes nežinome kada. Mes nežinome kaip. Bet mes nuolatos tikimės mūsų gimtosios valstybės atkūrimo. <...> Mes stengiamės pasakyti, kas mes esame. <...> Mes norime būti laisvi, ir norime pasakyti, kad mes lygiuojamės su Vakarais, ne su Maskva. (aut. vert.). („We don't know when. We don't know how. But we hope endlessly for the restoration of our homeland. <...> We are just trying to tell people we are here. <...> We want to be free, and we want people to know we are aligned with the West and not Moscow.“⁴⁸

S. Lozoraičio jaunesniojo laiške, 1984 m. siųstame kunigui, teologijos daktarui, žurnalistui Pranui Gaidai, tuomečiam Kanados lietuvių laikraščio „Tėviškės Žiburiai“ redaktoriui ir kuris buvo atsakymas į šiame laikraštyje pasirodžiusį straipsnį „Dešimtmečiai be pėdsakų“, kur buvo kritikuota Lietuvos Diplomatinė Tarnyba dėl neveiknumo, veiklos neapčiuopiamumo.⁴⁹ S. Lozoraitis jaunesnysis laiške rašė, jog tik atvažiavęs į Vašingtoną, iškart perskaitė „Tėviškės Žiburių“ 1984 m. birželio mėn. 14 d. išspausdintą straipsnį „Dešimtmečiai be pėdsakų“, kuriame straipsnio autorius „stipriai kritikavo Lietuvos Diplomatinę Tarnybą už jos nerangumą informuojant svetimąją visuomenę bei kultūrines įstaigas apie Lietuvą“. S. Lozoraitis jaunesnysis rašė, jog jis specialiai patikrino Vašingtono pasiuntinybės archyvus, kad nustatytų, ar tikrai taip yra, kaip straipsnį parašęs autorius tvirtina. S. Lozoraičio jaunesniojo žiniomis, Pranas Gaida, rašydamas straipsnį, nekontaktavo su LDT tarnybos nariais, neprašė informacijos iš jų pusės. Tad S. Lozoraitis jaunesnysis tokio straipsnio autoriui ir jo skaitytojams pažymėjo, kad nuo pat pirmos dienos, kai Lietuvos pasiuntinybė Vašingtone pradėjo savo veiklą iki laiško rašymo momento, besikreipusioms įstaigoms, institucijoms ir pavieniams asmenims suteikta informacija, literatūra ir įvairaus pobūdžio medžiaga apie viską, kas susiję su Lietuva, jos kultūriniu ir visuomeniniu gyvenimu. S. Lozoraitis jaunesnysis

⁴⁷ „Lithuanian envoy here for fest“. In: *The plain dealer*. 1984 07 01. Priedas prie 1984 07 11 S.A. Bačbio Pro memorijos nr. 1353. LDT, LCVA, f. 648, ap. 2, b. 184, l. 86.

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ 1984 07 11 S.A. Bačbio Pro memorija nr. 1353. LDT, LCVA, f. 648, ap. 2, b. 184, l. 85.

rašęs, kad informuojama apie kultūrą ir net kulinarinius reikalus. Teigė, kad Lietuvos pasiuntinybės Vašingtone archyve tokių bylų suradęs ne šimtus, o tūkstančius. Ir kad tas pats būdinga Lietuvos konsulatams kituose miestuose, ne tik Vašingtone. S. Lozoraitis jaunesnysis taktiškai pabrėžė, kad jei kur nors konstatuojama, kad medžiagos apie Lietuvą nėra, tai tinkamiausias sprendimas apie tai tuojau pranešti artimiausiam LDT postui, kuris tuo rūpinosi. O kartais iniciatyva gali kilti ir iš bendruomenės, nes yra „buvę gražių pavyzdžių, kad vietinė kolonija yra nupirkusi knygų ir net enciklopediją artimiausiam universitetui.“⁵⁰ Taip pat S. Lozoraitis jaunesnysis priminė, kad JAV bibliotekose buvusi taisyklė, kad knyga, kurios niekas nepareikalaudavo, tam tikram laikui praėjus, būdavo eliminuojama. „Taigi, pėdsakai paliko, jų daug ir jie gilūs. Tik jų reikia paieškoti. Su geriausiais linkėjimais Stasys Lozoraitis jr / Pasiuntinybės patarėjas“.⁵¹

1984 m. liepos 23 d. S. Lozoraitis jaunesnysis LDT diplomatus informavo, kad „The Washington Post“ liepos mėn. 22 d. numeryje pasirodęs straipsnis apie padėtį okupuotoje Lietuvoje atitiko realią padėtį, bent kiek informacijos turėjo jis pats. Tik, pasak S. Lozoraičio jaunesniojo, jam kilo abejonė dėl straipsnyje minimų teiginių, „kur jo autorius teigia, kad kraštas savo lygiu skiriasi nuo likusios sovietijos. Tačiau žurnalistas nematė didelių rusifikacijos pastangų, nepastebėjo nepaprastai centralizuoto, iš Maskvos vykdomo, ekonomijos valdymo. Tą patvirtina visi iš krašto atvykę srities specialistai. Ryšium su pasirodžiusiu straipsniu, telefonavo keli amerikiečiai, privatus asmenys, paklausti, ar faktai teisingai nušviesti. Bandžiau išaiškinti krašto padėtį tokią, kurią mes žinome. Ypač, kad apie „prosperity“ (gerovę, klestėjimą – aut. vert.) tikrai dar negalima kalbėti.“⁵²

1984 m. liepos 30 d. iš Vašingtono siųstoje pro memorijoje S. Lozoraitis jaunesnysis rašė, kad dėl Kanados vizų ant pasų kalbėjo su lietuvių bendruomenės Kanadoje atstovais Klivlende, ragindamas juos kartu su kitais pabaltijiečiais iškelti klausimą ir pažymėdamas, kad, jo nuomone, į šį reikalą nereikėtų žiūrėti atsainiai. „Pati problema yra paradoksali: Kanada šiuo tarpu blogiau traktuoja mūsų pasus negu, sakykim, Šveicarija. Manau, kad ypač dabar prieš rinkimus tokie eventualūs žygiai galėtų duoti rezultatų.“ Taip pat S. Lozoraitis jaunesnysis pro memorijoje mini, kad yra gavęs iš JAV lietuvių politinės organizacijos Amerikos lietuvių tarybos (toliau - ALT) kvietimą dalyvauti rengiamame kongrese ir jame kalbėti kuria nors tema apie Lietuvos diplomatinę tarnybą. S. Lozoraitis jaunesnysis, pasikalbėjęs su dr. S. A. Bačkiu, nusprendė vykti į kongresą. „Kaip žinia LDS (Lietuvos diplomatinis štabas – aut. past.) tuo metu bus angažuotas Vašingtone.“⁵³ Iš Čikagos S. Lozoraičiui jaunesniajam taip pat buvo pranešta, 1984 m. lapkričio mėn. 25 d., buvo norima surengti renginį jo „a.a. Tėvui paminėti“ - Stasiui Lozoraičiui vyresniajam – buvusiam Lietuvos diplomatijos šefui. S. Lozoraitis jaunesnysis pro memorijoje informuoja, kad atsakęs organizatoriams, kad dėl datos

⁵⁰ 1984 07 07 S. Lozoraičio jaunesniojo laiškas Pranui Gaidai. LCVA, f. 648, ap. 2, b. 184, l. 87.

⁵¹ Ibid.

⁵² 1984 07 23 S. Lozoraičio jaunesniojo Pro memorija nr. 1418 LDT. LCVA, f. 648, ap. 2, b. 184, l. 93.

⁵³ 1984 07 30 S. Lozoraičio jaunesniojo Pro memorija nr. 1446 LDT. LCVA, f. 648, ap. 2, b. 184, l. 96.

sutinka, tik pageidauja, „kad tie minėjimai vyktų galimai platesne baze, be kurios nors politinės partijos monopolio ir santūriai. Ši paskutinė sąlyga man atrodė reikalinga, nes kartais organizatoriai, užmiršę dalykų esmę, renginius nepaprastai išpučia.“⁵⁴

1984 m. spalio 27 d. Stasys Lozoraitis jaunesnysis minėtame ALT kongrese, kuris vyko Čikagoje, skaitė pranešimą tema „Lietuvos diplomatinės tarnybos uždaviniai bei reikšmė darbe už Lietuvos laisvę“. Jame pažymėjo, kad po LDT šefo S. Lozoraičio vyresniojo mirties jo pareigų perėmimas buvo sklandus, nors diplomatinės tarnybos tęstinumo organizavimas nelengvas. Kaip minima straipsnyje, LDT daug dirbo informacinėje srityje. Pats S. Lozoraitis jaunesnysis paminėjęs, kad tuo metu ruošėsi vykti į Australiją ir Lotynų Ameriką pasiteirauti apie galimybes ten įsteigti Lietuvos konsulatą.⁵⁵

1984 m. lapkričio 23 d. dr. S. A. Bačkis ir S. Lozoraitis jaunesnysis pranešė lankęsi Valstybės Departamente ir kalbėjo su Baltijos šalių reikalais besirūpinančiais pareigūnais apie deportacijas į Sovietų Sąjungą. Šiuo konkrečiu atveju buvo kilę įvairių reakcijų dėl esto Karlo Linno deportacijos į sovietinę Estiją. Jis ilgą laiką po karo gyveno JAV. 1987 m. deportuotas atgal į SSRS kaip karo nusikaltėlis, buvęs nacių koncentracijos stovyklos Tartu komendantu ir asmeniškai vykdęs Holokaustą Estijoje. Dr. S. A. Bačkis ir S. Lozoraitis jaunesnysis savo vizito Valstybės departamente metu norėjo pabrėžti, kad „vadinamų karo nusikaltėlių bylos šiuo metu kelia nerimo tarpo laisvojo pasaulio lietuvių, kurie labai rūpinasi, kad nebūtų tiesioginiai ar netiesioginiai sulaužyta JAV sovietinės okupacijos nepripažinimo politika. Dr. S.A. Bačkiui ir S. Lozoraičiui jaunesniajam buvo atsakyta, kad toji nepripažinimo politika yra ir lieka pilnai galiojanti, o atskirų asmenų teisine padėtimi ir jų deportacijos klausimu Vastybės Departamentas yra reikiamai susirūpinęs ir svarsto visas galimas išeitis, kurios nepažeistų okupacijos nepripažinimo politikos.“⁵⁶

1986 m. Lietuvos atstovas Vašingtone dr. Stasys Antanas Bačkis pateko į nelaimingą incidentą – buvo sužalotas gatvėje jį kliudžiusio automobilio. S. Lozoraitis jaunesnysis pro memorijoje rašė, kad dėl ištikusios nelaimės, dr. S.A. Bačkis gavo užuojautos laiškus iš Prezidento Ronaldo Reagan ir Valstybės Sekretoriaus Mark Palmer. Nelaimės ištiktam dr. S. A. Bačkiui užuojautas taip pat perdavė Jungtinių Amerikos Valstybių Protokolo Šefas p. Selwa Roosevelt ir šefo pavaduotojas Richard Gookin. S. Lozoraitis jaunesnysis perėmė dr. S. A. Bačchio pareigas, kol jis buvo gydomas po nelaimės.⁵⁷ S. Lozoraitis jaunesnysis nuolat informavo LDT narius apie dr. S. A. Bačchio sveikatą.⁵⁸ Nuo 1986 spalio 16 d. dr. S. A. Bačkis kartu su žmona išvyko į atostogas sveikatai stiprinti ir delegavo S. Lozoraitį jaunesnįjį laikinai eiti Lietuvos atstovo pareigas Vašingtone, kartu

⁵⁴ Ibid.

⁵⁵ „St. Lozoraitis apie diplomatinę tarnybą“. *Nepriklausoma Lietuva*, nr. 47, 1984 11 22, 1 p. Spauda.org, https://spauda.org/nepriklausoma_lietuva/archive/1984/1984-11-22-NEPRIKLAUSOMA-LIETUVA.pdf

⁵⁶ 1984 11 24 S. A. Bačchio Pro memorija nr. 2245 ir jos priedas, LCVA, f. 665, ap. 1, b. 41, l. 205-206.

⁵⁷ 1986 03 26 S. Lozoraičio jaunesniojo Pro memorija nr. 559 LDT. LCVA, f. 648, ap. 2, b. 186, l. 48.

⁵⁸ 1986 04 22 S. Lozoraičio jaunesniojo Pro memorija nr. 559 LDT. LCVA, f. 648, ap. 2, b. 186, l. 52.

liekant Lietuvos atstovo prie Šventojo sosto pareigose. Paskyrimo tekstas anglų kalba - „Dear Mr Secretary, / Because of the weekend state of my health I will depart on leave on october 16, 1986. Durink my absence, Mr. Stasys Lozoraitis jr., Counselor of the Legation, willact as Charge d’Affaires ad interim. / Accept, Sir, the renewed assurances of my highest consideration.“⁵⁹

Stasys Lozoraitis jaunesnysis nuolat susitikdavo su Latvijos ir Estijos diplomatais, taip pat dirbančiais Jungtinėse Amerikos Valstijose. Tokie susitikimai, bendradarbiavimas buvo itin svarbūs dėl visų trijų Baltijos valstybių siekio atkurti nepriklausomybę.⁶⁰

Svarbus LDT įvykis, kuriame figūruoja ir S. Lozoraičio jaunesniojo pavardė - 1986 m. balandžio 27 d. Čikagoje vykęs konsulų pasikeitimas aprašytas išeivijos spaudoje ir minimas pro memorijoje⁶¹. Ilgametė generalinė Lietuvos garbės konsulė Juzė Daužvardienė, kuri anksčiau perėmė pareigas iš savo vyro, dr. Petro Daužvardžio, po jo mirties (1971 m.), iki 1986 m., dirbo diplomatinį darbą. Ir 1986 m. perdavė šias pareigas Čikagos lietuviui Vaclovui Kleizai. Tad pagerbiant ir išlydint J. Daužvardienę ir pristatant V. Kleizą, buvo surengtas garbingas renginys, kuriame Lietuvos diplomatinę tarnybą atstovavo Stasys Lozoraitis jaunesnysis. Jis pasakė kalbą apie diplomatinės tarnybos gyvastingumą ir tęstinumą, atsakomybę ir atstovavimą Lietuvai, lietuvių bendruomenės susitelkimą. Kaip rašyta spaudoje, Stasio Lozoraičio jaunesniojo žodžiais, Lietuvos diplomatinės tarnybos narys „turi turėti ryšį su visuomene, turi nuolat žvelgti į okupuotąją Lietuvą, sekti jos gyvenimo vystymąsi, suprasti jos evoliuciją. Pagaliau turi megzti kiek galint geresnius ryšius su svetimšalių įstaigomis bei institucijomis. Lietuva yra jo darbo tikslas, visuomenė yra ir turi likti jo darbo atrama. O tarptautinė plotmė yra jo veiklos baras, kuriame nuolat reikia priminti mūsų tėvynę ir jos reikalus.“⁶²

Kaip rašyta spaudoje, S. Lozoraitis jaunesnysis 1986 m. balandžio pabaigoje buvo atvykęs iš Romos į Čikagą ir susitiko su Pasaulio lietuvių bendruomenės (toliau - PLB) pirmininku Vytautu Kamantu, atvykusiu iš Grand Rapids (Mičigano valstija). Buvo kalbėta apie LDT ir PLB veiklą bei ateities planus. Straipsnyje teigiama, kad PLB valdyba visais būdais remia LDT.⁶³ Pasaulio lietuvių bendruomenė (PLB) yra lietuvių išeivių politinė, visuomeninė ir kultūrinė organizacija, kuri vienija įvairiose valstybėse veikiančias lietuvių bendruomenes.⁶⁴

⁵⁹ „Iš Lietuvos pasiuntinybės Washington, D.C.“ *Tėvynė*, 8 nr., 1986 m. 11 01, 8 p. Spauda.org <https://spauda.org/tevyne/archive/1986/1986-11-01-TEVYNE.pdf>

⁶⁰ 1986 04 15 S. Lozoraičio jaunesniojo Pro memorija nr. 612 LDT. LCVA, f. 648, ap. 2, b. 186, l. 50 a.

⁶¹ Ibid.

⁶² „Lietuvos konsulų pasikeitimas Čikagoje“. *Tėviškės žiburiai*, 22 nr., 1986 05 27, 3 p. Spauda.org. https://spauda.org/teviskes_ziburiai/archive/1986/1986-05-27-TEVISKES-ZIBURIAI.pdf

⁶³ „Iš visur“. *Darbininkas*. Nr. 22, 1986 m. 06 6 d. 5 p. Spauda.org. <https://spauda.org/darbininkas/archive/1986/1986-06-06-DARBININKAS.pdf>

⁶⁴ Pasaulio lietuvių bendruomenė. In: *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, <https://www.vle.lt/straipsnis/pasaulio-lietuviu-bendruomene/>, žiūrėta 2023 m. kovo 20 d.

1986 m. gegužės 1 d. LDT reagavo į Sovietų Sąjungoje, Černobylyje, įvykusią atominės elektrinės avariją – branduolinio reaktoriaus sprogimą. Tuo metu buvo stebėta informacija ir S. Lozoraičio jaunesniojo paskelbtoje pro memorijoje siūlyta reikalauti uždaryti Lietuvoje veikusią Ignalinos atominę elektrinę. Norėta prašyti tai padaryti per skandinavų valstybes bei kitas Lietuvos kaimynes, jog jos kreiptųsi į Maskvą su tokiu reikalavimu. Tuo atveju, jeigu toks reikalavimas nebūtų patenkintas, siūlyta „daryti viską, kad pastatytoji jėgainė būtų apsaugota visais būdais, kuriuos modernioji technika leidžia šiandien panaudoti“. Taip pat pro memorijoje nurodyta, kad būtina nekeliant nepagrįstos baimės, nuolat kelti šį klausimą radijo transliacijose, kad Europa neužmirštų minėtos problemos. Dar siūlyta reikalauti iš sovietų, kad apie įvykusį sprogimą, jo padarinius „būtų padarytas sąžiningas, pilnas pranešimas pasaulio viešajai opinijai painformuoti“. S. Lozoraitis jaunesnysis nurodo, kad ateityje privalo būti leidžiama atlikti tikrinimus visose atominėse jėgainėse ir, radus pažeidimų, informuoti apie tai atitinkamas įstaigas, kad būtų išvengta tokių katastrofų.⁶⁵ Dėkodamas Lietuvos laisvės lygos atstovams užsienyje Kaziui Ėringiui ir Algirdui Statkevičiui už išsamią informaciją apie Ignalinos atominės elektrinės trečio bloko statybas, S. Lozoraitis jaunesnysis rašė, kad būtina stabdyti ne tik jo statybas, bet ir nekokybiškai pastatytus, netvarkingai prižiūrimus pirmąjį ir antrąjį blokus. Trečiojo bloko statybos sustabdymo buvo reikalauta mitinge Lietuvoje po Černobylio avarijos. S. Lozoraitis jaunesnysis rašė, jog būtina reikalauti Ignalinos atominės elektrinės uždarymo, tačiau pabrėžė, jog tai nebus lengva dėl Sovietų Sąjungos nenoro konsultuotis su kitomis valstybėmis dėl atominės elektrinės priežiūros ir Vakarų valstybių nepakankamo supratimo, koks tokios galingos elektrinės pavojų Lietuvai ir jos gyventojams⁶⁶.

Pavaduodamas dr. S. A. Bačkį, S. Lozoraitis jaunesnysis dalyvavo ir įvairiuose priėmimuose, renginiuose. Spaudoje ir pro memorijoje minimi tokie renginiai: 1986 m. spalio 19 d. Stasys Lozoraitis jaunesnysis, kaip laikinai Lietuvos atstovo pareigas einantis asmuo, sveikino rašytoją Antaną Vaičiulaitį 80 – mečio proga. Tam skirtas renginys vyko Merilendo universiteto švietimo salėje. Dalyvavo Vašingtone bei jo apylinkėse gyvenantys lietuviai.⁶⁷ 1986 m. spalio 28 d., S. Lozoraitis jaunesnysis rašė „<...> P. Gen. konsulas Simutis ir aš dalyvavome Šv. Patriko katedroje įvykusiose mišiose, kurias celebravo vysk. Salatka ryšium su L. Informacijos 25 metų veiklos sukaktimi. Po to Waldorf Astorijos viešbutyje buvo iškilmingi pietūs, kurių metu įdomią bei mums labai palankią kalbą pasakė Čikagos kardinolas Bernardin.“⁶⁸ Šį renginį organizavo Religinė lietuvių katalikų šalpa, minėjusi 25 metų veiklos sukaktį. Paminėsime, kad ši Religinė šalpa buvo įsteigta JAV lietuvių kunigų 1961 m., jos tikslas teikti materialinę ir moralinę pagalbą tikintiesiems už

⁶⁵ 1986 05 01 S. Lozoraičio jaunesniojo Pro memorija nr. 628 LDT. LCVA, f. 665, ap. 1, b. 43, l. 70.

⁶⁶ Landsbergis, *Pusbrolis Motiejus*, 33-34.

⁶⁷ „Kultūrinėje veikloje“. *Tėviškės žiburiai*, 48 nr., 1986 m. 11 25, 7 p. Spauda.org, https://spauda.org/teviskes_ziburiai/archive/1986/1986-11-25-TEVISKES-ZIBURIAI.pdf.

⁶⁸ 1986 10 28 S. Lozoraičio jaunesniojo Pro memorija nr. 1207 LDT. LCVA, f. 648, ap. 2, b. 186, l. 102.

geležinės uždangos. Taip pat Religinė lietuvių katalikų šalpa veikė kaip informacinis centras, rinkęs ir viešinę informaciją apie tikinčiųjų padėtį ir persekiojimus okupuotoje Lietuvoje, padėjo platinti „Lietuvos Katalikų Bažnyčios kroniką“, vertė ją į anglų kalbą.⁶⁹

1986 m. lapkričio 18 d. pro memorijoje S. Lozoraitis jaunesnysis Lietuvos diplomatinės tarnybos nariams pranešė, kad spaudoje pasirodys jo pranešimas spaudai. Jis buvo išsiuntinėtas iš Romos lapkričio 25 d. S. Lozoraitis jaunesnysis norėjo konfidencialiai pakomentuoti kai kuriuos šio pranešimo spaudai aspektus LDT. „Kadangi šio pranešimo reikalas galėtų kai kam atrodyti neaiškus, aš noriu šioje pro-memo šį bei tą paaiškinti. Pranešimas, kad aš Vilniaus arkidiecezijos klausimu neduosiu interview, pasidarė reikalingas, nes daug kas prašė manęs tuo reikalu duoti žinių. Man atrodė ir tebeatrodo, kad šiuo labai opiu klausimu, lietuviai savo tarpe negali polemizuoti. Todėl šitame paragrafe vartoju sausą toną, kuris norėtų taip pat pabrėžti, kad kitų asmenų duoti interview, mano supratimu, buvo ne vietoje. Apie Vilniaus labai ilgą priklausomybę Lietuvai ir palyginamai trumpą laikotarpį lenkų opozicijoje, aš rašau norėdamas dar labiau pabrėžti viso reikalo paprastumą bei aiškumą. Visi ar tai lenkų, ar tai mūsų pačių tuo klausimu daromi filosofavimai yra be pagrindo. [S. Lozoraitis jaunesnysis Čikagoje vykusiame konsulų pasikeitimo renginyje pasakė, kad Vilniaus krašto vyskupijos teisinį įjungimą Lietuvai reikia kelti, remiantis lietuvių teise. Pasak spaudos, jis pasakęs: „Aš tik žinau, jog Vilnius 600 metų buvo Lietuvos ir tik 19 metų Lenkijos rankose“⁷⁰]. Rašydamas apie eventualų Šventojo Sosto nutarimą dėl Vilniaus arkidiecezijos mums palankia prasme, aš išreiškiau savo mintį ir nurodau kitiems, ko reikėtų pageidauti. Ir pagaliau užuomina apie Lietuvos krikšto sukaktį buvo reikalinga todėl, kad kai kas, žūt būt nusistatęs prieš lenkus, norėtų susilaikyti nuo dalyvavimo minėjimuose. <...>. Mūsų gi interesas yra kuo geriau ir gražiau pasirodyti ypač Romoje ir tuo būdu sustiprinti Lietuvos pozicijas.“⁷¹ Tuo laiku vyko diskusijos dėl Vilniaus krašto priklausymo Lietuvai, diplomatinių santykių su Lenkija pagerinimo⁷². Nors tai labiau susiję su S. Lozoraičio jaunesniojo diplomatine veikla Europoje, tačiau ir kalbėdamas JAV jis kėlė šį klausimą. Taip pat diplomatas jautė būtinybę paaiškinti kai kurias savo pasisakymus.

1986 m. lapkričio 20 d. S. Lozoraitis jaunesnysis informavo LDT narius, jog „Washington Post“, 1986 m. lapkričio 15 d. išspausdino žinią apie sovietų norą atitraukti branduolinius ginklus iš Baltijos zonos ir Kolos pusiasalio, jei ir Vakarų valstybės padarytų panašų ėjimą tam tikrose šiaurės Europos zonose. Lietuvoje, kaip rašo S. Lozoraitis jaunesnysis, ši mintis populiori, nes nuo seniai bijoma, kad konflikto atveju, kraštas būtų apnaikintas iš vakarų ateinančių raketų. Tačiau, toliau rašo Lozoraitis jaunesnysis, sovietai jau ir praeityje yra šį planą siūlę, norėdami nuginkluoti kai kurias

⁶⁹ „Pagalba Lietuvai per ketvirtį šimtmečio“. *Tėviškės žiburiai*, 48 nr., 1986 m. 11 25, 3 p. Spauda.org, https://spauda.org/teviskes_ziburiai/archive/1986/1986-11-25-TEVISKES-ZIBURIAI.pdf.

⁷⁰ „Diplomatinė ir konsulinė tarnyba“. *Tėviškės žiburiai*, 1986 m. 12 16, 51-52 nr. 5 p. Spauda.org, https://spauda.org/teviskes_ziburiai/archive/1986/1986-12-16-TEVISKES-ZIBURIAI.pdf.

⁷¹ 1986 11 18 S. Lozoraičio jaunesniojo Pro memorija nr. 1256 LDT. LCVA, f. 648, ap. 2, b. 186, l. 114.

⁷² Landsbergis, Pusbrolis Motiejus, 32-33.

šiaurės Europos valstybes, gerai žinodami, kad šiais laikais, pati naujausia technika leidžia branduolines raketas perkelti iš vienos vietos į kitą be sunkumų. S. Lozoraitis jaunesnysis pro memorijoje rašo, kad jis buvo amerikiečių paklaustas, kokia jo nuomonė apie tokį planą. Teigia: „Atsakiau, kad man labai rūpi Lietuvos teritorijos ir krašto žmonių likimas karo atveju, nes juk tai praktiškai yra vakarų, draugiška, bazė. Bet sovietų panašioms siūlymams netikiu, nes bent iki šiol, panašūs ėjimai buvo apgaulingi.“⁷³ Tad S. Lozoraitis jaunesnysis kartais pakomentuodavo tarptautinės politikos reikalus.

1986 m. lapkričio 24 d. S. Lozoraicio jaunesniojo rašyta „<...> XI. 18 apsilankiau Latvijos pasiuntinybėje, priėmimo darytame tautinės šventės proga. Man atrodė, jog šiais metais žmonių buvo nedaug ir, iki mano išeinant, nemačiau nei vieno Departamento valdininko, išskyrus Protokolo atstovą. <... Tą patį vakarą, XI.18, pp. Rudžių pakviestas, dalyvavau pietuose, kurių metu buvo pagerbtas konservatorių dvasinis vadas, Buckley. Atvyko pats prezidentas, kurio kalba buvo labai gera, ypatingai žiūrint iš mūsų taško. Jis daug kalbėjo apie laisvę, žmogaus teises, padėtį rytų Europoje. Sekantį rytą, pusryčių metu, vyko diskusijos dėl Atlanto pakto. Relatorė, p. Kirkpatrick. (Jean Kirkpatrick – JAV diplomatė – aut. past.). Ji nors ir smarkiai pasisakė prieš sovietus ir net kritikavo dabartinę per minkštą politiką jų atžvilgiu, vis tik atrodė neturinti aiškesnių minčių ateičiai. Tas pat ir su kitais diskusijų dalyviais, kurie pasirodė mažai orientuoti Europos klausimais. <...> XI. 22 ir 23 buvau Čikagoje, kur dalyvavau gen. kons. V. Kleizos, buvo gen. kons. p. Daužvardienės pagerbimo vakaronėje. Sekančią dieną aplankiau Donelaičio mokyklą ir naująjį Balzeko muziejų.“⁷⁴ Išeivijos spaudoje taip rašyta apie S. Lozoraicio jaunesniojo vizitą į Čikagos Kristijono Donelaičio lietuvišką mokyklą. Į ją S. Lozoraitį jaunesnijį atlydėjo ir Valdas Adamkus, kaip minima straipsnyje, tuo metu JAV vidurio vakarų gamtos apsaugos administratorius. S. Lozoraitis jaunesnysis jaunajai lietuvių išeivių kartai pasakojo apie Lietuvos Diplomatinės Tarnybos darbą, kalbėjo apie okupuotą Lietuvą ir jaunų žmonių lietuviybės išlaikymo svarbą.⁷⁵

1986 m. gruodžio 8 d. dr. S. A. Bačkis, šiek tiek atgavęs sveikatą, grįžo į Lietuvos atstovo pareigas Vašingtone. Prieš tai dieną S. Lozoraitis jaunesnysis išvyko į Romą.⁷⁶

1987 m. S. Lozoraitis jaunesnysis, sekant išeivijos spaudos pranešimus, daugiausia buvo Romoje, kurioje tų metų birželį buvo rengiamas Lietuvos Krikšto 600 metų sukakties minėjimas. Taip pat palaimintuoju buvo paskelbtas arkivyskupas Jurgis Matulaitis. Jame dalyvavo popiežius Jonas Paulius II. Į šias iškilmes susirinkusius sveikino atstovas prie Šv. Sosto – S. Lozoraitis

⁷³ 1986 11 20 S. Lozoraicio jaunesniojo Pro memorija nr. 1271 LDT. LCVA, f. 648, ap. 2, b. 186, l. 117.

⁷⁴ 1986 11 24 S. Lozoraicio jaunesniojo Pro memorija nr. 1273 LDT. LCVA, f. 648, ap. 2, b. 186, l. 120.

⁷⁵ „Stasys Lozoraitis Kr. Donelaičio mokykloje“. *Dirva*, 49 nr. 1986 m. gruodžio 31 d, 9 p. <https://spauda.org/dirva/archive/n1986/1986-12-31-DIRVA.pdf>.

⁷⁶ „Savaitiniai įvykiai“. *Nepriklausoma Lietuva*. 51-52 nr., gruodžio 18 d. 2 p. Spauda.org, https://spauda.org/nepriklausoma_lietuva/archive/1986/1986-12-18-NEPRIKLAUSOMA-LIETUVA.pdf.

jaunesnysis⁷⁷. Los Andželo, JAV lietuviai 1987 m. lapkričio 22 d. taip pat paminėjo 600 metų Lietuvos Krikšto sukaktį Šv. Vibianos katedroje ir vėliau „New Otani viešbutyje“. Dalyvavo ir S. Lozoraitis jaunesnysis, savo sveikinimo kalboje pasakęs ir sulaukęs daug ovacijų, kad „Amerikon atvykęs Gorbačiovas neatstovaus Lietuvai“⁷⁸.

Apibendrinant galima teigti, kad S. Lozoraitis jaunesnysis, dirbdamas Lietuvos pasiuntinybės Vašingtone patarėju kartu su dr. S. A. Bačkiu, aktyviai dalyvaudavo diplomatinuose priėmimuose, susitikimuose su JAV valdžios atstovais, JAV lietuvių išeivijos renginiuose. Tuo pačiu jis davė interviu spaudai, kur akcentavo Lietuvos nepriklausomybės siekį, kritikavo sovietų vykdomą politiką, Lietuvos okupaciją. Taip pat pavadavo savo pareigų dėl sveikatos būklės negalintį atlikti dr. S. A. Bačkį, siuntė dokumentaciją Lietuvos diplomatinės tarnybos postams. Jam išvykus į Romą, darbų nesumažėjo, o viešai skelbiamų žinių pastebimai mažiau.

⁷⁷ „Romoje iškilmingai paminėta Lietuvos krikšto sutartis“. *Darbininkas*, 27 nr. 07 10, 1, 4 p. Spauda.org, <https://spauda.org/darbininkas/archive/1987/1987-07-10-DARBININKAS.pdf>.

⁷⁸ „Gorbačiovas neatstovaus Lietuvai“. *Tėviškės žiburiai*, 52 nr., 1987 m. 11 22, 15 p. https://spauda.org/teviskes_ziburiai/archive/1987/1987-12-22-TEVISKES-ZIBURIAI.pdf.

2. S. LOZORAITIS JAUNESNYSIS – LIETUVOS ATSTOVAS VAŠINGTONE (1987 – 1991) IR AMBASADORIUS JAV (1991 – 1993)

2.1. Lietuvos atstovas Vašingtone (1987 – 1991)

1987 m. lapkričio 13 d. dr. S. A. Bačkis pranešė, kad „š.m. lapkričio 15 d. rezignuoju nuo pareigų dėl sveikatos. Tą dieną Lietuvos atstovu Vašingtone tampa ponas Stasys Lozoraitis, jr., likdamas kartu Lietuvos atstovu prie Šv. Sosto. Aiškinant klausimą, kokia bus mano padėtis pasitraukus iš pareigų – Valstybės Departamentas sutiko palikti mane diplomatiniam sąrašui, praktiškai aptardamas titulą, kaip Pasiuntinybės consulant – adviser. Kadangi tokio titulo diplomatinėje praktikoje nevartojama, tai mano titulas nuo 1987.XI.15 d. bus Counselar / political/. Tai siunčiu LDT nariams, kad eventualiam reikalui esant būtų jiems žinoma mano padėtis. Valstybės Dep-te buvo man pasakyta, kad toks mano statusas ateityje yra tik antras atvejis.“⁷⁹ (žr. 1 priedą.). Tad nuo šios datos S. Lozoraitis jaunesnysis pakeitė dr. S. A. Bačkį ir tapo Lietuvos atstovu Vašingtone.

Stasys Lozoraitis jaunesnysis išsiskyrė tuo, kad Lietuvos pasiuntinybę Vašingtone jis atvėrė daugeliui lietuvių. Kaip rašoma to meto spaudoje, kai buvo Lietuvos atstovo Vašingtone pareigose dr. S.A. Bačkis, į Vasario 16 – osios d. proga Lietuvos pasiuntinybėje Vašingtone ruošiamus priėmimus būdavo kviečiami aukšti JAV pareigūnai, užsienio šalių diplomatai, lietuviškų organizacijų pirmininkai, stambesnėmis finansinėmis aukomis parėmę pasiuntinybės pastato atnaujinimą asmenys. Tačiau, pasak „Tėviškės žiburių“ laikraščio, 1988 m. naujasis Lietuvos atstovas Stasys Lozoraitis jaunesnysis Lietuvos nepriklausomybės šventės proga plačiai atvėrė pasiuntinybės duris visiems lietuviams. Per tris valandas, kaip rašoma, pasiuntinybėje apsilankė per du šimtus lietuvių⁸⁰.

1988 vasario 29 d. S. Lozoraitis jaunesnysis rašė, kad vienas Vašingtono lietuvis kreipėsi į pasiuntinybę prašydamas kuriuo nors būdu išaiškinti Apsaugos Departamento (Department Of Defense) tyrinėjimų skyriui, kad Lietuvos pasiuntinybė Vašingtone nėra sovietinė įstaiga ir kad kontakto palaikymas su ja yra „leistinas net ir tiems, kurie užima opius postus“⁸¹. S. Lozoraitis jaunesnysis teigė, kad jam nepavykė įtikinti valdininko, kuris negalėjęs suprasti Lietuvos pasiuntinybės Vašingtone padėties. Ta pačia pro memorija S. Lozoraitis jaunesnysis norėjo pažymėti, kad „susitarus su Close Up organizacija, pasiuntinybę aplanko 50 jaunuolių grupės atvykusios iš įvairių valstijų. Jos išklauso trumpo įvado apie Lietuvą ir paskui stato klausimus. Iki šiol man buvo tiesiog nuostabu, kaip protingai jaunuoliai klausdavo ir kaip paprastai, su didele simpatija, jie žiūrėjo

⁷⁹ 1987 11 13 S. A. Bačkio Pro memorija nr. 2380 LDT. LCVA, f. 665, ap. 1, b. 44, l. 364.

⁸⁰ „Lietuvos pasiuntinybė buvo visiems atvira“. *Tėviškės žiburiai*, 12 nr., 1988 03 22, 2 p. Spauda.org, https://spauda.org/teviskes_ziburiai/archive/1988/1988-03-22-TEVISKES-ZIBURIAI.pdf.

⁸¹ 1988 02 29 S. Lozoraičio jaunesniojo Pro memorija nr. 106 LDT. LCVA, f. 648, ap. 2, b. 188, l. 154.

į lietuvių padėtį. O kai kurių valdininkų ar net diplomatų informacijos apie Lietuvą yra tolygios nuliui.“⁸² Tos pačios dienos pro memorijoje S. Lozoraitis jaunesnysis praneša, kad „kai paskutinį kartą susitikome ir pasitarėme su Estijos bei Latvijos kolegomis, nutarėme bendrai veikti, kad pabandyti atšaldyti ar geriau sakant realizuoti kai kuriuos esančius Baltų turtus. Ypač estams tas reikalas yra aktualus, nes jų rūmai Londone moka didelius mokesčius britams.“⁸³

S. Lozoraitis jaunesnysis nuolat stebėdavo padėtį sovietinėje Lietuvoje, informuodavo, kokios žinios jį pasiekdavo apie gyventojų kasdienybę okupacijos sąlygomis. 1988 m. gegužės 17 d. pro memorijoje rašė, jog į okupuotą Lietuvą važiuojančiųjų skaičius nuolat didėja. Daugelis gauna leidimus ilgiau apsigyventi pas gimines arba kažkurį laiką dirbti universitete. S. Lozoraičio jaunesniojo nuomone, paviešėję ir grįžę iš Lietuvos, savo pasakojimais jie nesudarydavo pilno vaizdo apie padėtį krašte. Manė, kad sunku būtų įsivaizduoti, kad visi nenorėtų ar net bijotų papasakoti, ką yra matę Lietuvoje. „Neseniai į Vašingtoną parvažiavo keli jauni turistai, kurių iš anksto prašiau gerai viską įsidėmėti ir, jei galima, nufotografuoti be jokio tendencingo noro parodyti tikrai juodąją ar baltąją pusę. Šie mano prieteliai parvežė nuotraukų ir žinių. Visos informacijos mane pribloškė, nors aš padėtį įvairiais būdais seku.“ Maisto įsigijimo problema Lietuvoje, pasak S. Lozoraičio jaunesniojo, buvo sunkesnė, negu gyvenantiems išeivijoje atrodė. „Daržovių žmonės nenori pirkti, vengia pieno, nes karvės atrodo susirgusios kažkokia liga. Ligoninėse trūksta paprasčiausių vaistų, k.a. narkozės arba diuretikų. Gydytojai negali prirašyti vaistų, kurių nėra. Chirurgo neturi atitinkamų instrumentų ir vienas iš kito juos pasiima. Neretai yra atsitikę, kad net operacijos metu chirurgas nerado reikiamo instrumento. Beveik nėra paklodžių. Vienoje Vilniaus ligoninėje nufotografuotas stalas su maistu. Kas pats gali ateiti pavalgyti – gerai. Kas nepajėgia – reiškia, kad valgyti neturi. Nebent giminės nuo pasirūpina. Partijos sloganai šaukia: gydėm per 30 dienų, o dabar gydysim per 20. Sunkiai sergančius siunčia namo su pažymėjimu, kad jie sustiprėjo. Mat, jų mirtis statistikoje nepalies ligoninės. Žmonės pripažįsta, jog spaudoje yra gana laisvų diskusijų, tačiau abejoja persitvarkymo efektingumu. Jie mano, kad rusų tauta yra tokioje padėtyje, kad jos tuo tarpu niekas nepakeis. Kelios nuotraukos rodo purvinus kelius, kurie likę tokie kaip caro laikais. Rezistencijoje yra dvi pagrindinės grupės: viena rūpinasi Bažnyčios teisėmis, kita – tautine kova. Abi labai gerai bendradarbiauja. Pirmos grupės vadovų tarpe geriausiai žinoma Nijolė Sadūnaitė. Vadinamų „tautininkų“ grupės vienas žymesnių vadų yra Terleckas (Antanas Terleckas – aut. past.). Dėl padėties pačioje Bažnyčios organizacijoje yra gan sunku nustatyti padėtį, o be to saugumo sumetimais būtų ir nenaudinga. Visi, kuriai grupei nepriklausytų, labai gerbia JAV prezidentą ir D. Britanijos premjerę.“⁸⁴

⁸² Ibid.

⁸³ Ibid.

⁸⁴ 1988 05 17 S. Lozoraičio jaunesniojo Pro memorija LDT. LCVA, f. 648, ap. 2, b. 188, l. 168.

S. Lozoraičio jaunesniojo diplomatinė veikla buvo susijusi su žmogaus teisių pažeidinėjimų Lietuvoje iškėlimu, disidentų palaikymu. 1988 m. S. Lozoraitis jaunesnysis parašė laišką valstybės sekretoriui George P. Shultz, prašydamas, kad jis perduotų padėkos žodžius JAV prezidentui R. Reiganui už jo tvirtą poziciją ginant žmogaus teises, taip pat už galimybę, kurią jis prieš tai vykusio vizito Maskvoje metu suteikė Nijolei Sadūnaitei ir Antanui Tereckui. Jie galėjo įteikti laišką Baltijos tautų vardu dėl padėties sovietų okupuotose Baltijos šalyse.⁸⁵ Kunigas disidentas Alfonsas Svarinskas lankėsi Jungtinėse Amerikos Valstijose 1989 m. birželio mėnesį. Buvo pagerbtas senate Vašingtone tų metų birželio 28 d., kur buvo apdovanotas JAV viceprezidento Dan Quayle už religinės laisvės gynimą. Cereemonijoje dalyvavo ir S. Lozoraitis jaunesnysis, o po jos surengė pagerbimą Lietuvos pasiuntinybės rūmuose.⁸⁶

1988 m. birželio 18 d. S. Lozoraitį jaunesnijį pasiuntinybėje aplankė generolas John Libront, lenkų egzilinės vyriausybės įgaliotas palaikyti ryšius su lietuviais. Susitikimas įvyko lietuvių išeivijos veikėjo, ekonomisto Vytauto Valiūno iniciatyva. Šio pokalbio metu S. Lozoraitis jaunesnysis išdėstė J. Libront lietuvių pažiūras į santykius su kaimynais lenkais, akcentuodamas, kad esminė sąlyga jiems pagerinti yra lenkų nusistatymas Vilniaus miesto ir krašto klausimu. Pasak spaudos, J. Libront pareiškė, kad jis gerai supranta lietuvių pozicijas. Tame pat straipsnyje rašoma, kad S. Lozoraitis jaunesnysis paprašė JAV valstybės sekretorių perduoti JAV prezidentui Ronald Reagan padėką dėl jo stiprios laikysenos žmogaus teisių klausimu apsilankymo Maskvoje metu. S. Lozoraitis jaunesnysis dėkojo už galimybę disidentams iš Lietuvos pasimatyti su prezidentu ir pabrėžė, kaip tai svarbu visiems, kuriems rūpi Baltijos valstybių likimas⁸⁷.

1988 m. S. Lozoraitis jaunesnysis rašė: „Prieš kelias dienas mane aplankė Senato Užsienio reikalų komisijos mažumos /t.y. respublikonų/ žmonės. Jie pažymėjo, kad esą Baltijos klausimas turėtų būti ypač šiais metais keliamas. Klausė mano nuomonės, ką reikėtų daryti, kad padėjus Lietuvai. Atsakiau, kad negaliu dalyvauti priešrinkiminėje kompanijoje su viena ar kita partija. Visiems, tačiau galiu pasakyti, ko mes, lietuviai, norime, kas, mano manymu, būtų naudinga Lietuvos bylai. Ir čia pat padariau sugestiją, kad ryšium su ateinančia Molotovo-Ribentropo sutartimi ir rengiama demonstracija ok. (okupuotoje – aut. past.) Lietuvoje senatoriai padarytų atitinkamą pareiškimą. Pasiūliau parodyti komisijos nariams filmą apie Vingio parke įvykusią demonstraciją. Šiaip dėl kitų pasiūlymų, pasakiau, kad juos paruošiu ir įteiksiu kaip ir kitoms amerikiečių organizacijoms. Ilgai kalbėjome apie padėtį Baltijos valstybėse ir pačioje sovietijoje.“⁸⁸

⁸⁵ 1988 06 08 S. Lozoraičio jaunesniojo laiškas George P. Shultz. LCVA, f. 648, ap. 2, b. 188, l. 175.

⁸⁶ „Pagerbtas kunigas Alfonsas Svarinskas“. *Mūsų pastogė*, 29 nr., 1989 m. 07 24 d., 2 p. Spauda.org, https://spauda2.org/musu_pastoge/archive/1989/1989-07-24-MUSU-PASTOGE.pdf.

⁸⁷ „Lithuanian Legation Washington, D.C. pranešimas spaudai“. *Mūsų pastogė*, 26 nr., 1988 m. liepos 4 d., 1 p. Spauda.org, https://spauda2.org/musu_pastoge/archive/1988/1988-07-04-MUSU-PASTOGE.pdf.

⁸⁸ 1988 08 18 S. Lozoraičio jaunesniojo Pro memorija nr. 453 LDT. LCVA, f. 648, ap. 2, b. 188, l. 186.

Lietuvos pasiuntinybė Vašingtone 1988 m. spalio 13 d. spaudoje išspausdino pranešimą, kad, paneigdamą sklandančias kalbas, pabrėžia, kad viešėdamas Čikagoje Stasys Lozoraitis jaunesnysis nesusitiko su okupuotos Lietuvos žurnalistais ir kad tokių kontaktų jis neturėjęs. Į Čikagą vykęs su tikslu išsiaiškinti Ignalinos branduolinės jėgainės technines charakteristikas ir galimą grėsmę Lietuvos gyventojams, pasikalbėti su atitinkamais specialistais. Taip pat, rašoma tame pačiame pranešime, S. Lozoraitis jaunesnysis norėjo pasitarti dėl priemonių, galinčių pagreitinti sovietiniuose kalėjimuose laikomų kalinių išlaisvinimą.⁸⁹

1989 m. sausio mėn. 21 - 23 dienomis Lietuvos Pasiuntinybėje Vašingtone vyko Lietuvos Diplomatinių Tarnybų pasitarimai, kurių metu buvo pirmiausia apsvaistinti įvykiai Lietuvoje, jų įtaka valstybės nepriklausomybės bylai ir jos tarptautiniai padėčiai. Buvo diskutuota dėl paramos Lietuvai ir kiti klausimai.⁹⁰

1989 m. spalio 19 d., pirmą kartą JAV istorijoje, Kongreso komisija surengė viešą apklausą nagrinėti JAV politinį nusistatymą nepripažinti Lietuvos, Latvijos ir Estijos tautų inkorporavimo į Sovietų Sąjungą. Spaudoje rašoma, kad daugiau kaip šimtas stebėtojų išklauė žodinius parodymus, kuriuos pateikė Lietuvos charge d'affaires Stasys Lozoraitis jaunesnysis, Latvijos charge d'affaires Anatol Dinbergs, Estijos generalinis konsulas Ernst Jaakson, Valstybės Departamento sekretoriaus pirmasis pavaduotojas Europos ir Kanados reikalams James Dobbins ir Pabaltijo tautų inkorporacijos nepripažinimo politikos bei tarptautinės teisės žinovas advokatas William Hough III. S. Lozoraitis jaunesnysis atkreipė komisijos dėmesį į tuomečius įvykius ir ateities reikalus. Pabrėžė, kad labai svarbu stiprinti demokratiją visuose Lietuvos gyvenimo aspektuose ir kad tuo metu reformos Lietuvos jam atrodė ribotos dėl okupacijos sąlygų. Lietuvos atstovas Vašingtone apgailestavo, kad tuometis sovietų ambasadorius Yuri Dubyninas neatėjęs į apklausą, nes, kaip buvo manyta, nenorėjo sėdėti už to paties stalo su Baltijos valstybių diplomatais.⁹¹

1989 m. pabaigoje dr. Stasys Antanas Bačkis apsisprendė grįžti gyventi į Paryžių ir išvyko iš Vašingtono, tad nuo tų metų nebedirbo kartu su S. Lozoraičiu jaunesniuolu.⁹²

Stasys Lozoraitis jaunesnysis, kaip rašė spauda, 1989 m. gruodžio 22 d., būdamas Vašingtone, pasisakė dėl Lietuvos Komunistų partijos nutarimo paskelbti LKP savarankiška partija XX - ojo suvažiavimo metu. Pasak S. Lozoraičio jaunesniojo, Lietuvos Komunistų partijos atsiskyrimas nuo Sovietų Sąjungos partijos yra sveikintinas. Jo manymu, šio žingsnio buvo prieita, nes lietuvių tauta savo kova dėl nepriklausomybės ir laisvės sudarė sąlygas tokiam nutarimui. Tačiau, cituojant

⁸⁹ „Lietuvos pasiuntinybė Vašingtone praneša...“ *Dirva*. 1988 m. 10 13, 39 nr., 3 p. <https://spauda.org/dirva/archive/n1988/1988-10-13-DIRVA.pdf>.

⁹⁰ Pranešimas spaudai. 1989 m. LCVA, f. 648, ap. 2, b. 188, l. 211 įrašas.

⁹¹ „JAV Kongreso komisija svarsto nepripažinimo politiką“. *Dirva*, 41 nr., 1989 m. spalio 26 d. 1,4 p. Spauda.org, https://spauda2.org/britanijos_europos_lietuvis/archive/1989/1989-08-09-EUROPOS-LIETUVIS.pdf.

⁹² „Atsisveikinom su Lietuvos Diplomatijos Šefu“. *Dirva*, 1 nr., 1990 m. sausio 4 d., 1 p. Spauda.org, <https://spauda.org/dirva/archive/n1990/1990-01-04-DIRVA.pdf>.

Lozoraitį jaunesnįjį, Lietuvos Komunistų partija turėtų įrodyti, kad „yra perėjusi į tautos pusę ir priėmusi visų lietuvių aspiracijas. Ne tiktai priėmusi, bet ir pasiruošusi jas remti“. Lozoraitis jaunesnysis manė, kad nepriklausomoje Lietuvoje, kurioje veiks įvairios partijos, Komunistų partija būtų atradusi savo vietą. Tačiau pabrėžė, kad negalima užmiršti ir praeities, kurios neįmanoma per akimirką ištrinti iš atminties ir istorijos. Lietuvių tautos daugumai, teigė Lozoraitis jaunesnysis, Komunistų partija yra buvusi priespaudos, prievartos ir svetimųjų dominavimo simboliu. Tad partija savo viduje turėtų atlikti „egzistencijos nagrinėjimą, ideologinį patikrinimą ir gilų, nuoširdų persitvarkymą.“⁹³

Apie 1990 m., Lietuvos nepriklausomybės atgavimo kontekste, Stasio Lozoraičio jaunesniojo diplomatinė veikla vis intensyvėjo. Jis buvo kaip ryšys tarp Lietuvos ir Jungtinių Amerikos Valstijų, kurios rodė didelę paramą Lietuvai jos laisvinimo byloje. Tuo metu S. Lozoraitis jaunesnysis daug keliavo tarp JAV ir Europos, tarp dviejų bene svarbiausių Lietuvos diplomatinės tarnybos postų – Vašingtono ir Romos (Vatikano).

Šių diplomatinių kelionių kontekste 1990 m. sausį spaudoje pasirodė Lietuvos pasiuntinybės Vašingtone pranešimas spaudai, kuriame norėta patikslinti tam tikrą informaciją. Tų metų sausio 13 d. laikraštis „The New York Times“ buvo išspausdinęs straipsnį pavadinimu „Tough Choices for the U.S.: Baltic States or Gorbachov“. Jame buvo padaryta užuomina, kad S. Lozoraitis jaunesnysis kurį laiką nebuvo Vašingtone. Tad atsakant į tokią užuominą, buvo pažymėta, kad S. Lozoraitis jaunesnysis buvo Romoje, tad arčiau svarbių įvykių Lietuvoje, o būdamas ne JAV, palaikė visus savo kontaktus, kurie buvo reikalingi su JAV ir kitomis valstybėmis. Ypač, kad yra Lietuvos atstovas ir prie Vatikano. Reaguojant į iškeltą dilemą Baltijos valstybės ar Gorbačiovas“, pasiuntinybė tikino, kad gerai ją supranta, tačiau lietuvių tauta eina teisėtu keliu, lėtai, atsargiai, bet tvirtai į visišką nepriklausomybę. Norima išspręsti problemas derybomis su okupantu. Taip pat straipsnyje išreikšta viltis, kad Vakarų valstybės patvirtins, kad kiekviena tauta turi teisę į laisvą apsisprendimą, kuris yra pagrindas tarptautinių problemų taikiam sprendimui⁹⁴.

1990 m. gegužės 29 d. Lietuvos atstovas Vašingtone Stasys Lozoraitis jaunesnysis surengė spaudos konferenciją pasiuntinybėje, prieš įvykstant JAV prezidento George H.W. Bush ir SSRS prezidento Michailo Gorbačiovo susitikimui. Rašoma, jog S. Lozoraičio jaunesniojo konferencija susidomėjo daug žiniasklaidos priemonių – apie 40 didžiųjų dienraščių ir žurnalų, net 14 televizijos kanalų. S. Lozoraitis jaunesnysis angliškai susirinkusiems kalbėjo, kad lietuviai nėra nusistatę prieš šių lyderių susitikimą ir kad ta proga rengiamos demonstracijos reiškia lietuvių išeivijos ir Lietuvos

⁹³ „St. Lozoraitis, Lietuvos atstovas Washingtono ir Vatikane, pasisako“. *Darbininkas*, 1990 m. sausio 12 d., nr. 2, 1 p. Spauda.org, <https://spauda.org/darbininkas/archive/1990/1990-01-12-DARBININKAS.pdf>.

⁹⁴ „Lietuvos pasiuntinybės pranešimas spaudai“. *Dirva*, 3 nr., 1990 m. sausio 18 d., 12 p. Spauda.org, <https://spauda.org/dirva/archive/n1990/1990-01-18-DIRVA.pdf>.

gyventojų solidarumą, siekiant nepriklausomybės. S. Lozoraitis jaunesnysis įžvelgė JAV ir SSRS lyderių susitikimo naudą, vildamasis, kad prezidentas Bušas „šią progą panaudos tikrosios padėties išsiaiškinimui“⁹⁵. Vykstant pokyčiams Rytų Europoje, S. Lozoraitis jaunesnysis sakė, jog atėjo metas kalbėtis su to regiono tautomis dėl jų statuso ir tuo pačiu susirinkusiems į Lietuvos pasiuntinybę perskaitė Pabaltijo respublikų užsienio reikalų ministrų bendrą deklaraciją M. Gorbačioviui. Joje pabrėžta, kad Gorbačiovas nėra įgaliotas atstovauti Baltijos respublikoms. S. Lozoraitis jaunesnysis taip pat pakomentavo SSRS vykdytą ekonominę blokadą Lietuvai, išskirdamas jos pasekmes ir ragindamas JAV prezidentą imtis priemonių dėl to, jog buvo nutrauktas naftos tiekimas į Lietuvą. S. Lozoraitis jaunesnysis pavadino SSRS „skęstančiu dinozauru“, nes, pasak jo, artėjo XXI amžius, o sovietai vis dar laikėsi XIX a. galvosenos⁹⁶.

1990 m. spalio 18 d. „Dirvoje“ rašyta, kad S. Lozoraitis jaunesnysis JAV Lietuvių bendruomenės surengtame seminare Vašingtone pateikė išsamią Lietuvos padėties analizę. Lietuvos laisvinimo byla, jo žodžiais, turi du aspektus – juridinį ir politinį. Juridiniu laikė tai, jog Lietuva 1940 m. buvo okupuota, prieš tai sudarytas Ribentropo – Molotovo paktas. Politinį aspektą S. Lozoraitis jaunesnysis pavadino labiau komplikuoju ir aktualesniu, daugiau lemiančiu. Jo manymu, jeigu „kažkas šitoje sostinėje [Vašingtone – aut. past.] – čia, kur mes esame, - viename name, vienoje įstaigoje pakeistų nuomonę, tai mes per 24 valandas būtume pripažinti ir tikrai nepriklausoma valstybė. Viskas priklauso nuo šito faktoriaus, o ne nuo kokių nors juridinių konsideracijų.“⁹⁷ Pakomentuodamas kalbas, kad Lietuvos pripažinimas galbūt pagreitėtų, jeigu ji taptų demokratiškesnė, S. Lozoraitis jaunesnysis sakė, kad tokios tezės jam nepriimtinos ir po tokios ilgos okupacijos Lietuva sugebėjo per 6 mėnesius sukurti netobulą, bet veikiančią demokratiją.⁹⁸ Tad pasireiškė S. Lozoraičio jaunesniojo kritika JAV politikams. Ir tuo pačiu parodo supratimą, kad Lietuva negali staiga tapti demokratiška, kad procesams reikia laiko.

2.1.1. Politikų ir visuomenės veikėjų iš Lietuvos vizitų organizavimas

S. Lozoraitis jaunesnysis ir Lietuvos pasiuntinybės Vašingtone personalas rūpindavosi politikų iš Lietuvos vizitais JAV, susitikimų, spaudos konferencijų organizavimu. 1989 m. liepos 22 d. JAV viešėjo Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio seimo tarybos pirmininkas prof. Vytautas Landsbergis ir jo žmona Gražina Landsbergienė. Vizito metu jie aplankė Niujorką, Čikagą, Klivlendą, Los Andželą ir Vašingtoną. Vytautas Landsbergis turėjo daug susitikimų JAV: su

⁹⁵ „Lietuvos atstovo spaudos konferencija“. *Tėviškės žiburiai*, 1990 6 05 d., nr. 23, 3 p.
https://spauda.org/teviskes_ziburiai/archive/1990/1990-06-05-TEVISKES-ZIBURIAI.pdf.

⁹⁶ Ibid.

⁹⁷ „Lietuvos byla tarptautinėje plotmėje“. *Dirva*, 1990 m. 10 18, 39 nr., 1 p. Spauda.org,
<https://spauda.org/dirva/archive/n1990/1990-10-18-DIRVA.pdf>.

⁹⁸ Ibid.

Informacijos agentūros pareigūnais (US Information Agency), lankėsi Valstybės departamente, JAV Kongrese, Kennan'o Institute, susitiko su įvairiomis organizacijomis, senatoriais, politikais, kalbėjo spaudos konferencijose ir t.t. Vizito Vašingtone metu Landsbergiai susitiko su lietuvių bendruomene, šį susitikimą organizavo atstovas S. Lozoraitis jaunesnysis, kartu su Vašingtono Lietuvių bendruomenės skyriumi. Į daugelį susitikimų V. Landsbergį lydėjo JAV Lietuvių Bendruomenės atstovė Asta Banionytė – Connor, susitikimus suruošė ir Lietuvių Informacijos centro Vašingtono skyriaus vedėjas Vytautas Nakas. S. Lozoraitis jaunesnysis daug prisidėjo prie vizito programos planavimo, Lietuvos pasiuntinybė Vašingtone tapo V. Landsbergio vizito JAV koordinaciniu centru. Pasiuntinybėje Landsbergiai ir apsistojo.⁹⁹

1989 spalio 3 d. pro memorijoje rašyta, kad Vašingtone viešėjo iš okupuotos Lietuvos atvykę du žymūs Sąjūdžio veikėjai: Arvydas Juozaitis ir Vaidotas Antanaitis. „Su abiem galėjau ilgiau išsikalbėti įvairiomis temomis. Pasirodė, kad toks nuomonių pasikeitimas buvo labai reikalingas. Man, kad sužinočiau kai kurias krašto problemas – svečiams, kad galėtų geriau susiorientuoti ne tiktai Amerikos, bet ir lietuvių vedamos politikos reikaluose. Yra svarbu šiuo tarpu išaiškinti, kad prieš įvyksiančius rinkimus, 1990 m. vasario mėnesį, nebūtų prasminga nei naudinga parūpinti Lietuvai finansinę paramą ar paskolą ir pradėti didesnę prekybą. Šie dalykai yra mūsų ginklas kovoje už nepriklausomybę. Jeigu vasario mėnesį susidarys demokratinių bei tautinių judėjimų dauguma, tada galima bus jau eiti prie efektingų ir naudingų prekybos bei ekonominių problemų sprendimų. Padėti dar sovietų bei vietinių komunistų valdomai Lietuvai neatrodo tikslinga.“¹⁰⁰ Vėl pasikartoja Stasio Lozoraičio jaunesniojo nepasitikėjimas komunistais, šitiek metų valdžiusiais Lietuvą.

1990 m. liepos 18 d. S. Lozoraitis jaunesnysis informavo LDT, kad liepos mėn. 10 d. į Vašingtoną atvyko Lietuvos užsienio reikalų ministras Algirdas Saudargas. Jį lydėjo deputatas Gediminas Šerkšnys, kuriam „Aukščiausioji Taryba yra pavedusi organizuoti valstybės aparato pertvarkymą“. Abu svečiai apsistojo Lietuvos pasiuntinybėje Vašingtone. A. Saudargo pasimatymus Valstybės departamente organizavo S. Lozoraitis jaunesnysis, kongrese juos paruošė Jonas Bobelis. S. Lozoraitis jaunesnysis rašęs, kad su A. Saudargu kalbėjosi įvairiais reikalais, kurių svarbiausiais buvo tuometiniai kontaktai tarp Užsienio reikalų ministerijos ir LDT narių. Buvo sutarta, „kad laikas dar nėra atėjęs panaikinti tam tikrą atsargumą, kuris turi apsaugoti LDT užsienyje nuo nepageidaujamų įtakų. Buvo pabrėžta, kad pačioje Lietuvoje administracija dar nėra persiorganizavusi ir nežinia, kada tai bus padaryta. Derybos gali būti sunkios ir labai ilgos, dabartinė vyriausybė dar nėra pripažinta, nors de facto jos pripažinimas vis stiprėja“. S. Lozoraičio jaunesniojo pasiūlymas tuo metu buvo, kad LDT kontrolė turi likti jos pačios rankose bent kurį laiką, ir A.

⁹⁹ „Prof. V. Landsbergis lankėsi JAV“. *Europos lietuvis*, 31 nr., 1989 m. rugpjūčio 9 d, 3-4 p.
https://spauda2.org/britanijos_europos_lietuvis/archive/1989/1989-08-09-EUROPOS-LIETUVIS.pdf.

¹⁰⁰ 1989 10 03 S. Lozoraičio jaunesniojo Pro memorija nr. 1194 LDT. LCVA, f. 648, ap. 2, b. 188, l. 230.

Saudargas sutiko su tuo. Visose srityse, kur buvo reikalinga, bendradarbiavimas buvo numatytas tarp užsienio diplomatų ir Vilniaus, turėjęs vykti tiesiogiai per ministrą, nes, kaip rašė S. Lozoraitis jaunesnysis, „ministerijos valdininkai dar yra tie patys, kurie ilgus metus dirbo visoms „instancijoms“¹⁰¹. Taigi S. Lozoraitis jaunesnysis buvo atsargus dėl skubaus, neapgalvoto kontakto su Lietuvoje dirbančiais pareigūnais, nes turėjo žinių, jog Lietuvos valstybinėse įstaigose dirba daug ir su komunistų valdžia gana sėkmingai dirbusių pareigūnų.

Organizuojant politikų iš Lietuvos vizitus JAV, S. Lozoraitis jaunesnysis ne visada sklandžiai susikalbėdavo su atstovais iš Vilniaus. S. Lozoraitis jaunesnysis ne kartą pabrėždavo, kad politikų iš Lietuvos vizitai turi būti oficialiai derinami su Lietuvos pasiuntinybe Vašingtone. Kritika dėl Lietuvos pareigūnų vizitų organizavimo bus plačiau aptarta kitame skyriuje.

Stasys Lozoraitis jaunesnysis dalyvaudamas interviu pabrėždavo, kokie sunkumai, reikalausiantys laiko, pastangų ir susitelkimo, laukia Lietuvos, atkūrus nepriklausomybę. Ekonomikos atkūrimas, gyvenimo sąlygų gerinimas, socialinių ir kultūrinių sferų tvarkymas. S. Lozoraitis jaunesnysis taip pat išskyrė ir tuometinį dvasinį tautos nualinimą. Žmonių moralinis atstatymas laikytas bene sunkiausiu uždaviniu, be kurio įvykdymo nebus sutvarkytos ir kitos problemos. S. Lozoraitis jaunesnysis ragino suprasti, kad procesams yra būtinas laikas ir perėjimas iš vienos sistemos į kitą nėra lengvas.¹⁰²

2.1.2. Reakcija į įvykius Lietuvoje

2.1.2.1. Sausio įvykiai 1991 m.

1991 m. vykstant Sausio įvykiams, S. Lozoraitis jaunesnysis buvo jungtis tarp Vilniaus ir Vašingtono. Sovietų desantininkams užėmus Vilniaus televizijos bokštą, Radijo ir televizijos komiteto pastatą ir Parlamento pastatą, S. Lozoraitis jaunesnysis palaikė ryšį su Aukščiausios Tarybos pirmininku Vytautu Landsbergiu ir jo padėjėjais, tikslindami informaciją apie įvykių eigą, žuvusiuosius ir sužeistuosius. S. Lozoraitis jaunesnysis Sausio 13 - osios naktį nuolat skambino į JAV Valstybės departamentą, informuodamas apie įvykius Lietuvoje ir laukdamas JAV reakcijos. Taip pat bandė iš Vašingtono susisiekti su tuometiniu SSRS prezidentu Michailu Gorbačiovu, kaip ir V. Landsbergis, ir kiti, siekdami prašyti sustabdyti sovietų intervenciją, nepulti beginklių žmonių¹⁰³. Sausio 14 d., po įvykių Lietuvoje, Lietuvos pasiuntinybėje Vašingtone buvo surengta spaudos konferencija. S. Lozoraitis jaunesnysis anglų kalba padarė pranešimą, kuriame kalbėjo, kad Lietuva jokia būdu neatsisakys nepriklausomybės siekio. Pasak jo, „prieš tankus stojusios taikingos žmonių minios,

¹⁰¹ 1990 07 18 S. Lozoraičio jaunesniojo Pro memorija LDT. LCVA, f. 648, ap. 2, b. 188, l. 242.

¹⁰² „Nutrauks mus į bedugnę“. *Europos lietuvis*, 1990 m. 10 26, 41 nr., 2 p.

https://spauda2.org/britanijos_europos_lietuvis/archive/1990/1990-10-26-EUROPOS-LIETUVIS.pdf.

¹⁰³ „Akis į akį. Sausio 13-osios stenogramą“; „Laisvė be ribų: numirti už Baltiją“. In: Landsbergis, *Pusbrolis Motiejus*, 211, 214 - 215.

nesileidusios būti provokuojamos, įrodo didžiulį Lietuvos žmonių civilizuotumo laipsnį, ir todėl jiems priklauso tai, ko jie trokšta...“.¹⁰⁴ Po įvykių S. Lozoraitis jaunesnysis kritikavo Vakarų valstybes – jo manymu, išpuolių, aukų Vilniuje (taip pat ir Rygoje) būtų buvę išvengta, jeigu Vakarų šalys būtų laikęsi kitokios pozicijos. Pasak S. Lozoraičio jaunesniojo, M. Gorbačiovas visokiais būdais spaudė Lietuvą – ekonomine blokada, atsisakydamas derybų, grasinimais, ultimatumu, o Jungtinės Amerikos Valstijos ir Europa nepakankamai reagavo, nuolat kartojo, kad reikia išlaikyti SSRS vientisumą. S. Lozoraitis jaunesnysis ne kartą pakartojo, kad Lietuva būtų galėjusi derėtis su SSRS dėl tam tikrų dalykų, tačiau tvirtai pabrėžė, kad nepriklausomybės klausimu jokių diskusijų nebūtų, tai Lietuvai buvo tvirtas, nediskutuotinas sprendimas¹⁰⁵. Diplomatas teigė, kad po šio įvykio pagaliau Vakarų valstybių valdžia ir spauda vėl prisiminė Lietuvą, tačiau „neturėjo laukti mirusiųjų gatvėse“.¹⁰⁶

2.1.2.2. Medininkų tragedija 1991 m. liepos 31 d.

Lietuvoje įvykus Medininkų posto muitininkų žudynėms 1991 m., Lietuvos pasiuntinybės Vašingtone personalas siekė atkreipti JAV visuomenės dėmesį į pasikartojančius agresijos prieš Lietuvą aktus ir pagerbti žuvusius muitinės pareigūnus. 1991 m. rugpjūčio 2 d. suorganizuotas 24 valandų budėjimas, nuleidus Lietuvos vėliavą ant pasiuntinybės pastato iki pusės stiebo, su gedulo ženklu. S. Lozoraitis jaunesnysis šio budėjimo metu perskaitė pranešimą, kuriame teigė, jog pernelyg nuosaiki, švelni Vakarų valstybių reakcija į nuolatinį smurtą gali skatinti dar didesnę agresiją. S. Lozoraitis jaunesnysis buvo už taikingas derybas su Maskva dėl Lietuvos nepriklausomybės, tačiau pati Maskva to vengė. S. Lozoraitis jaunesnysis manė, kad arba M. Gorbačiovas nenori leisti į pasitarimus, arba nekontroliuoja padėties ir nepajėgia sustabdyti teroro, nubausti kaltininkų. S. Lozoraitis jaunesnysis kreipėsi į JAV visuomenę, prašydamas išreikšti dar stipresnį palaikymą Lietuvos laisvės siekiui. Šio budėjimo metu pasiuntinybė gavo užuojautos laiškų iš Kongreso narių ir senatorių.¹⁰⁷ Lietuvos atstovas JAV budėjimo metu sakė, kad įvykusi tragedija „pažeidžia Lietuvos teises ir visas žmogiškumo formas“.¹⁰⁸ Tačiau, vėl primindamas laisvės ir demokratijos principus, kurių siekia Lietuva, pakartojo, jog tikisi, kad ir JAV nepamirš, kad „gimė, augo, stiprėjo tų pačių principų dvasioje“¹⁰⁹. Tai tarsi dar vienas paraginimas Jungtinėms Amerikos Valstijoms, nuolatinis priminimas laikytis savo žadėtos pozicijos ir palaikyti Lietuvos nepriklausomybės siekius.

¹⁰⁴ „Kai Vilniuje liejosi kraujas“. *Tėviškės žiburiai*, 1991 02 12, 7 nr., 2 p. Spauda.org, https://spauda.org/teviskes_ziburiai/archive/1991/1991-02-12-TEVISKES-ZIBURIAI.pdf.

¹⁰⁵ Landsbergis, *Pusbrolis Motiejus*, 214-215.

¹⁰⁶ Ibid, 216.

¹⁰⁷ „Medininkų didvyrius pagerbiant. Budėjimas Lietuvos Pasiuntinybėje“. *Darbininkas*, 1991 m. 08 16, 31 nr., 1 p. <https://spauda.org/darbininkas/archive/1991/1991-08-16-DARBININKAS.pdf>.

¹⁰⁸ „Budynė su Medininkų kankiniais“. 1991 08 02. In: Landsbergis, *Pusbrolis Motiejus*, 242.

¹⁰⁹ Ibid.

Taigi, S. Lozoraitis jaunesnysis reagavo į įvykius Lietuvoje, kurių metu žuvo žmonės, kovoję už Lietuvos nepriklausomybės atkūrimą. Tuo pačiu, jis ragino Vakarų valstybes užkirsti kelią smurtui, rodyti tvirtesnes pozicijas.

2.1.3. Lėšų rinkimas Lietuvos pasiuntinybei Vašingtone

Po 1990 m. kovo 11 d. keitėsi ir Lietuvos pasiuntinybės Vašingtone veikla. Daugėjo darbo, o ypač Lietuvoje susikūrus Sąjūdžiui, kurio biuletenius Lietuvos pasiuntinybė Vašingtone ruošdavo ir išsiųsdavo. Darbo apimtis ypač plėtėsi, išduodant pasus ir vizas, taip pat dėl sklaidos, kultūrinių ryšių, kontaktų su Vyriausybe Lietuvoje. Pagrindiniu uždaviniu tapo spaudos informavimas. Taip pat Valstybės departamento, federalinės agentūros informavimas, ryšiai su Lietuvos diplomatinėmis tarnybomis užsienyje, Lietuvos užsienio reikalų ministerija ir Aukščiausiaja Taryba Vilniuje. Ambasados darbo apimtis per metus padvigubėjo, reikėjo pinigų jos išlaikymui. Lietuvos ekonominė padėtis tuo metu buvo sudėtinga. S. Lozoraitis jaunesnysis paprašė JAV lietuvių paremti ambasados darbą dėl Lietuvos itin sudėtingos finansinės padėties tik atkūrus nepriklausomybę, siekdamas sumažinti jai finansinę naštą. Jis pakvietė dvi konsultantes organizuoti lėšų rinkimą, tai buvo daroma su Lietuvos Aukščiausios Tarybos Vytauto Landsbergio pirmininko žinia ir pritarimu. V. Landsbergis rašė: „Lietuvos ambasada savo mašinos neturi. Nedaug kam žinoma, kaip centas po cento pavyko, ir kaip buvo taupyta ambasadai išlaikyti po Nepriklausomybės atstatymo. Mažai kam žinomas ir tas faktas, kad pats S. Lozoraitis negaudavo atlyginimo“.¹¹⁰ Nepaprastai brangus ambasadų išlaikymas turtingose valstybių teritorijose buvo labai sunkus uždavinys. Tuo metu S. Lozoraitis jaunesnysis taip pat rašė: „Štai kodėl dar ir dabar kreipiamės į Amerikos lietuvius ir prašome jų paramos. Jų atsakymas į mūsų prašymus yra nepaprastai jaudinantis. Neatsako paremti ir tie lietuviai, kuriems kiekvienas doleris yra reikalingas. Esame gavę ir didelių aukų. Padėjo beveik visos mūsų organizacijos, labai pasidarbavo, kaip visada, Lietuvos Vyčiai. Tautos fondas pažadėjo duoti stambesnę sumą. Manau, kad mažai yra tokių misijų, kurios taip daug padaro su palyginti maža pinigų suma“¹¹¹. 1991 m. pradžioje S. Lozoraitis jaunesnysis kreipėsi į išeivijos lietuvius su prašymu paremti Lietuvos pasiuntinybę (žr. 3 priedą). Iki 1986 m. JAV leido naudotis Federaliniame Banke deponuotu auksu LDT darbui finansuoti. Po to, pasibaigus turimiems ištekliams, buvo laikinai pasinaudota kitais šaltiniais, pvz., paskola, suteikta latvių. Ją išleidus, o pasiuntinybėje labai padaugėjus darbo po 1990 m. kovo 11 d., tapo neišvengiama prašyti visuomenės paramos. Lietuva dar negalėjo pilnai finansiškai remti pasiuntinybės. S. Lozoraitis jaunesnysis prašyme pabrėžė pasiuntinybės JAV veiklos svarbą, pagalbą Lietuvai. Paramai rinkti susitelkė savanorių darbo komitetas „Friends of the Lithuanian

¹¹⁰ Petraitytė – Briedienė. *Gyvenimas - Lietuva*, 86.

¹¹¹ Ibid, 86-87.

Legation“. Minima, jog buvo kreiptasi ne tik į lietuvius, bet ir į amerikiečius.¹¹² Nors, kaip rodo archyviniai dokumentai, S. Lozoraitis jaunesnysis užsimena, kad nebuvo labai entuziastingas dėl aukojimo pasiuntinybei, kaip rašyta pasiuntinybės susirašinėjime su Danele Vidutiene, „nesu toks optimistas kaip p. Žiba. Pažiūrėsim...“¹¹³. Turima omenyje už aukų pasiuntinybei rinkimą buvusią atsakingą Lietuvos pasiuntinybės Vašingtone darbuotoją Žibą Kelly.

Prisimenama, jog renkant paramą 1991-1993 metais, būta vieningumo, pasiaukojimo. D. Vaičiulaitytė-Nourse prisimena: „Pati atplėšdavau laiškus, kuriuose kartais būdavo tik vienas doleris ir ilgas ranka parašytas laiškas; priėmėm palikimus – žmonių paskutinius testamentus; taip pat pradėjo plaukti didesnės aukos, kūrėsi įvairūs fondai, organizuoti vajai. Taip buvo galima išsilaikyti ambasada, užmokėti sąskaitas, tęsti ambasados veiklą – joje dirbo apie 8-13 žmonių už labai mažus atlyginimus arba be jokio atlygio, arba dėl patogių darbo sąlygų. Nepriklausomybės atstatymo darbas buvo tikrai nelengvas ir reikalavo kiekvieno didelių pastangų. Kol Lietuvos ekonomika nepradėjo atsigauti, tol ambasada turėjo pati ieškoti tarp Amerikos lietuvių lėšų jai išlaikyti. Ambasadorius Stasys Lozoraitis jaunesnysis, kaip rašė Kazys Saja, dirbo „net sandėlio sargo algos negaudamas“. Prezidentas Valdas Adamkus teigė: „Tęsdamas garbingas giminės tradicijas, jis visą gyvenimą liko vilties ambasadoriumi – užkariautos valstybės atstovu, primenančiu pasauliui skaudų ir nesąžiningą elgesį su maža tauta... Saugojo Lietuvos simbolius ateities kartoms. Vilties ambasadorių žmonės pavadino vilties prezidentu. Kiek žinome istorinių asmenybių, kurios iš savosios tautos, savosios valstybės žmonių būtų pelniusi tokį gilų ir šiltą vardą? Šis vardas liks žmonių atminty ir istorijos vadovėliuose kaip gražiausia padėka ir dovana žmogui, paaukojusiam savajai tautai nei daug, nei mažai – visą savo gyvenimą.“¹¹⁴

S. Lozoraičio jaunesniojo žmona Daniela buvo didžiausia mecenatė, išlaikė ambasados rūmus už savo pinigus¹¹⁵. „Ambasadoje buvo juntama ir Danielos ranka. Ji su buitimi tvarkėsi puikiai.“¹¹⁶ Stasys ir Daniela Lozoraičiai priėmė atsakomybę už Lietuvos pasiuntinybę Vašingtone, „stengėsi išlaikyti jos reprezentacinį, diplomatijai privalomą lygį, savo asmeniniais daiktais praturtinti nykوکą jos interjerą.“¹¹⁷

1991 m. Stasys Lozoraitis jaunesnysis buvo Lietuvos misijos Jungtinių Tautų organizacijoje narys. Šios misijos šefas buvo diplomatas Anicetas Simutis (ambasadorius prie JTO), o S. Lozoraitis

¹¹² „Lietuvos pasiuntinybei reikalinga jūsų parama“. Akiračiai, 1991 m. rugsėjis, 8 nr., 15 p. <https://spauda2.org/akiraciai/archive/1991/1991-nr08-AKIRACIAI.pdf>.

¹¹³ 1991 07 11 S. Lozoraičio raštas Danelei Vidutienei. LCVA, f. 673, ap. 2, b. 102, l. 108.

¹¹⁴ Ibid, 87.

¹¹⁵ Ibid, 87.

¹¹⁶ „Pokalbis su Šarūnu Adomavičiumi“. Iš: Petraitytė – Briedienė, *Gyvenimas – Lietuva. Daniela ir Stasys Lozoraičiai*, 101.

¹¹⁷ Ibid, 105.

(j.) tapo šefo pavaduotoju. Patarėjais buvo Algimantas Gureckas, Darius Sužiedėlis, Gintė Damušytė, Benediktas Mačiuka ir atašė Daiva Kezytė.¹¹⁸

2.2. S. Lozoraitis jaunesnysis – Lietuvos ambasadorius JAV (1991 – 1993)

Jau 1988 m. gerokai prasiplėtę pasiuntinybės diplomatiniai ryšiai su Lietuva. Tačiau S. Lozoraitis jaunesnysis, nors ir JAV pripažintas kaip prieškarinės Lietuvos valdžios atstovas, nebuvo atkurtosios Lietuvos Respublikos valdžios atstovas. Tik 1991 m. JAV vyriausybė jau oficialiai per S. Lozoraitį jaunesnįjį galėjo palaikyti bendravimą su nepriklausomybę paskelbusia Lietuva. Pasiuntinybė tapo ambasada nuo 1991 m. rugsėjo 6 d., kai S. Lozoraitis jaunesnysis buvo paskirtas Lietuvos Respublikos ambasadoriumi JAV. Nepaprastojo ir įgaliotojo ambasadoriaus statusas jam suteiktas 1991 m. spalio 2 d.¹¹⁹ Turėdamas įsipareigojimų Europoje, S. Lozoraitis jaunesnysis bene kasdien gaudavo informacijos, kas vyksta Vašingtone, pagal galimybes atsakydavo į Vašingtono pasiuntinybės darbuotojams iškilusius klausimus, kol jo nėra. Bendravimas vyko daugiausia faksu.¹²⁰

Kalbėdamas apie savo darbą Vašingtone, Stasys Lozoraitis jaunesnysis 1991 metais duotame interviu leidiniui „Draugas“ kalbėjo: „Mano pirmasis tikslas buvo atidaryti pasiuntinybę kiek galima didesniai lietuvių skaičiui ir padaryti iš jos bendrus namus, kuriuose kiekvienas galėtų rasti tai, ko jis nori: lietuviai – padrąsinimo, dvasinės, politinės paramos. Amerikiečiai – informacijos, kontaktų su mūsų tautiečiais, su mūsų kraštu. Reikėjo ieškoti kontaktų su spaudos žmonėmis, su įvairiomis amerikiečių organizacijomis. Turiu pasakyti, kad man iš pat pradžių labai padėjo Amerikos lietuviai, visad pasiruošę dirbti, veikti, paremti. Kai atėjo istorinės dienos, kada atstatėm savo valstybės suverenumą ir nepriklausomybę, kovojome ne vieni. Tai buvo didelis visos lietuvių tautos nuopelnas. Dabar viskas, kas buvo pergyventa, matyta, dėl ko buvo kentėta, visa tai yra istorija“¹²¹.

S. Lozoraitis jaunesnysis 1991 m. spalio 20 d. Lietuvos ambasadoje Vašingtone surengė susipažinimo vakarą su Lietuvos ministru pirmininku Gediminu Vagnoriumi, Aukščiausios Tarybos vicepirmininku Česlovu Stankevičiumi bei kitas JAV viešėjusiais Lietuvos vyriausybės atstovais. Į šį renginį buvo pakviesti aktyviausieji lietuviškų organizacijų atstovai. AT vicepirmininkas Č. Stankevičius išeivijos lietuviams padėkojo už paramą nepriklausomybės siekusiai Lietuvai vyriausybės vardu.¹²²

¹¹⁸ „A. Simučio kalba Jungtinėse Tautose“. *Europos Lietuvis*, 1991 m. 10 25, 40 nr., 1 p. Spauda.org, https://spauda2.org/britanijos_europos_lietuvis/archive/1991/1991-10-25-EUROPOS-LIETUVIS.pdf.

¹¹⁹ Petraitytė-Briedienė, *Gyvenimas – Lietuva: Daniela ir Stasys Lozoraičiai*, 84.

¹²⁰ Lietuvos pasiuntinybės prie Šventojo Sosto susirašinėjimo su Lietuvos pasiuntinybe Vašingtone veiklos, Lietuvos valstybingumo atkūrimo klausimais dokumentai, f. 673, ap. 2, b. 102-103.

¹²¹ „Danutės Vaičiulaitytės-Nourse prisiminimai. Užrašyta 2012-2014 metais“. Iš: Petraitytė-Briedienė. *Gyvenimas – Lietuva. Daniela ir Stasys Lozoraičiai*, 85-86.

¹²² „Lietuviai pasaulyje. JAV Valstybės“. *Tėviškės žiburiai*, 1991 m. gruodžio 3 d., 49 nr., 4 p. https://spauda.org/teviskes_ziburiai/archive/1991/1991-12-03-TEVISKES-ZIBURIAI.pdf.

1991 m. lapkričio 12 d. S. Lozoraitis jaunesnysis Vašingtone priėmė naujai paskirtą Vilniaus sinagogos rabiną Dovydą Smith. Tuo metu buvo diskutuojama apie lietuvių dalyvavimą prie Antrojo pasaulinio karo metu vykdyto holokausto. Ypač tai buvo akcentuojama žydų, gyvenančių ne Lietuvoje, kaip priekaištas Lietuvai. Naujasis Vilniaus rabinas pabrėžė, kad jis bando šias kalbas paneigti, bent kiek išsklaidyti nusistatymus. Lietuvos žydų bendruomenės atstovas teigė besidžiaugiantis Lietuvos nepriklausomybės atgavimu, Vilniaus atsigavimu, kuris visada buvo svarbus miestas žydams. Stasys Lozoraitis jaunesnysis svečiui dėkodamas atsakė, kad nepriklausomoje Lietuvoje visų gyventojų teisės bus garantuotos įstatymu. Žydų bendruomenė, pasak S. Lozoraičio jaunesniojo, praeityje labai prisidėjo prie Vilniaus kultūrinio, ekonominio klestėjimo, tad išreiškė viltį, kad ir ateityje galės plėtoti savo veiklą ir prisidėti prie valstybės kūrimo.¹²³

1992 m. sausio mėnesį Lietuvos ambasada Vašingtone pranešė, kad Lietuvos ambasadorius JAV S. Lozoraitis jaunesnysis lankėsi nepriklausomoje Lietuvoje po 50 metų pertraukos. Vytauto Didžiojo universitete jam buvo suteiktas garbės daktaro laipsnis. Tuo metu Lietuvoje taip pat viešėjo tuometinis JAV viceprezidentas Don Quayle, su kuriuo susitikime dalyvavo S. Lozoraitis jaunesnysis.¹²⁴ Tiesa, S. Lozoraitis jaunesnysis buvo gavęs kvietimą atvykti į Lietuvą anksčiau, 1989 m., dalyvauti Vasario 16-osios minėjime Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio kvietimu kartu su kitais išeivijos lietuviais. Jis atsisakė tai daryti, nes, pirma, būtų turėjęs prašyti leidimo Sovietų Sąjungos ambasadoje. S. Lozoraičiui jaunesniajam buvo nepriimtina prašyti leidimo iš okupanto įvažiuoti į savo kraštą, kuriam atstovavo užsienyje ir kurio piliečiu save laikė. Antra, principingai laikėsi pozicijos nevažiuoti į pavergtą kraštą, kuriame vis dar šeimininkavo okupantai. Bet sakė esantis dėkingas Sąjūdžiui už kvietimą, o savo principus pamintų, tik esant nepaprastam reikalui, kuriam jis pats galėtų būti naudingas.¹²⁵

Lankydamasis Lietuvoje, S. Lozoraitis jaunesnysis padarė pareiškimą, sukėlusį stiprią reakciją. Jis pareiškė, kad Karaliaučiaus (Kaliningrado) sritis kada nors priklausys Lietuvai. Į tokį pareiškimą neigiamai atsiliepė Rusijos užsienio reikalų ministerija. Aukščiausios Tarybos spaudos atstovas Audronius Ažubalis tuo metu viešai pažymėjo, kad Lietuva neturi pretenzijų į Kaliningrado sritį, tik siekia, kad ji būtų demilitarizuota.¹²⁶ Pareiškimas, sukėlęs kontraversišką reakciją, buvo

¹²³ „Vilniaus rabinas David Smith pas ambasadorių St. Lozoraitį“. *Dirva*, 1991 11 21, 44 nr., 6 p. Spauda.org, <https://spauda.org/dirva/archive/n1991/1991-11-21-DIRVA.pdf>.

¹²⁴ „Ambasadorius Stasys Lozoraitis lankosi laisvoje Lietuvoje“; „Quayle: „Sveikinu laisvą Lietuvą!““ *Darbininkas*, 1992 m. 02 14, 7 nr., 1 p. <https://spauda.org/darbininkas/archive/1992/1992-02-14-DARBININKAS.pdf>.

¹²⁵ Landsbergis, *Pusbrolis Motiejus*, 44.

¹²⁶ „Dabarties įvykiai Lietuvoje“. *Tėviškės žiburiai*, 1992 m. 03 10, 11 nr, 8 p. Spauda.org, https://spauda.org/teviskes_ziburiai/archive/1992/1992-03-10-TEVISKES-ZIBURIAI.pdf.

pateiktas kaip asmeninė ambasadoriaus S. Lozoraičio jaunesniojo nuomonė, siekiant nesukelti didesnės įtampos.¹²⁷

S. Lozoraitis jaunesnysis pasisakė ir apie pilietybės įstatymą. Jo žodžiais, „išeivijos lietuviams reikia leisti būti savo krašto piliečiais... Tie žmonės 50 metų stovėjo už Lietuvą kaip mūras. O baimė, kad čia ims plūsti žmonės ir viską supirks į savo rankas - nepagrįsta“. S. Lozoraitis jaunesnysis labiausiai turėjo omenyje tuos išeivius, kurie pasitraukė iš Lietuvos priverstinai, dėl okupacijų.¹²⁸

1992 m. gegužę Stasys Lozoraitis jaunesnysis pasitraukė iš Lietuvos atstovo prie Šventojo Sosto pareigų. Toks sprendimas priimtas dėl noro skirti visą savo laiką darbui ambasadoriaus pareigose JAV.¹²⁹

2.2.1. Dokumentų išdavimai, įvaikinimo klausimai

Dar viena Lietuvos pasiuntinybės Vašingtone, o tuo pačiu ir Stasio Lozoraičio jaunesniojo veiklos sričių – pasų ir vizų išdavimai, konsultavimai dėl vaikų iš Lietuvos įvaikinimo, paveldėjimo reikalų. Keliuose raštuose minima apie vaikų iš Lietuvos įvaikinimus, dėl kurių kreipdavosi išeivijos lietuviai ir amerikiečiai. Tuo laiku Aukščiausios Tarybos Prezidiumas suteikdavo leidimus vaiką iš Lietuvos įvaikinti užsienyje. Pagal nustatytą tvarką bent vienas iš tėvių turėjo būti lietuvių kilmės. Ambasadorius turėjo tikslinti duomenis ir atsiųsti reikiamus įvaikinimo procesui dokumentus: būsimų tėvių sveikatos ir socialinius pažymėjimus, visuomeninių organizacijų, parapijų ganytojų rekomendacijas. S. Lozoraitis jaunesnysis šiuo reikalu turėjo nemažai papildomo darbo. Tačiau tai užtikrino, kad tuo metu beglobiai vaikai turėjo galimybes patekti į materialiai turtingesnes išeivijos lietuvių ir amerikiečių šeimas. Taip pat patekdavo ir vaikai su negalia, kas dažnu atveju lemdavo geresnes medicininės sąlygas gydymui¹³⁰. Nors buvo kilusi ir neigiama reakcija į vaikų išvežimą į užsienį ir jų įvaikinimą.

Taip pat nemažai lietuvių kreipėsi į Lietuvos pasiuntinybę Vašingtone dėl pasų išdavimo. Lietuvai atgavus nepriklausomybę, norėta sovietinius pasus pakeisti į lietuviškus pasus, jog keliaujant po pasaulį, pasas nereprezentuotų buvusios sovietinės respublikos. Lietuvos gyventojai, ketinę vykti į užsienį kaip turistai, pageidavo turėti pasą, kuris simbolizuotų jų priklausymą Lietuvos valstybei. 1990 m. balandžio mėnesį Lietuvos konsulatai buvo gavę apie 200000 tokių prašymų. Lietuvos diplomatinė tarnyba išduodavo LR užsienio pasus, vadinamuosius „Lozoraičio pasus“. Šie

¹²⁷ „Girdėta iš Vilniaus“. *Dirva*, 1992 m. 03 12, 10 nr, 2 p. Spauda.org, <https://spauda.org/dirva/archive/n1992/1992-03-12-DIRVA.pdf>.

¹²⁸ „Septynios dienos“. *Europos lietuvis*. 1992 m. 03 20, 11 nr., 1 p. Spauda.org, https://spauda2.org/britanijos_europos_lietuvis/archive/1992/1992-03-20-EUROPOS-LIETUVIS.pdf.

¹²⁹ „Vienu sakiniu apie Lietuvą...“ *Nepriklausoma Lietuva*, 1992 m. 05 13, 10 nr., 4 p. Spauda.org, https://spauda.org/nepriklausoma_lietuva/archive/1992/1992-05-13-NEPRIKLAUSOMA-LIETUVA.pdf.

¹³⁰ „Pareiškimas“. In: Landsbergis, Pusbrolis Motiejus, 269.

pasai buvo pripažįstami daugelyje demokratinių valstybių. Manoma, kad daug lietuvių šių pasų reikalavo ir kelionėms po Vakarų valstybes, ir iš pilietiškumo, ryžtingo noro turėti tik tokį pasą. Lietuvoje dar nebuvo išduodami nauji lietuviški pasai¹³¹. Per keletą metų nuo nepriklausomybės paskelbimo „tarybiniai“ pasai buvo pakeisti į lietuviškus, o Lietuvos pasiuntinybė ir konsulatai JAV ir kitose valstybėse padėjo juos išduoti.¹³²

Paveldėjimo klausimais konsultuodavosi išeivijos lietuviai, pvz., archyvuiniuose dokumentuose rašoma, kad 1991 m. pasiuntinybėje lankėsi Eugenijus Tiškevičius, domėjęsis dėl jo tėvui prieš okupaciją priklausiusio Lentvario dvaro nuosavybės statuso¹³³.

2.2.2. Investuotojų iš JAV pritraukimas į Lietuvą

Lietuvos atstovas Vašingtone S. Lozoraitis jaunesnysis ir prekybos reikalais pasiuntinybėje besirūpinęs Gailius Draugelis ieškojo būdų padėti besikuriančiai Lietuvos ekonomikai ir pritraukti investuotojų iš JAV. Ieškojo būdų užmegzti kontaktus su JAV verslininkais, didelėmis kompanijomis. Bendradarbiaujant su Lietuvos ekonomikos ministerija, siekta pristatyti Lietuvą užsienio investuotojams, eksporto - importo galimybes.¹³⁴ S. Lozoraitis jaunesnysis ragino tuometinį ministrą pirmininką Gediminą Vagnorių vizito Vašingtone metu labai aiškiai pristatyti planą Lietuvos ekonomikai atstatyti ir kitoms okupacijoms pasekmėms pašalinti, pristatyti Lietuvos realybės situaciją ir ateities galimybes¹³⁵. Archyvuiniuose dokumentuose galima pastebėti, jog S. Lozoraičio jaunesniojo netenkino Lietuvos politikų nekonkretumas, pristatant Lietuvos bendrą ekonomikos vaizdą užsienio organizacijoms, įmonėms, pasak jo, „jau antri metai, kai Lietuva negali užsieniui paaiškinti, kokia yra padėtis ir ko jai faktinai reikia.“¹³⁶ 1993 m. Lietuvos ambasada Vašingtone ir JAV Baltijos fondas suruošė seminarą „Lietuvos verslo ir investicijų galimybės“, į kurį buvo sukviesti JAV ir Lietuvos verslo atstovai ir Lietuvos vyriausybės nariai. Šį seminarą atidarė S. Lozoraitis jaunesnysis, pabrėždamas, kad jis yra naudingas Lietuvai ir jos prekybai ir taip pat JAV verslui. Ambasada buvo parengusi informacinės medžiagos seminaro dalyviams, „How to set up business in Lithuania“. Kaip rašoma spaudos pranešime, S. Lozoraitis jaunesnysis paprašė seminaro dalyvių „išanalizuoti medžiagą ir pareikšti savo nuomonę, kas Lietuvos daroma gerai ir kas blogai.“¹³⁷

¹³¹ „Pokalbis su ambasadoriumi prie Šventojo Sosto (nuo 1968) ir šiuo metu Lietuvos parlamento įgaliotiniu užsienyje“. In: Landsbergis, Pusbrolis Motiejus, 134.

¹³² „Ambasados darbai labai padidėjo“. *Tėviškės žiburiai*, 1992 02 18, 8 nr., 1 p. Spauda.org. https://spauda.org/teviskes_ziburiai/archive/1992/1992-02-18-TEVISKES-ZIBURIAI.pdf.

¹³³ 1991 02 19 Margaritos Samatienės raštas S. Lozoraičiui. LCVA, f. 673, ap. 2, b. 102, l. 55.

¹³⁴ 1991 10 10 Gailiaus Draugelio raštas S. Lozoraičiui. LCVA, f. 673, ap. 2, b. 103, l. 31.

¹³⁵ 1991 10 11 S. Lozoraičio raštas Gediminui Vagnoriui. LCVA, f. 673, ap. 2, b. 103, l. 37.

¹³⁶ 1991 10 18 S. Lozoraičio Pro memorija. LCVA, f. 673, ap. 2, b. 103, l. 61.

¹³⁷ „Lietuvos verslo ir investicijų galimybės“. *Mūsų pastogė*, 1993 07 05, 27 nr., 1 p. https://spauda2.org/musu_pastoge/archive/1993/1993-07-05-MUSU-PASTOGE.pdf.

Stasys Lozoraitis jaunesnysis rūpinosi JAV ir Lietuvos institucijų ryšių užmezgimu. 1989 – 1991 metais, vykstant valstybingumo pokyčiams Lietuvoje, S. Lozoraičiui jaunesniajam teko svarbus vaidmuo. „Kokia buvo laimė Lietuvai, kad tuo momentu, kai atėjo laikas nusikratyti sovietų pančius, JAV sostinėje dirbo išsilavinęs žmogus, ir jis atstovavo Lietuvai. Šis lietuvis puikiai kalbėjo ne tik angliškai, bet ir itališkai, prancūziškai, galėjo su viso pasaulio spaudos atstovais susišnekėti, jiems pasakoti apie Lietuvos padėtį, siekius, kančią, tikslus. <...> S. Lozoraitis buvo giliai įsitikinęs, kad Lietuva yra dalis Europos, kad maži kraštai turi ypatingos vertės, kad tautinė krašto žmonių įvairovė yra šalies stiprybė“.¹³⁸

Lietuvos ambasadoje Vašingtone dirbusi Angela Bailey prisimena: „Ne paslaptis, kad ne tik Lietuva, bet ir ambasada Vašingtone išgyveno nepaprastą laikotarpį. Tarsi būtų buvęs rinkimų laikas. Lietuva, Ambasadoriaus vedama, „varžėsi dėl vietos po Vašingtono saule“. S. Lozoraičio jaunesniojo dienos buvo matuojamos minutėmis, ne valandomis. Susitikimai, pokalbiai telefonu su ambasadoriumi Anicetu Simučiu, su Aukščiausiosios Tarybos pirmininku Vytauto Landsbergiu, JAV pareigūnais. Lietuvos premjerų ir ministrų, kitų valdžios pareigūnų vizitai reikalavo gero pasiruošimo rimtiems susitikimams su JAV vyriausybe ir nevyriausybinių organizacijomis. S. Lozoraitis jaunesnysis buvo dažnas svečias ir kalbėtojas žydų organizacijose, daug bendravo su žiniasklaida, susitikdavo su potencialiais verslininkais, investuotojais. Verslo konferencija, Pasaulio bankas, Tarptautinis valiutos fondas, daugybė kitų organizacijų, o ką jau kalbėti apie visus kultūrinius renginius, kaip M. K. Čiurlionio paroda, Vilhelmo Čepinskio koncertas, kiti pasirodymai, lietuvių bendruomenės organizacijų renginiai. Ambasada plėtėsi, augo, reikėjo naujų darbo vietų, o lėšų nebuvo. Ambasada neturėjo automobilio. Nežiūrint to, reikėjo didelio sumanumo viską padaryti laiku, profesionaliai ir ekonomiškai.“¹³⁹

1993 m. vasario 14 d., praėjus Lietuvos prezidento rinkimams, kuriuose S. Lozoraitis jaunesnysis pralaimėjo prieš Algirdą Mykolą Brazauską, ambasadorius grįžo dirbti į Vašingtoną. Tačiau gana greitai informacija apie naujai išrinkto prezidento A. M. Brazausko nutarimą atšaukti S. Lozoraitį jaunesnysis iš pareigų Lietuvos ambasadoje JAV, nes tinkamai neatlieka ambasadoriaus darbo, neinformuoja Lietuvos prezidento ir užsienio reikalų ministro apie darbą Vašingtone, įvykius JAV, susijusius su Lietuvos interesais. Šios kalbos sulaukė neigiamos reakcijos tarp išeivijos lietuvių. 1993 m. gegužės 5 d. A. M. Brazauskas pasirašė S. Lozoraičio jaunesniojo atšaukimą. Pasaulio lietuvių bendruomenės atstovai teigė, jog su jais nebuvo derintas S. Lozoraičio jaunesniojo nušalinimas ir išreiškė apgailestavimą dėl tokio sprendimo. Taip pat šį nutarimą užprotestavo ir kai

¹³⁸ Ibid, p. 90 – 91.

¹³⁹ „Iš Angelės Bailey prisiminimų“. Iš: Petraitytė – Briedienė. *Gyvenimas – Lietuva. Daniela ir Stasys Lozoraičiai*, 182 – 183.

kurie Lietuvos politikai, visuomenininkai¹⁴⁰ Tačiau sprendimas nebuvo pakeistas, prezidentas A. M. Brazauskas tikino, kad S. Lozoraitis jaunesnysis atšauktas ne dėl politinių motyvų, bet siekiant efektyvesnio ir aktyvesnio ambasados darbo¹⁴¹. Nuo 1993 m. lapkričio 1 d. įsigaliojo Lietuvos prezidento A. M. Brazausko dekretai, kuriais į Lietuvos pasiuntinybę Vašingtone paskirtas Alfonsas Eidintas, o Stasys Lozoraitis jaunesnysis paskirtas dirbti Lietuvos ambasadoje Italijoje. Abiejų pareigos – nepaprastieji ir įgaliotieji ambasadoriai¹⁴². Tad nuo atšaukimo pasirašymo iki faktinio atleidimo S. Lozoraitis jaunesnysis dar vykdė ambasadoriaus pareigas, kol įvyko ambasadoriaus pakeitimo procedūra – dalyvavo priėmimuose, lydėjo Lietuvos politikus į susitikimus su JAV pareigūnais. 1993 m. lapkričio 11 d. spaudoje pasirodė Lietuvos ambasados Vašingtone darbuotojų pranešimas (žr. 7 priedą), kuriame išreikštas protestas dėl Stasio Lozoraičio jaunesniojo atšaukimo iš pareigų. Jį pasirašė Angelė Bailey, Daiva Čarnockienė, Teresė Landsbergienė, Meilė Mickienė, Danutė Vaičiulaitytė Nourse. Raimundas Ražanauskas, Arijana Samsonienė ir Danelė Vidutienė (žr. 2 priedą). Pasak pareiškimo, ambasados personalas planavo palikti savo pareigas kartu su S. Lozoraičiu jaunesniu. ¹⁴³

Taigi, 1987 - 1991 m. S. Lozoraitis jaunesnysis dirbo kaip Lietuvos atstovas Vašingtone. Šis laikas itin intensyvus – Lietuvai siekiant atkurti ir 1990 m. atkūrus nepriklausomybę, pasiuntinybėje Vašingtone labai išaugo darbo apimtys – pasų, vizų išdavimai ir kt. veikla. S. Lozoraičiui jaunesniajam teko dalyvauti susitikimuose su JAV valdžios pareigūnais, organizuoti politikų iš Lietuvos viešnages JAV, duoti daug interviu žiniasklaidai. Esant būtinybei, ir būnant Romoje, jis nuolat palaikė ryšį su Lietuvos pasiuntinybės Vašingtone personalu. Vis dar kritikuodamas sovietus, visur savo pasisakymuose pabrėžė Lietuvos nepriklausomybės ambicijas. Kartais kritikos tekdavo ir JAV pareigūnams, jaučiant, kad viešai akcentuojama parama Lietuvai ne visada parodoma nuosekliai skirtingose situacijose. 1991 – 1993 m. S. Lozoraitis jaunesnysis dirbo kaip nepaprastasis ir įgaliotasis Lietuvos ambasadorius JAV. Šis laikotarpis taip pat pasižymėjo susitikimais su JAV politikais, dalyvavimais priėmimuose, bet jau atstovaujant nepriklausomą Lietuvos valstybę.

¹⁴⁰ „Auga nepasitenkinimas dėl Lozoraičio atšaukimo iš jo pareigų Washington.“ *Darbininkas*, 21 nr., 1993 05 21 d., 1-2 p. Spauda.org, <https://spauda.org/darbininkas/archive/1993/1993-05-21-DARBININKAS.pdf>.

¹⁴¹ „Nekeis sprendimo“. *Tėviškės žiburiai*, 23 nr., 1993 m. birželio 8 d., 2 p. Spauda.org, https://spauda.org/teviskes_ziburiai/archive/1993/1993-06-08-TEVISKES-ZIBURIAI.pdf.

¹⁴² „Stasys Lozoraitis atsisveikina su Amerika ir grįžta į Europą“. *Europos Lietuvis*, 44 nr., 1993 m. lapkričio 6-13 d., 1 p. Spauda.org, https://spauda2.org/britanijos_europos_lietuvis/archive/1993/1993-11-06-EUROPOS-LIETUVIS.pdf.

¹⁴³ „Kreipimasis į lietuvių“. *Dirva*, 44 nr., 1993 m. 11 18, 5 p. Spauda.org, <https://spauda.org/dirva/archive/n1993/1993-11-18-DIRVA.pdf>.

3. STASIO LOZORAIČIO JAUNESNIOJO KRITIKA IŠ VIEŠŲ JO PASISAKYMŲ

3.1. Dėl asmenų iš Lietuvos vizitų organizavimų

Analizuojant pasiuntinybės dokumentus, pastebima, jog S. Lozoraitis jaunesnysis ne vieną kartą aiškiai pabrėžė, jog vizitus organizuojant pasiuntinybei, jiems būtų suteikta daugiau oficialumo. Pats S. Lozoraitis jaunesnysis siūlydavo lydėti Lietuvos atstovus į susitikimus, vertėjauti, konsultuoti. Tačiau, sekant susirašinėjimus, kartais Lietuvos atstovas JAV S. Lozoraitis jaunesnysis nebūdavo informuojamas apie susitikimus arba vėlai informuojamas. S. Lozoraitis jaunesnysis reikalaudavo, kad vizitai būtų patvirtinti Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos, jog būtų žinoma, kad delegacijų atvykimai suderinti su Lietuvos valdžia, oficialūs, turintys aiškius tikslus ir reikalingi siekiant Lietuvos pripažinimo.¹⁴⁴ Buvo sutarta tarp PLB Valdybos ir Aukščiausios Tarybos pirmininko Vytauto Landsbergio, kad Lietuvai už jos ribų pirmiausia atstovauja Lietuvos Respublikos diplomatinis korpusas. Akcentuota, kad iš Lietuvos atvykę politinių delegacijų atstovai privalo su savimi turėti raštiškus įgaliojimus, pasirašytus V. Landsbergio, kuriuos pristatytų Lietuvos atstovui JAV S. Lozoraičiui jaunesniajam arba PLB pirmininkui. Atstovai, atvykę be šių raštiškų įgaliojimų, buvo laikomi privačiais asmenimis ir neturėję teisės kalbėti Lietuvos vardu.¹⁴⁵

S. Lozoraitis jaunesnysis teigė, jog svarbu ir po susitikimų pateikti susitikimų eigos ataskaitas, informuoti, kas buvo aptarta, planuojant tolimesnius darbus, susitikimus. Jo žodžiais, „svečiai turi suprasti, kad šitokio metodo reikalauja ne tik valstybinės taisyklės, bet ir pati logika.“¹⁴⁶ S. Lozoraičiui jaunesniajam tai taip pat buvo svarbu ir planuojant savo paties vizitus, darbo keliones¹⁴⁷. Jis taip pat priekaištavo, kad Lietuvos spaudos pranešimuose apie Lietuvos atstovų vizitus nėra paminimi Lietuvos pasiuntinybės Vašingtone darbuotojai, kurie rūpinosi susitikimų suorganizavimu, viešnagių eiga. S. Lozoraitis jaunesnysis rašte, skirtame jo padėjėjui ambasadoje politiniams ryšiams ir ryšiams su spauda Viktorui Nakui, rašė: „Atrodo, kad svečiai patys viską sutvarko, daug pamato, daug padaro ir išvažiuoja. Kas dešimtas dar parašo padėkos laišką, šiaip niekas nieko neparašo apie pastangas, sudėtas vizito metu. Žinau, kiek daug bėginėjimų, telefonavimų, rašymų tenka Jums ir mano kolegoms Pasiuntinybėje. Įvertinimas yra visokeriopai reikalingas.“¹⁴⁸ Pats S. Lozoraitis jaunesnysis parengdavo pranešimus lietuviškai spaudai, kuriuose pabrėždavo pasiuntinybės personalo darbą planuojant delegacijų iš Lietuvos programą.¹⁴⁹ Iš Lietuvos atvykusių asmenų

¹⁴⁴ 1990 08 23 S. Lozoraičio jaunesniojo raštas Broniui Nainiui „Liečia pereigūnų vizitus Vašingtone“. LCVA, f. 673, ap. 2, b. 102, l. 14.

¹⁴⁵ 1990 12 27 PLB Valdybos pirmininko Vytauto Bieliausko rašto Nastutei Umbrasaitėi kopija, skirta S. Lozoraičiui. LCVA, f. 673, ap. 2, b. 102, l. 24.

¹⁴⁶ 1990 12 28 S. Lozoraičio raštas Nastutei Umbrasaitėi. LCVA, f. 673, ap. 2, b. 102, l. 27.

¹⁴⁷ 1991 07 25 S. Lozoraičio raštas Lietuvos pasiuntinybės Vašingtone darbuotojai Danelei Vidutienei. LCVA, f. 673, ap. 2, b. 102, l. 150.

¹⁴⁸ 1991 07 30 S. Lozoraičio raštas Viktorui Nakui. LCVA, f. 673, ap. 2, b. 102, l. 165.

¹⁴⁹ 1991 07 30 S. Lozoraičio raštas Lietuvos pasiuntinybės Vašingtone darbuotojams Danelei Vidutienei ir Audriui Kirvelaičiui. LCVA, f. 673, ap. 2, b. 102, l. 164.

kelionių klausimą S. Lozoraitis jaunesnysis aptarė ir su AT pirmininku V. Landsbergiu, PLB pirmininku V. Bieliausku. S. Lozoraičio jaunesniojo žodžiais, problema „chaotiškoje padėtyje“.¹⁵⁰ Iš anksto nepranešusių asmenų atvykimas sudarydavo problemų nustatant, ar jie turėjo reikalingus įgaliojimus, kokius pareiškimus daro. O šis klausimas rėmėsi ir į finansinį aspektą, šių vizitų pinigines išlaidas. „Nes svarbesniems svečiams reikia padėti. O visiems duoti paramą yra neįmanoma“.¹⁵¹ Buvo sutarta, kad tik gavus oficialius Aukščiausios Tarybos ar kitų įstaigų įgaliojimus, atvykstantieji galėjo pasinaudoti finansavimu, pagalba ir „kitokia globa“¹⁵² iš Lietuvos pasiuntinybės ar išeivijos lietuvių organizacijų. S. Lozoraičio jaunesniojo pro memorijoje akcentuotas sprendimas, kad asmenys be aiškių uždavinių nebebūtų globojami, kaip buvo iki tol.¹⁵³ S. Lozoraitis jaunesnysis ne sykį kartojęs, kokie yra diplomatiniai įpročiai, protokolinė tvarka, išreikšdamas nusistebėjimą, rašė, jog „matau, kad santykiuose su užsieniu mūsų įstaigos Vilniuje vis dar neranda ir nesilaiko tinkamų formų.“¹⁵⁴ S. Lozoraitis jaunesnysis emocionaliai reaguodavo į savotišką Lietuvos politikų „saviveiklą“. Tokie veiksmai galėjo atrodyti kaip pasiuntinybių, o taip pat ir paties Stasio Lozoraičio jaunesniojo ignoravimas, nenoras įtraukti į procesus. Jis teigė, kad „atrodo, jog nėra jokios intencijos veikti bendrai ir tokiu būdu pasiekti pačius geriausius rezultatus“¹⁵⁵. Tokie vizitai, dėl kurių nebūdavo informuojama ambasada, S. Lozoraičio jaunesniojo manymu, rodė neprofesionalumą, nesupratimą, kas yra valstybė ir darė neigiamą įspūdį užsienio valstybių akyse. Taip pat tai komplikudavo ir taip sudėtingą ambasados darbą. 1992 m. S. Lozoraitis jaunesnysis pro memorijoje rašė, kad jis net buvo „davęs visiems savo bendradarbiams nurodymą šitokias keliones ignoruoti ir susilaikyti nuo pagalbos teikimo“¹⁵⁶. Tad Lietuvos atstovas Vašingtone Stasys Lozoraitis jaunesnysis bandė apibrėžti tam tikras politinių, valstybinių vizitų taisykles, suteikti jiems oficialumo, profesionalumo, protokolo laikymosi. Jį stebindavo atvykusių iš Lietuvos visuomenės veikėjų, politikų neprofesionalumas, atsainus požiūris, neparodomas dėkingumas pasiuntinybės darbui, organizuojant vizitus.

1990 m. S. Lozoraitis jaunesnysis pro memorijoje paaiškino situaciją dėl tuometės Lietuvos ministrės pirmininkas Kazimiros Danutės Prunskienės vizito Jungtinėse Amerikos Valstijose. Pasak diplomato, K. D. Prunskienė apie savo vizitą Vašingtone nepranešė, todėl S. Lozoraitis jaunesnysis negalėjęs ministrės pirmininkės supažindinti su svarbesniais JAV politikos aspektais. Neįtrauktas į pasiruošimą vizitui iš pat pradžių S. Lozoraitis jaunesnysis aplinkiniais būdais sulaukė kvietimo

¹⁵⁰ *Pro-memoria*. 1990 08 20. In: Landsbergis, *Pusbrolis Motiejus*, 170.

¹⁵¹ *Ibid.*

¹⁵² *Ibid.*

¹⁵³ *Ibid.*

¹⁵⁴ *S. Lozoraičio Pro-memoria Užsienio reikalų ministerijos Konsulinio departamento direktoriui Leonui Kučinskui*. 1990 01 07. In: Landsbergis, *Pusbrolis Motiejus*, 205.

¹⁵⁵ S. Lozoraičio Pro-memoria V. Landsbergiui, 1990 04 29. In: Landsbergis, *Pusbrolis Motiejus*, 141.

¹⁵⁶ S. Lozoraičio Pro-memoria, siųsta Lietuvos užsienio reikalų ministerijai, Lietuvos misijai prie Jungtinių Tautų, Lietuvos Garbės gen. konsulams JAV, Lietuvos Garbės gen. konsului Toronte, Lietuvos Transporto ministerijos žiniai. 1992 04 07. In: Landsbergis, *Pusbrolis Motiejus*, 288.

prisidėti prie lietuvių delegacijos, tačiau jis nusprendė nedalyvauti dėl neįvykdyto išankstinio susiderinimo su JAV Baltaisiais rūmais ar Valstybės departamentu. Lietuvos atstovas S. Lozoraitis jaunesnysis tikino vėliau sužinojęs apie K. D. Prunskienės susitikimus ir pokalbių turinį po vizito iš amerikiečių. Galiausiai, ministrė pirmininkė norėjusi apsilankyti Lietuvos pasiuntinybėje Vašingtone, o S. Lozoraitis jaunesnysis, kaip rašė pats, turėjo per mažai laiko suruošti solidų priėmimą, tad į jį spėjo pakviesti mažai dalyvių. Iš vakaro S. Lozoraičiui jaunesniajam paskambinęs išeivijos verslininkas, visuomenės veikėjas Juozas Kazickas ir paprašęs jau kitą dieną surengti priėmimą. S. Lozoraitį jaunesnįjį taip pat priėmimo metu nustebino, kai „svečias (kalbama apie K. D. Prunskienę – aut. past.) man pastebėjo, kad būtų naudinga paryškinti pasiuntinybės egzistenciją ypač jos vizito metu, <...> pirmiausia, įstaigos egzistencija yra plačiai žinoma, o jos darbą surišti su K. D. Prunskienės vizitu aš, kaip ir kitų asmenų apsilankymo proga, būčiau norėjęs padaryti. Neturėdamas su svečiu jokių kontaktų to nepadariau.“¹⁵⁷ Ministrė pirmininkė Kazimira Danutė Prunskienė viešai buvo papriekaištavusi S. Lozoraičiui jaunesniajam, kad jis, nepripažindamas Lietuvos Vyriausybės, rodo blogą pavyzdį JAV prezidentui G.W. Bušui. Tačiau S. Lozoraitis jaunesnysis pabrėžė, kad toks tvirtinimas yra be pagrindo, o apie jo poziciją žino Aukščiausiosios Tarybos vadovybė. Kaip rašo V. Landsbergis, S. Lozoraičio jaunesniojo palikti dokumentai, atsakymai, rodo, kad į šį nesusipratimą su ministre pirmininke K. Prunskiene ir neteisingas kalbas Lietuvos atstovas Vašingtone reagavo skaudžiai.¹⁵⁸ Smulkmeniškas nesusipatimo aplinkybių aprašymas tikrai rodo emocionalią diplomato reakciją, besikartojančių nesusikalbėjimų su į JAV atvykstančiais Lietuvos politikos veikėjais kontekste.

3.2. Kritikai lietuvių išeivijai

1992 m. Lietuvoje vykusiuose Seimo rinkimuose galėjo dalyvauti ir išeivijos lietuviai. S. Lozoraitis jaunesnysis spaudoje kvietė išeivijos lietuvius, turinčius teisę balsuoti, dalyvauti rinkimuose 1992 m. spalio 25 d. taip pat vyko referendumas dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos priėmimo. Ambasada išsiuntinėjo Konstitucijos projekto tekstą JAV LB centrams, spaudai, radijo redakcijoms¹⁵⁹. Tačiau į rinkimus išeivijos lietuviai žiūrėjo gana pasyviai. S. Lozoraitis jaunesnysis po kurio laiko išreiškė nepasitenkinimą, kad balsuoti užsiregistravo labai mažai, į rinkimus žiūrima skeptiškai, lyg tai nebūtų išeivijos reikalas. Tačiau, pasak S. Lozoraičio jaunesniojo, išeiviai turėtų dalyvauti renkant Lietuvos Seimą, nes nuo to priklauso ir krašto ateitis. Ambasadorius pasigedo tokio išeivijos kadaise rodyto aktyvumo, susitelkimo, kaip tuo laiku, kai Lietuva buvo okupuota. Išeiviai turėtų ir toliau domėtis, kokia krašto padėtis, kaip įsitvirtins nepriklausomybė, demokratija, gerės

¹⁵⁷ Landsbergis, *Pusbrolis Motiejus*, 149-151.

¹⁵⁸ Ibid, 151.

¹⁵⁹ „Ambasadorius Stasys Lozoraitis Lietuvos rinkimų reikalu“. *Dirva*, 1992 m. 10 22, 41 nr., 1 p. <https://spauda.org/dirva/archive/n1992/1992-10-22-DIRVA.pdf>.

ekonominė gerovė.¹⁶⁰ Stasys Lozoraitis jaunesnysis buvo išreiškęs susirūpinimą, kad po nepriklausomybės atgavimo neįvyktų išeivijos lietuvių politinės paramos „demobilizacija“. Jis yra pasakęs, kad užsienyje gyvenantiems lietuviams reikėtų stengtis išlaikyti susitelkimą, nereikėtų ardyti organizacinių struktūrų, planuoti uždavinius ateičiai ir juos spręsti. S. Lozoraitis jaunesnysis išreiškė norą, kad pranyktų išsireiškimas „mes ir jūs“¹⁶¹. Jis turėjo omenyje, kad išeivijos lietuviai ir Lietuvoje gyvenantys lietuviai turi bendradarbiauti, neieškoti skirtumų tarp vieni kitų. Diplomatas tikėjo, kad Lietuvos laukia daug darbų, kuriant valstybę, ir kiekvienas lietuvis, nesvarbu, gyvenantis tėvynėje ar iš jos išvykęs – bus reikalingas šiems darbams atlikti. „Reikia, kad visi lietuviai pasijustų vienos tautos vaikai <...> kartu, nors ir skirtingi, statysime gražesnę, teisingesnę valstybę, kad ji kaip motina globotų visus savo piliečius.“¹⁶²

S. Lozoraitis jaunesnysis jau anksčiau buvo pastebėjęs nenaudingą lietuvišką tarpusavio konkurenciją. Išeivijoje veikiančios visuomeninės ir politinės partinės organizacijos, kurios taip pat kovojo dėl okupacijos nepripažinimo, bandė menkinti Lietuvos diplomatinės tarnybos įkūnijamą valstybinį atstovavimą ir valstybės tęstinumą. Minima, kad šiuo klausimu pasireiškė VLIK (Vyriausiasis Lietuvos išlaisvinimo komitetas). Pačiam S. Lozoraičiui jaunesniajam teko asmeniškai patirti VLIK paskutiniojo pirmininko Kazio Bobelio priešiškus net ir po Nepriklausomybės atkūrimo.¹⁶³

3.3. Kritika sovietams

Stasys Lozoraitis jaunesnysis nuolat akcentavo kritiką Sovietų Sąjungai, Lietuvos okupantams. Jo manymu, ši valstybė buvo nemodernėjanti, užsistovėjusi, gyvenanti praeitimi ir nepersiorientuojanti į modernius laikus. Taip pat S. Lozoraitis jaunesnysis nuolat kritikuodavo žmogaus teisių pažeidimus, išpuolius, vykdomus sovietinėje Lietuvoje. Apskritai, S. Lozoraitis jaunesnysis buvo labai atsargus ir kontaktuose su Lietuvos komunistais, kurie rodė palaikymą nepriklausomybei. Jis tikėjo, kad partija, siejama su okupantiška praeitimi, negali taip greitai pasikeisti. Jis vis dar matė, kad daugelyje valstybinių įstaigų likę dirbti jie patys žmonės, kurie buvo prisitaikę ir prie sovietų valdžios, jai nesipriešino. O poto tie patys žmonės dirbo ir jau nepriklausomos Lietuvos valdžios institucijose, tad S. Lozoraičiui jaunesniajam, visa gyvenimą gyvenusiam nepriklausomybės idėjomis ir neigiama nuostata prieš komunistus, norėjosi atsargiai kontaktuoti su Lietuvos komunistų atstovais, neturėjo jais pilno pasitikėjimo. Tikėjo, kad Lietuva

¹⁶⁰ „Seimo rinkimai Lietuvoje“. *Darbininkas*, 1992 m. rugsėjo 25 d., 37 nr., 3 p.

Spauda.org<https://spauda.org/darbininkas/archive/1992/1992-09-25-DARBININKAS.pdf>.

¹⁶¹ „Kaip dirba nepriklausomos Lietuvos diplomatinė tarnyba. Lietuvos ambasadoriaus Vašingtone Stasio Lozoraičio atsakymai į PL klausimus“. In: Landsbergis, *Pusbrolis Motiejus*, 266 – 267.

¹⁶² Ibid, 267.

¹⁶³ Landsbergis, *Pusbrolis Motiejus*, 18.

pamažu atsistatys, atkurs demokratiją, nors procesai ir bus lėti. Tad jis nesutiko su kritikais, kurie pasisakė, kad Lietuva per lėtai atkuria demokratiją, atsisakė prisidėti prie tokios kritikos.

3.4. Kritika Vakarų valstybėms

S. Lozoraitis jaunesnysis kritikuodavo ne tik komunistus, tačiau ir JAV pareigūnus. Tokia kritika būdavo susijusi su tuo, kad nors JAV rodė tvirtą paramą Lietuvai, tačiau kai kuriose praktinėse situacijose pasitaikydavo patirčių, kurios neatitikdavo viešai pateikiamos JAV pozicijos. 1989 m. S. Lozoraitis jaunesnysis rašė: „Aš per minėtąjį asmenį pranešiau komisijai, kad jokių būdų nedalyvausiu, jei man nebus duotos tos pačios teisės kaip sovietų ambasadoriui. Jeigu komisijos laikysena nepasikeis, aš išreiškiu raštu savo nepasitenkinimą ir mintis apie nepripažinimo politiką. Ir vėl epizodas, kuris parodo vyraujančias nuotaikas ir kai kurių kongreso komisijų biurų intelektualinį lygį.“¹⁶⁴ 1990 m. S. Lozoraitis jaunesnysis rašė, kad Vakarų valstybėms galėjo padaryti neteisingą įspūdį M. Gorbačiovo laikysena viešint Lietuvoje, kur jis buvo nuolat fotografuojamas su minia, tarsi palankiai jį sutikusia. JAV laikysena S. Lozoraičiui jaunesniajam pasirodė ypač atsargi, dėl kartojimo, jog JAV negali kištis į sovietų vidaus reikalus. Tokie pareiškimai, S. Lozoraičio jaunesniojo nuomone, nesiderino su JAV rodyta Baltijos valstybių okupacijos nepripažinimo politika.¹⁶⁵ S. Lozoraitis jaunesnysis kritikavo Vakarų valstybes dėl jų nuolaidžiavimo SSRS, teigė, jog jam buvo susidaręs nemalonus įspūdis, kad Vakarų Europa nori ir toliau mėgautis savo gerbūviu¹⁶⁶. Tačiau taip pat yra tvirtinęs, kad ir Lietuvos žmonėms reikia nuolat rodyti ryžtą, nes „tarptautinė bendruomenė nėra pasirengusi pripažinti neaiškios esybės, kuri neįstengia išreikšti savo politinės valios“.¹⁶⁷

S. Lozoraitis jaunesnysis 1991 m. liepos 5 dieną per Laisvosios Europos radiją kalbėjo, jog paradoksalu, kad Europos valstybės, kurių dauguma susikūrė pasiremami tautų apsisprendimo teise, tuo laiku tarsi pamiršo šią teisę. S. Lozoraitis jaunesnysis kritikavo tai, jog, kaip jam atrodė, didžiųjų valstybių interesams garantuoti, norima išvengti didžiųjų valstybinių blokų iširimo. Tokią politiką S. Lozoraitis jaunesnysis vadino nemoralia, sudarančią sąlygas jėga reguliuoti svarbius, opius klausimus. Jėgos naudojimas, pasak S. Lozoraičio jaunesniojo, tarptautiniuose santykiuose visada veda į dar gilesnes įtampas, konfliktus. Tad pabrėžė, kad Baltijos valstybės turi teisę reikalauti okupacijos panaikinimo, o santykiai su Rytų kaimyninėmis valstybėmis būtų vedami jau esant nepriklausomoms nuo jų. S. Lozoraitis jaunesnysis manė, kad JAV demokratinių principų pritaikymas turi būti gyvas ir jo turi būti laikomasi.¹⁶⁸

¹⁶⁴ 1989 10 05 S. Lozoraičio jaunesniojo Pro memorija LDT. LCVA, f. 648, ap. 2, b. 188, l. 239.

¹⁶⁵ Landsbergis, *Pusbrolis Motiejus*, 71.

¹⁶⁶ Ibid, 133.

¹⁶⁷ Ibid, 90.

¹⁶⁸ „Tautų apsisprendimas“. Pasisako S. Lozoraitis. Mūsų pastogė, 1991 m. 07 15, 28 nr., 2 p. Spauda.org, https://spauda2.org/musu_pastoge/archive/1991/1991-07-15-MUSU-PASTOGE.pdf.

Vėliau, 1992 m., Lietuva nebuvo pakviesta į Vašingtone organizuojamą konferenciją, skirtą koordinuoti pagalbą Nepriklausomų Valstybių Sandraugai (NVS). Lietuvos atstovai pareiškė viešą nepasitenkinimą, tarp jų ir Stasys Lozoraitis jaunesnysis. Jis išreiškė nusivylimą, nes konferencijoje buvo pakviestos dalyvauti beveik visos Europos valstybės. Tuo metu NVS narės susidūrė su maisto, medikamentų trūkumu. Lietuva teikė paramą šioms valstybėms, tad S. Lozoraitis jaunesnysis manė, kad Lietuva turėjo būti lygiateisiškai pakviesta į konferenciją, taip pat ir dėl to, kad Baltijos valstybės ribojasi su Rusija ir kitomis Sandraugos valstybėmis. Pagalba galėjo būti teikiama per Klaipėdos uostą, Lietuvos keliais ir geležinkeliais, teigė S. Lozoraitis jaunesnysis. Pasak jo, Lietuva yra Europos tautų šeimos narė ir nepriklauso NVS, tad turėjo būti pakviesta.¹⁶⁹ 1993 m. spaudoje rašyta, kad duodamas interviu Vilniuje agentūrai „Reuters“, S. Lozoraitis jaunesnysis teigęs, kad JAV prezidento George'o Bushas vyresnysis nenoriai teikė paramą Baltijos valstybėms, nesuprato šių valstybių poreikių, o parama įstrigdavo biurokratų kabinetuose. Iš naujojo prezidento Bilo Klintono tikėjosi kiek didesnio palankumo Baltijos valstybių reikalams.¹⁷⁰

Tad Stasys Lozoraitis jaunesnysis, pasisakydamas viešai, savo kritiką iš esmės sutelkė į vidinius ir išorinius su Lietuva susijusius reiškinius. Vidiniai – pačių lietuvių nesusitelkimas, kartais ryškios pozicijos neparodymas, neprofesionalumas vykstant į užsienio vizitus, taip pat kritika lietuvių išeivijai dėl pasyvesnio įsitraukimo į Lietuvos procesus po nepriklausomybės. S. Lozoraitis jaunesnysis vengė per daug kritikuoti Lietuvos visuomenę, tarsi suprasdamas, kad daugelis reiškinių yra okupacijos pasekmės. O išorinė kritika teko sovietams ir Vakarų valstybėms, tad priklausė nuo tarptautinės situacijos. Sovietus nuolat kritikavo dėl žmogaus teisių pažeidimų, išpuolių prieš okupuotas tautas, ir nepersiorientavimo į modernesnę pasaulį. O Vakarų valstybės – JAV, Europos šalis – dėl nuolaidžiavimo Sovietų sąjungai, ne visada aiškiai parodomo palaikymo Lietuvos laisvės siekiui, kad ir kiek pastangų dėjo lietuvių išeivija bandydama jiems parodyti, kad Lietuva nenori būti okupuota.

¹⁶⁹ „Lietuva pareiškė nepasitenkinimą“. *Darbininkas*, 1992 01 31, 5 nr. 1 p. Spauda.org, <https://spauda.org/darbininkas/archive/1992/1992-01-31-DARBININKAS.pdf>.

¹⁷⁰ „Lietuvos savaitės apžvalga“. *Mūsų pastogė*, nr. 4, 1993 m. sausio 25 d. 2 p. Spauda.org, https://spauda2.org/musu_pastoge/archive/1993/1993-01-25-MUSU-PASTOGE.pdf.

IŠVADOS

1. Stasys Lozoraitis jaunesnysis 1983 – 1993 m. dirbo svarbiausiame Lietuvos diplomatinės tarnybos poste – Jungtinių Amerikos Valstijų sostinėje Vašingtone. Tuo pačiu jis dirbo ir Lietuvos atstovo prie Šventojo Sosto pareigose. Dirbęs tarp Vašingtono ir Romos, stengėsi abiemis atstovavimo postams skirti pakankamai laiko ir darbo. Dirbdamas dviejuose itin svarbiuose Lietuvos diplomatinės tarnybos postuose, turėjo galimybę atstovauti nepriklausomybės siekiančios Lietuvos interesus JAV ir Vakarų Europoje, tiesiogiai dalyvaujant politiniuose, visuomeniniuose procesuose. 1983 – 1987 m. Stasys Lozoraitis jaunesnysis dirbo pasiuntinybės patarėjo pareigose. Jo skyrimas buvo atliktas siekiant padidinti Lietuvos pasiuntinybės Vašingtone personalų skaičių ir sustiprinti šį diplomatinį postą. Dirbdamas kartu su Lietuvos atstovu Vašingone dr. S.A. Bačkiu, turėjo galimybę artimiau susipažinti su Jungtinių Amerikos Valstijų politine aplinka, Lietuvos pasiuntinybės veikla ir prisidėti prie Lietuvos diplomatinės tarnybos darbo JAV.

2. Nuo 1987 m. Stasys Lozoraitis jaunesnysis dirbo kaip Lietuvos *chargé d'affaires* Vašingtone. Vadovaudamas Lietuvos pasiuntinybei Vašingtone, S. Lozoraitis jaunesnysis siekė ją padaryti kuo atviresne visuomenei, ypač lietuvių išeivijai. Iki tada Lietuvos pasiuntinybė Vašingtone buvo uždaresnė, skirta daugiau politikams, diplomatams. Stasys Lozoraitis jaunesnysis stengėsi skleisti žinią, kad pasiuntinybė atvira visiems, kuriems įdomu sužinoti apie Lietuvą, ieškoti kontaktų ir informacijos. Tiek lietuviams, tiek amerikiečiams. Vienijant išeivijos lietuvius, Lietuvos pasiuntinybę Vašingtone S. Lozoraitis jaunesnysis norėjo matyti kaip vietą, kurioje būtų jaučiamas bendrumas, susitelkimas, patriotiškumas. Per visus diplomatinio darbo Vašingtone metus, Stasys Lozoraitis jaunesnysis tvirtai laikėsi pozicijos, kad Lietuva turi būti nepriklausoma valstybė. Iki 1988 m. jo veikimas buvo pasyvus, pasisakant apie okupacijos žalą Lietuvai ir jos žmonėms. Kaip tik galėjo - susitikus su JAV politikais, duodant interviu, Stasys Lozoraitis jaunesnysis aiškiai pateikdavo Lietuvos žmonių ir išeivijos lietuvių norą atstatyti nepriklausomybę, o tada kurti valstybę patiems. Jo manymu, kad ir kokie sunkumai Lietuvos laukė valstybės kūrimo pradžioje, jau geriau su jais susidurti nepriklausomiems, nei valdomiems okupantų. S. Lozoraitis jaunesnysis neoficialiai palaikė ryšį su okupuotos Lietuvos atstovais, rinko ir viešino informaciją apie tikrąją padėtį okupuotame krašte. Jis užtikrino ryšį, kontaktavimą tarp Lietuvos ir Jungtinių Amerikos Valstijų. Stasys Lozoraitis jaunesnysis, Lietuvos diplomatinis atstovas JAV, nuo 1988 m. aktyviai dalyvavo atkuriant ir įtvirtinant Lietuvos valstybę. Apie tai liudija

jo susirašinėjimai su Lietuvos Diplaminės Tarnybos nariais, Lietuvos Sąjūdžio ir atkurtos Lietuvos valstybės vadovybe, taip pat nurodymai – pro memorijos – Lietuvos diplomatinės tarnybos pareigūnams, diplomatiniai laišakai, vieši pasisakymai siekiant Nepriklausomybės ir ją puoselėjant. Nuo 1991 iki 1993 m. dirbo Lietuvos ambasadoriaus JAV pareigose, atstovavo jau nepriklausomos valstybės interesus, siekė įtvirtinti Lietuvos statusą, valstybingumą, prisidėti prie valstybės kūrimo.

3. Išanalizavus S. Lozoraičio jaunesniojo pasisakymus, išryškėja, kad jis labiausiai kritikuodavo sovietus, okupacijos sukeltus padarinius, žmogaus teisių pažeidimus Sovietų Sąjungoje. Tačiau, nors ir rodydamas dėkingumą dėl Vakarų valstybių, ypač Jungtinių Amerikos Valstijų, palaikymo Lietuvos okupacijos nepripažinimo klausimu, kartais sukritikuodavo ir Vakarus. Ši kritika buvo nukreipta į tai, jog kai kuriose situacijose, S. Lozoraičio jaunesniojo manymu, JAV ir Vakarų Europos valstybėms pritrūkdavo ryžto tvirčiau parodyti paramą Lietuvai dėl nepriklausomybės. Jis pastebėdavo ir tam tikrus nuolaidžiavimus Sovietų Sąjungai. Po okupantų išpuolių Lietuvoje jau po nepriklausomybės atgavimo, kurie pareikalavo žmonių gyvybių, S. Lozoraitis jaunesnysis sakydavo, kad Vakarai galėjo užkirsti tam kelią, jeigu būtų darę ryžtingesnius sprendimus, neabejoję nuolat kartojamais pasakojimais dėl pavergtos Lietuvos žmonių padėties, sovietų nusikaltimų. Stasio Lozoraičio jaunesniojo kritika buvo skirta lietuviams – Lietuvos politikos, visuomenės veikėjams ir išeivijai. Asmenis iš Lietuvos jis kritikuodavo dėl jų neprofesionalumo, dėl Lietuvos pasiuntinybės Vašingtone neinformavimo atvykus į Jungtines Amerikos Valstijas, dėl nesupratimo, kaip turėtų būti organizuojami politiniai vizitai. Taip pat S. Lozoraitis jaunesnysis reiškė pastabas dėl neparodomo dėkingumo Lietuvos pasiuntinybės Vašingtone darbuotojams už vizitų organizavimą. Stasys Lozoraitis jaunesnysis tokius jo ir Lietuvos pasiuntinybės Vašingtone neinformavimus apie vizitus laikė kaip ignoravimo apraiškas, neįvertinant, kiek pasiuntinybės darbuotojai ir pats S. Lozoraitis jaunesnysis dirbo padedant Lietuvai atkurti nepriklausomybę, siekiant kitų valstybių pripažinimo ir padedant įtvirtinti valstybingumą. Tuo pačiu stengėsi ir patarti Lietuvos atstovams, kad tokios procedūros yra normali diplomatinė praktika. O išeivijos lietuviams kritiką išreiškė dėl jų sumažėjusio įsitraukimo į Lietuvos reikalus po nepriklausomybės atkūrimo, pasyvaus dalyvavimo rinkimuose, nebe tokio aktyvaus susidomėjimo Lietuvos atstatymu, demokratijos įtvirtinimu.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

Archyviniai dokumentai

1. Lietuvos pasiuntinybės prie Šventojo Sosto susirašinėjimo su Lietuvos pasiuntinybe Vašingtone veiklos, Lietuvos vidaus ir užsienio politikos klausimais dokumentai, 1989 08 11 – 1992 05 05, LCVA, f. 673, ap. 2, b. 102-103.
2. Lietuvos pasiuntinybės Vašingtone politiniai pranešimai, 1983 01 10 – 1990 08 02, LCVA, f. 648, ap. 2, b. 183-188.
3. Lietuvos pasiuntinybės Vašingtone pro memorijos apie pasiuntinybės, JAV lietuvių veiklą, tarptautinę politinę padėtį. 1982 01 04 – 1989 09 18. LCVA, f. 665, a. 1, b. 40 – 45.
4. Lietuvos pasiuntinybės Vašingtone pro memorijos apie pasiuntinybės veiklą, padėtį okupuotose Baltijos valstybėse, JAV vidaus ir užsienio politiką. 1983 01 20 – 1988 06 30. LCVA, f. 673, a. 2, a. 2, b. 99 – 101.

Publikuoti šaltiniai

5. Landsbergis, Vytautas. Pusbrolis Motiejus: knyga apie Stasį Lozoraitį iš jo laiškų ir pasisakymų. Vilnius: Vaga, 2002.
6. Petraitytė-Briedienė, Asta. Gyvenimas – Lietuva: Daniela ir Stasys Lozoraičiai. Vilnius: Versus aureus, 2015.

Periodika

7. „A. Simučio kalba Jungtinėse Tautose“. *Europios Lietuvis*, 1991 m. 10 25, 40 nr., 1 p. Spauda.org, https://spauda2.org/britanijos_europos_lietuvis/archive/1991/1991-10-25-EUROPOS-LIETUVIS.pdf.
8. „Ambasados darbai labai padidėjo“. Tėviškės žiburiai, 1992 02 18, 8 nr., 1 p. Spauda.org. https://spauda.org/teviskes_ziburiai/archive/1992/1992-02-18-TEVISKES-ZIBURIAI.pdf.
9. „Ambasadorius Stasys Lozoraitis lankosi laisvoje Lietuvoje“; „Quayle: „Sveikinu laisvą Lietuvą!““ *Darbininkas*, 1992 m. 02 14, 7 nr., 1 p. <https://spauda.org/darbininkas/archive/1992/1992-02-14-DARBININKAS.pdf>.
10. „Ambasadorius Stasys Lozoraitis Lietuvos rinkimų reikalu“. *Dirva*, 1992 m. 10 22, 41 nr., 1 p. <https://spauda.org/dirva/archive/n1992/1992-10-22-DIRVA.pdf>.
11. „Atsisveikinom su Lietuvos Diplomatinijos Šefu“. *Dirva*, 1 nr., 1990 m. sausio 4 d., 1 p. Spauda.org, <https://spauda.org/dirva/archive/n1990/1990-01-04-DIRVA.pdf>.
12. „Auga nepasitenkinimas dėl Lozoraičio atšaukimo iš jo pareigų Washingtonė.“ *Darbininkas*, 21 nr., 1993 05 21 d., 1-2 p. Spauda.org, <https://spauda.org/darbininkas/archive/1993/1993-05-21-DARBININKAS.pdf>.

13. „Balso seimo belaukiant“. *Dirva*, 36 nr. 1985 m. 09 19, 1 p. Spauda.org.
<https://spauda.org/dirva/archive/n1985/1985-09-19-DIRVA.pdf>.
14. „Dabarties įvykiai Lietuvoje“. *Tėviškės žiburiai*, 1992 m. 03 10, 11 nr, 8 p. Spauda.org,
https://spauda.org/teviskes_ziburiai/archive/1992/1992-03-10-TEVISKES-ZIBURIAI.pdf.
15. „Diplomatija“...“. *Laisvė*. 1984 03 02, 2 p. Spauda.org.,
<https://spauda2.org/laisve/archive/1984/1984-03-02-LAISVE.pdf>.
16. „Diplomatinė ir konsulinė tarnyba“. *Tėviškės žiburiai*, 1986 m. 12 16, 51-52 nr. 5 p. Spauda.org,
https://spauda.org/teviskes_ziburiai/archive/1986/1986-12-16-TEVISKES-ZIBURIAI.pdf.
17. „Girdėta iš Vilniaus“. *Dirva*, 1992 m. 03 12, 10 nr, 2 p. Spauda.org,
<https://spauda.org/dirva/archive/n1992/1992-03-12-DIRVA.pdf>.
18. „Gorbačiovas neatstovaus Lietuvai“. *Tėviškės žiburiai*, 52 nr., 1987 m. 11 22, 15 p. Spauda.org,
https://spauda.org/teviskes_ziburiai/archive/1987/1987-12-22-TEVISKES-ZIBURIAI.pdf.
19. „Iš Lietuvos pasiuntinybės Washington, D.C.“. *Tėvynė*, 8 nr., 1986 m. 11 01, 8 p. Spauda.org.
<https://spauda.org/tevyne/archive/1986/1986-11-01-TEVYNE.pdf>
20. „Iš visur“. *Darbininkas*. Nr. 22, 1986 m. 06 6 d. 5 p. Spauda.org.
<https://spauda.org/darbininkas/archive/1986/1986-06-06-DARBININKAS.pdf>.
21. „JAV Kongreso komisija svarsto nepripažinimo politiką“. *Dirva*, 41 nr., 1989 m. spalio 26 d. 1, 4 p. Spauda.org, https://spauda2.org/britanijos_europos_lietuvis/archive/1989/1989-08-09-EUROPOS-LIETUVIS.pdf.
22. „Kai Vilniuje liejosi kraujas“. *Tėviškės žiburiai*, 1991 02 12, 7 nr., 2 p. Spauda.org,
https://spauda.org/teviskes_ziburiai/archive/1991/1991-02-12-TEVISKES-ZIBURIAI.pdf.
23. „Kreipimasis į lietuvius“. *Dirva*, 44 nr., 1993 m. 11 18, 5 p. Spauda.org,
<https://spauda.org/dirva/archive/n1993/1993-11-18-DIRVA.pdf>.
24. „Kultūrinėje veikloje“. *Tėviškės žiburiai*, 48 nr., 1986 m. 11 25, 7 p. Spauda.org,
https://spauda.org/teviskes_ziburiai/archive/1986/1986-11-25-TEVISKES-ZIBURIAI.pdf.
25. „Lietuviai pasaulyje. JAV Valstybės“. *Tėviškės žiburiai*, 1991 m. gruodžio 3 d., 49 nr., 4 p.
https://spauda.org/teviskes_ziburiai/archive/1991/1991-12-03-TEVISKES-ZIBURIAI.pdf.
26. „Lietuvos atstovo spaudos konferencija“. *Tėviškės žiburiai*, 1990 6 05 d., nr. 23, 3 p.
https://spauda.org/teviskes_ziburiai/archive/1990/1990-06-05-TEVISKES-ZIBURIAI.pdf.
27. „Lietuvos byla tarptautinėje plotmėje“. *Dirva*, 1990 m. 10 18, 39 nr., 1 p.
<https://spauda.org/dirva/archive/n1990/1990-10-18-DIRVA.pdf>.
28. „Lietuva pareiškė nepasitenkinimą“. *Darbininkas*, 1992 m. 01 31, 5 nr. Spauda.org,
<https://spauda.org/darbininkas/archive/1992/1992-01-31-DARBININKAS.pdf>.

29. „Lietuvos konsulų pasikeitimas Čikagoje“. *Tėviškės žiburiai*, 22 nr., 1986 05 27, 3 p. Spauda.org. https://spauda.org/teviskes_ziburiai/archive/1986/1986-05-27-TEVISKES-ZIBURIAI.pdf.
30. „Lietuvos pasiuntinybei reikalinga jūsų parama“. Akiračiai, 1991 m. rugsėjis, 8 nr., 15 p. <https://spauda2.org/akiraciai/archive/1991/1991-nr08-AKIRACIAI.pdf>.
31. „Lietuvos pasiuntinybė buvo visiems atvira“. *Tėviškės žiburiai*, 12 nr., 1988 m. 03 22, 2 p. Spauda.org, https://spauda.org/teviskes_ziburiai/archive/1988/1988-03-22-TEVISKES-ZIBURIAI.pdf.
32. „Lietuvos pasiuntinybė Vašingtone praneša...“ *Dirva*. 1988 m. 10 13, 39 nr., 3 p. <https://spauda.org/dirva/archive/n1988/1988-10-13-DIRVA.pdf>.
33. „Lietuvos pasiuntinybės pranešimas spaudai“. *Dirva*, 3 nr., 1990 m. sausio 18 d., 12 p. Spauda.org, <https://spauda.org/dirva/archive/n1990/1990-01-18-DIRVA.pdf>.
34. „Lietuvos pasiuntinybės žinios“. *Darbininkas*, 1983 m. 12 09, nr. 48, 1 psl. Spauda.org., <https://spauda.org/darbininkas/archive/1983/1983-12-09-DARBININKAS.pdf>
35. „Lietuvos savaitės apžvalga“. *Mūsų pastogė*, nr. 4, 1993 m. sausio 25 d. 2 p. Spauda.org, https://spauda2.org/musu_pastoge/archive/1993/1993-01-25-MUSU-PASTOGE.pdf.
36. „Lietuva tarptautinėje arenoje“. *Tėviškės žiburiai*. 1983 12 08 d., nr. 49, 1 psl. Spauda.org., https://spauda.org/teviskes_ziburiai/archive/1983/1983-12-08-TEVISKES-ZIBURIAI.pdf.
37. „Lietuvos verslo ir investicijų galimybės“. *Mūsų pastogė*, 1993 07 05, 27 nr., 1 p. https://spauda2.org/musu_pastoge/archive/1993/1993-07-05-MUSU-PASTOGE.pdf.
38. „Lithuanian envoy here for fest“. In: *The plain dealer*. 1984 07 01. Priedas prie 1984 07 11 S.A. Bačkio Pro memorijos nr. 1353. LDT, LCVA, f. 648, ap. 2, b. 184, l. 86.
39. „Lithuanian Legation Washington, D.C. pranešimas spaudai“. *Mūsų pastogė*, 26 nr., 1988 m. liepos 4 d., 1 p. Spauda.org, https://spauda2.org/musu_pastoge/archive/1988/1988-07-04-MUSU-PASTOGE.pdf.
40. „Medininkų didvyrius pagerbiant. Budėjimas Lietuvos Pasiuntinybėje“. *Darbininkas*, 1991 m. 08 16, 31 nr., 1 p. <https://spauda.org/darbininkas/archive/1991/1991-08-16-DARBININKAS.pdf>.
41. „Nekeis sprendimo“. *Tėviškės žiburiai*, 23 nr., 1993 m. birželio 8 d., 2 p. , Spauda.org, https://spauda.org/teviskes_ziburiai/archive/1993/1993-06-08-TEVISKES-ZIBURIAI.pdf.
42. „Nuotaikinga lietuvių tautinių šokių šventė“. *Vienybė*, 1984 07 15, 1 p. Spauda.org, <https://spauda2.org/vienybe/archive/1984/1984-07-15-VIENYBE-i13-16.pdf>
43. „Nutrauks mus į bedugnę“. *Europos lietuvis*, 1990 m. 10 26, 41 nr., 2 p. https://spauda2.org/britanijos_europos_lietuvis/archive/1990/1990-10-26-EUROPOS-LIETUVIS.pdf.

44. „Pagalba Lietuvai per ketvirtį šimtmečio“. *Tėviškės žiburiai*, 48 nr., 1986 m. 11 25, 3 p. Spauda.org, https://spauda.org/teviskes_ziburiai/archive/1986/1986-11-25-TEVISKES-ZIBURIAI.pdf.
45. „Pagerbtas kunigas Alfonsas Svarinskas“. *Mūsų pastogė*, 29 nr., 1989 m. 07 24 d., 2 p. Spauda.org, https://spauda2.org/musu_pastoge/archive/1989/1989-07-24-MUSU-PASTOGE.pdf.
46. Petraitytė - Briedienė, Asta. Tylieji priesaikos riteriai (kelios pastabos apie Lietuvos pasiuntinybę Vašingtone šaltojo karo metais). *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos*, nr. 16, 2013, 45-58.
47. „Prof. V. Landsbergis lankėsi JAV“. *Europos lietuvis*, 31 nr., 1989 m. rugpjūčio 9 d., 3-4 p. https://spauda2.org/britanijos_europos_lietuvis/archive/1989/1989-08-09-EUROPOS-LIETUVIS.pdf.
48. „Romoje iškilmingai paminėta Lietuvos krikšto sutartis“. *Darbininkas*, 27 nr. 07 10, 1, 4 p. Spauda.org, <https://spauda.org/darbininkas/archive/1987/1987-07-10-DARBININKAS.pdf>.
49. „Savaitiniai įvykiai“. *Nepriklausoma Lietuva*. 51-52 nr., gruodžio 18 d. 2 p. Spauda.org, https://spauda.org/nepriklausoma_lietuva/archive/1986/1986-12-18-NEPRIKLAUSOMA-LIETUVA.pdf.
50. „Seimo rinkimai Lietuvoje“. *Darbininkas*, 1992 m. rugsėjo 25 d., 37 nr., 3 p. Spauda.org, <https://spauda.org/darbininkas/archive/1992/1992-09-25-DARBININKAS.pdf>.
51. „Septynios dienos“. *Europos lietuvis*. 1992 m. 03 20, 11 nr., 1 p. Spauda.org, https://spauda2.org/britanijos_europos_lietuvis/archive/1992/1992-03-20-EUROPOS-LIETUVIS.pdf.
52. „St. Lozoraitis apie diplomatinę tarnybą“. *Nepriklausoma Lietuva*, nr. 47, 1984 11 22, 1 p. Spauda.org, https://spauda.org/nepriklausoma_lietuva/archive/1984/1984-11-22-NEPRIKLAUSOMA-LIETUVA.pdf.
53. „St. Lozoraitis, Lietuvos atstovas Vašingtone ir Vatikane, pasisako“. *Darbininkas*, 1990 m. sausio 12 d., nr. 2, 1 p. Spauda.org, <https://spauda.org/darbininkas/archive/1990/1990-01-12-DARBININKAS.pdf>.
54. „Stasys Lozoraitis atsisveikina su Amerika ir grįžta į Europą“. *Europos Lietuvis*, 44 nr., 1993 m. lapkričio 6-13 d., 1 p. Spauda.org, https://spauda2.org/britanijos_europos_lietuvis/archive/1993/1993-11-06-EUROPOS-LIETUVIS.pdf.
55. „Stasys Lozoraitis Kr. Donelaičio mokykloje“. *Dirva*, 49 nr. 1986 m. gruodžio 31 d, 9 p. <https://spauda.org/dirva/archive/1986/1986-12-31-DIRVA.pdf>.
56. „Tautų apsisprendimas“. Pasisako S. Lozoraitis. *Mūsų pastogė*, 1991 m. 07 15, 28 nr., 2 p. Spauda.org, https://spauda2.org/musu_pastoge/archive/1991/1991-07-15-MUSU-PASTOGE.pdf.

57. „Vienu sakiniu apie Lietuvą...“ *Nepriklausoma Lietuva*, 1992 m. 05 13, 10 nr., 4 p. Spauda.org, https://spauda.org/nepriklausoma_lietuva/archive/1992/1992-05-13-NEPRIKLAUSOMA-LIETUVA.pdf.
58. „Vilniaus rabinas David Smith pas ambasadorių St. Lozoraitį“. *Dirva*, 1991 11 21, 44 nr., 6 p. Spauda.org, <https://spauda.org/dirva/archive/n1991/1991-11-21-DIRVA.pdf>.

Literatūra

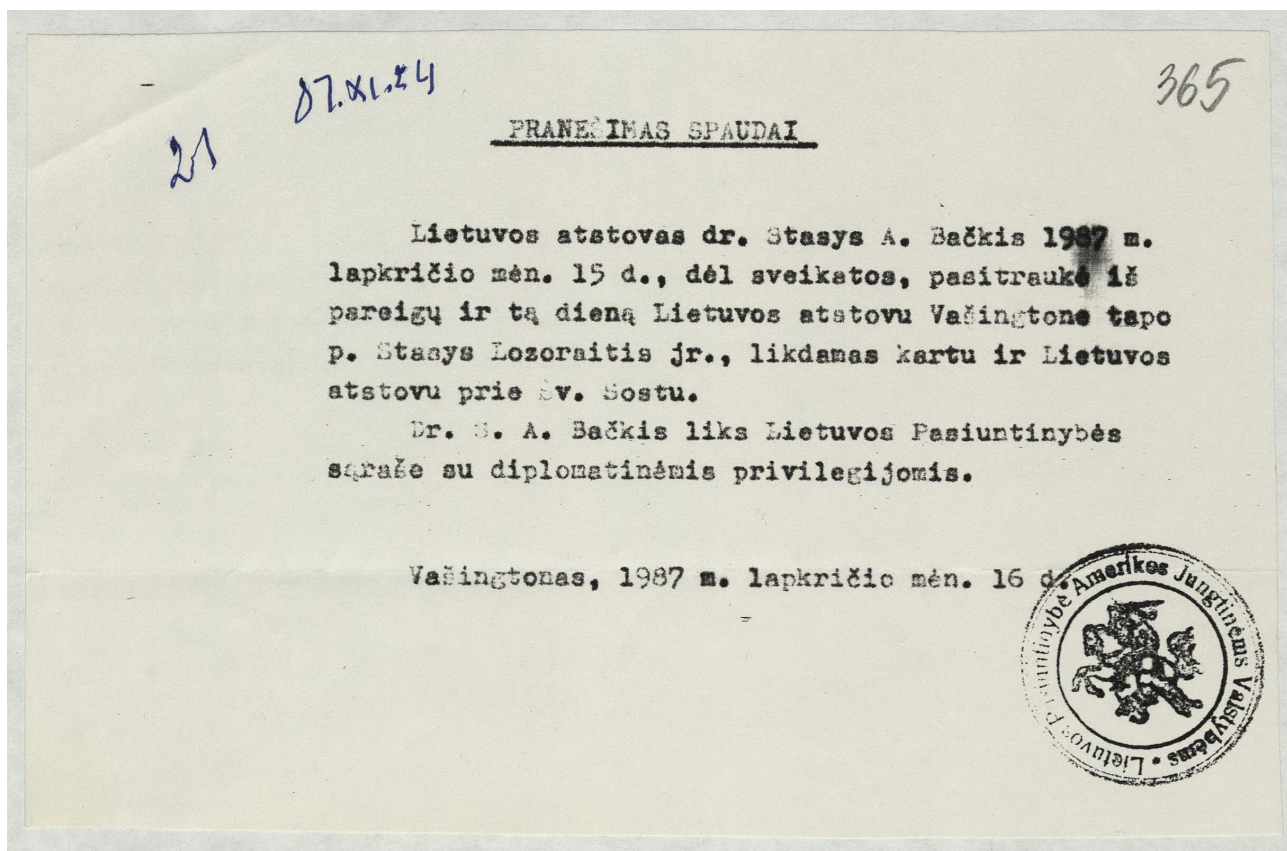
1. Bačkis, Stasys Antanas. *Lietuvos diplomatinė tarnyba 1940 06 15 – 1990 03 11 metais*. Vilnius: Edukologijos universitetas, 1999.
2. Jonušauskas, Laurynas. *Likimo vedami: Lietuvos diplomatinės tarnybos egzilyje veikla (1940-1991)*. Vilnius: Gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimų centras, 2003.
3. Petraitytė-Briedienė, Asta. Tylieji priesaikos riteriai (kelios pastabos apie Lietuvos pasiuntinybę Vašingtone šaltojo karo metais). *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos*, nr. 16, 2013, 45-58.
4. Petraitytė-Briedienė, Asta. Tylieji priesaikos riteriai. Lietuvos pasiuntinybė Vašingtone Šaltojo karo metais. Mokslo monografija. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas; Vilnius: Versus.

PRIEDŲ SĄRAŠAS

- 1 priedas.** 1987 11 13 S. A. Bačkio Pro memorija nr. 2380 LDT. LCVA, f. 665, ap. 1, b. 44, l. 364. S. Lozoraitis jaunesnysis paskiriamas Lietuvos atstovu Vašingtone.
- 2 priedas.** Lietuvos ambasados Vašingtone darbuotojų kolektyvas. Antroje eilėje antras iš kairės – ambasadorius Stasys Lozoraitis jaunesnysis. In: „Ambasados darbai labai padidėjo“. Tėviškės žiburiai, 1992 02 18, 8 nr., 1 p. https://spauda.org/teviskes_ziburiai/archive/1992/1992-02-18-TEVISKES-ZIBURIAI.pdf.
- 3 priedas.** Kvietimas finansiškai paremti Lietuvos pasiuntinybę Vašingtone. In: Darbininkas, 1991 08 16, 31 nr., 4 p. <https://spauda.org/darbininkas/archive/1991/1991-08-16-DARBININKAS.pdf>.
- 4 priedas.** Aukščiausiosios Tarybos pirmininko Vytauto Landsbergio įgaliojimas Stasiui Lozoraičiui jaunesniajam atstovauti Lietuvai užsienyje suirutės valstybėje atveju. 1990 03 22. LCVA, f. 673, ap. 2, b. 568, l. 5.
- 5-6 priedai.** Susirašinėjimo faksai tarp Stasio Lozoraičio jaunesniojo ir Lietuvos pasiuntinybės Vašingtone darbuotojos Danelės Vidutienės, S. Lozoraičiui jaunesniajam esant Romoje. LCVA, f. 673, ap. 2, b. 102, l. 134; 139.
- 7 priedas.** Lietuvos ambasados Vašingtone pranešimas spaudoje iš pareigų atšaukus Stasį Lozoraitį jaunesnįjį. In: „Kreipimasis į lietuvių“. Dirva, 44 nr., 1993 11 18, 5 p. <https://spauda.org/dirva/archive/n1993/1993-11-18-DIRVA.pdf>.

PRIEDAI

1 priedas. 1987 11 13 S. A. Bačkio Pro memorija nr. 2380 LDT. LCVA, f. 665, ap. 1, b. 44, l. 364.
S. Lozoraitis jaunesnysis paskiriamas Lietuvos atstovu Vašingtone.

2 priedas. Lietuvos ambasados Vašingtone darbuotojų kolektyvas. Antroje eilėje antras iš kairės – ambasadorius Stasys Lozoraitis jaunesnysis. In: „Ambasados darbai labai padidėjo“. *Tėviškės žiburiai*, 1992 02 18, 8 nr., 1 p. https://spauda.org/teviskes_ziburiai/archive/1992/1992-02-18-TEVISKES-ZIBURIAI.pdf.

LIETUVOS AMBASADOS VAŠINGTONE ŠTABAS. Pirmoje eilėje iš kairės: Saulius Levickas, Angelė Bailey, Meilė Mickienė, Rima Bačanskienė, Danutė Nourse. Antroje eilėje: Vygis Jūras, ambasadorius STASYS LOZORAITIS, Viktoras Nakas, Danelė Vidutienė, Gailius Draugelis
Nuotr. T. Landsbergienės

LIETUVOS PASIUNTINYBEI REIKALINGA MŪSŲ PARAMA

LITHUANIAN LEGATION
WASHINGTON, D. C.

1991 m. balandžio mėn. 9d.

Brangūs lietuviai,
Lietuvos Pasiuntinybė Vašingtone pradėjo oficialiai veikti 1922 m. spalio mėn. 11 d. Nuo tos dienos ji be pertraukos atstovauja Lietuvą ir giną jos interesus Jungtinėse Amerikos Valstybėse.

Kai Sovietų Sąjunga 1940 m. okupavo Lietuvą, Pasiuntinybė sustiprino savo veiklą, kurios pirmasis tikslas buvo iškelti okupanto persekiojimus ir neįleisti, kad mūsų valstybės aneksija būtų pripažinta.

Per paskutiniuosius 50 metų, Pasiuntinybė Vašingtone kartu su visa Diplomatine Taryba, nepaprastai stipriai remiama Amerikos lietuvių, gynė vadinamą nepripažinimo politiką, kuri visad palaikė vilis atstauti nepriklausomą Lietuvą.

Nuo 1990 m. kovo mėn. 11 d., Pasiuntinybės uždaviniai bei pareigos nepaprastai padaugėjo.

Ji informuoja Valstybės Departamentą, federalines įstaigas, spaudą, įvairias organizacijas apie padėtį Lietuvoje; ji teikia žinias apie ekonominę padėtį, prekybos galimybes. Tvarko iš Lietuvos atvykusių pareigūnų oficialias keliones, padeda jiems susitikti su Kongreso atstovais. Organizuoja paskaitas, pranešimus Amerikos visuomenei. Perleis metais Pasiuntinybė aplankė virš 3000 svečių.

Jungtinės Amerikos Valstybės, nepripažindamos Lietuvos aneksijos, leido naudotis Federaliniame Banke deponuotų aukso visam Lietuvos Diplomatinės Tarybos darbiui finansuoti. Prieš penkis metus, pasibaigus turimiems ištekliais, buvo laikinai pasinaudota kitais šaltiniais. Šių metų pradžioje ir jie išseko, todėl Pasiuntinybė Vašingtone turi šauktis visuomenės paramos.

Esu giliai įsitikinęs, kad šiuo kritišku mūsų tėvynės laikotarpiu, Pasiuntinybė turi ne tikėtis išlaikyti bet ir sustiprinti savo darbą, ji turi pasinaudoti visomis jai suteiktomis diplomatinėmis teisėmis ir galimais efektingiau padėti Lietuvos valstybei. Ai todėl kreipiuosi į visus, kurie gali suteikti paramą ir kviečiu padėti šiai Nepriklausomoms Lietuvos įstaigai.

Paramai teikti yra susiorganizavę savanorių darbo komitetas "Friends of the Lithuanian Legation" vardu, kuris šiuo klausimu kontaktuos ne tik Lietuvos bet ir amerikiečius.

Stasys Lozoraitis tariai su Vytautu Landsbergiu.

Lietuvos vyskupas Žemaitis lankosi Pasiuntinybėje.

S. Lozoraitis su P. Mickum, JAV LJS politinio seminario organizatorium.

JAV LJS politinio seminario dalyviai Pasiuntinybėje.

G. Ward iš Baltimorės įteikia S. Lozoraitiui \$2,000 auką.

Prisiminkime tuos septynis jaunos vyrus, kurie, eidami valstybines pareigas, buvo teroristų žiauriai nužudyti liepos 31, 1991.

Pasiųkime įmanomą auką dabar Lietuvos Pasiuntinybės vardu ir adresu: (Aukos nėra "tax-deductible"). Aukos galima vienkartiniai paskirti asmenišku čekiu arba su per (12) mėnesių mėnesiais. Prašome užpildyti ir atsiųsti paraišią aukos registracijos forma. Prisiųskite auką Lietuvos Pasiuntinybės adresu:
Lithuanian Legation
2622 16th St. NW
Washington, DC 20009
Lietuvos Pasiuntinybės išlaikymas ir sustiprinimas šiuo Lietuvos lietuvių kovoje prieš okupantą.
Lietuvos Pasiuntinybės Remėjų Komitetas
(Friends of Lithuanian Legation)
phone # 1-800-669-1753

SIUNČIU SAVO AUKA LIETUVOS PASIUNTINYBĖS IŠLAIKYMOI IR DARBAMS:

(AUKOS NĖRA "TAX-DUCTIBLE")
☐ ASMENIŠKŲ ČEKIU - SUMOJE \$ _____
(Check or money order - "LITHUANIAN LEGATION")
☐ KREDITO KORTĖLĖS ATSKAČIAVIMU PER (12) MĖNESIUS: ☐ VISA ☐ MASTERCARD
(Credit card deduction for (12) twelve months at checked)
KORTĖLĖS NUMERIS: _____ BAIČIAMOJI DATA: _____
(Credit card number) (Expiration date)
☐ \$10 / MONTH ☐ \$25 / MONTH ☐ \$50 / MONTH ☐ \$100 / MONTH
☐ OTHER \$ _____

VARDAS, PAVARDE: _____
(First name, last name)
ADRESAS: _____
(Address)
PARAŠAS: _____
(Signature)
SIUNTIMO ADRESAS: LITHUANIAN LEGATION
(Mail to) 2622 16th St. NW, WASHINGTON, DC 20009 20-1

...Lietuvos respublikos pripažinimui ir jos sugrąžinimui į demokratinio pasaulio valstybių šeimą, ypatingai svarbus yra jos valstybinis atstovavimas kitose šalyse, tarptautiniuose organizacijose. Tarp jų atstovų ypatingai svarbi yra Valstybės, Washingtono, Amerikos miestų atstovybė Jungtinėse Amerikos Valstybėse, Washingtono. Čia turėtų būti pavyzdingas Lietuvos valstybės portretas ir tarnyba. Pasaulio lietuvių prisidės prie to savo aukomis, darbu ir pastangomis, jie padarys nepaprastą svarbą darbą Lietuvai...

Vytautas Landsbergis
Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas

...Pasiuntinybė yra tik viena mūsų taip svarbi ir brangi kaip ir mūsų tėvynė Lietuva. Lietuvos Atstovai mūsų. Stasys Lozoraitis atlieka labai svarbų darbą tiek savo diplomatinėje veikloje, tiek savo asmeninėmis pasiaukimais tiek savo patarimais Lietuvos vadovams, jėm reikalinga pagalba ir ji turi būti suteikiama nedelsiant...

Dr. Vytautas Bieliauskas
PLB Valdybos Pirmininkas

...Mes pilnai suprantame didelę reikšmę ir svarbą nepriklausomoms Lietuvos valstybinio atstovavimo. Reikia dėti visas galimas pastangas, kad diplomatinės tarnybos veikla nemazėtų, bet priešingai, didėtų ir plėstųsi...

Dr. Kazys Bobelis
VLKO Pirmininkas

...Lietuvos Pasiuntinybė Washingtono yra vienintelis matomas lietuvių Nepriklausomos Lietuvos... Yra svarbi šiuo metu, kai Lietuva kovoją atgauti savo prarastą nepriklausomybę, kad Pasiuntinybės veikimas tęstųsi...

Anna Klizas Wargo
Lietuvos Vyčių Pirmininkė

...Nuodirdžiai kviečiu kiekvieną lietuvių, kiekvieną lietuvių organizaciją bei mūsų amerikiečius draugus tapti pat paliauti savo išgalimą auką paramai Lietuvos Pasiuntinybė Vašingtone, kuri yra labai reikalinga dabar atsikuriantiai Lietuvos Respublikai...

Dr. Antanas Razma
JAV LB Krašto Valdybos Pirmininkas

...Tikimės, kad visuomenė išgirs Lietuvos atstovų balsą - 1991 m. balandžio 9d. kreipimasi paramos šiai Nepriklausomoms Lietuvos įstaigai...

Grožvydas Lazauskas
ALT Pirmininkas

4 priedas. Aukščiausiosios Tarybos pirmininko Vytauto Landsbergio įgaliojimas Stasiui Lozoraičiui jaunesniajam atstovauti Lietuvai užsienyje suirutės valstybėje atveju. 1990 03 22. LCVA, f. 673, ap. 2, b. 568, l. 5.

5

Lietuvos Respublikos
Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas

numatydamas atvejį, kad Lietuvos Respublikos
įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios
veikla gali būti pakeista nustatyta,
sėdima tuo atveju ir nuo tos dienos
p. Stasį Lozoraičių, nepildantumos Lietuvos
Respublikos atstovų Vasingtone ir po Šventojo
Sisto, taip pat savo įgaliojimų atstov, išreiškiančių
Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos
Prezidiumo poziciją ir valią.

Vilnius,
1990 m. kovo 22 d.

Vytautas Landsbergis
/Pirmininkas/

/Pavaduotojai: / K. Keitinas
Stasys Lozoraitis

5-6 priedai. Susirašinėjimo faksai tarp Stasio Lozoraičio jaunesniojo ir Lietuvos pasiuntinybės Vašingtone darbuotojos Danelės Vidutienės, S. Lozoraičiui jaunesniajam esant Romoje. LCVA, f. 673, ap. 2, b. 102, l. 134; 139.

JUL-17-91 16:52 LITHUANIAN LEGATION

P. 81

LITHUANIAN LEGATION
WASHINGTON, D. C.

KAM: P. Lozoraičiui

DATA: 1991.VII.17

FAX: 39 6 844 02 04

TEL: 39 6 855 44 42

NUO: Danelės

PUSLAPIŲ: 87

1. Šiandienos pašte atėjo 2,495.00 dolerių lėšų Pasiuntinybei. Draugas taip vėliuoja, kad mes dar negavome liepos 10 d. numerį. Žodžiu, vėjus vos pradėjęs. Iš viso, jau 4,085.00 dolerių iš 34 aukotojų. Šiandienos skaičiai dideli nes Stepaitis atsiunte 1,000 ir Bieliauskas 500.

2. Pridedu laiska nusiusta teleksu Auksciausiai Tarybai. Atleiskite už klaidas.

3. Violeta čia yra dirbusi 7 kartus, ir gal dar ateis kelis kartus. Sako, kad visai nelaukė mokesčio ... Saulius sako kad pridės jos keliavimo išlaidas prie savo saskaitos Jums.

4. Kas liečia pasus:

Lukoševicius, Algirdas prašė paso liepos 20 d., bet yra pasas išrašytas Lukoševiciu, Gintarui [1989.XII.15] kuris čia guli nepaimtas.

Lukoševičiui, Ernestui ir Lukoševičiui, Virgilijui pasai buvo išduoti 1991.XI.21.
Tai ar galima Algirdui išduoti?

Gulbinai prašo išduoti pasus iki liepos 30. Ar galima?

Macėnai jau prašo pasų nuo 1990.VII.24. Violeta surado visas išskirstytas dalis ir nori žinoti, ar dabar gali išrašyti jiems pasus. Giedrė Ambrozaitienė pervežtų jiems į Lietuvą šią vasarą.

Vaznelis, Antanas: mes turime jo nuotraukas, tik trūksta pareiškimo. P. Samatienė pažymėjo, kad gali būti Romoje. Ar galėtumėte pasiteirauti? Susirašinėjimas su Rimu Puškorium dėl Vaznelio vyksta jau nuo 1991.XI.270

Visa geriausio . . .

Roma, 1991 m. liepos mėn. 19 d. 139

P. Danelei Vidutienei

I Jūsų vakar dienos faksą.

1. Pasus galima išduoti tiems asmenims, kurių anketas atsiuntėt.
2. Nesuprantu kodėl Vaznelio paso reikalas užkliuvo. Prisimenu pavardę. Ar patikrinot išduotų pasų sąrašuose? Aš čia patikrinsiu, tačiau principu jo byla turėtų būti Vašingtone.
3. Jei čekiai yra išrašyti Lithuanian Legation vardu, jie pagal susitarimą turi būti ir su mano parašu, kuris eina po Lithuanian Legation. Manau bus tikslingiausia palaukti, o vėliau žiūrėsime kokią formą pritaikyti.
4. Dėl padėkos laiškų. Aną dieną kalbėjau su Maciūnų. Sakiau, kad tuo tarpu atsakysiu ant jau turimų kortelių su vytim, o vėliau išspausdinsim gražų ir iškilmingesnį laišką.
5. Dėl priėmimo Pasiuntinybėje su bilietais, tai dėl įvairiausių priežasčių meįmanoma. Tą galima būtų daryti / priimta daryti/ jei pinigai eina sakykim raudonajam kryžiui. Jau pats faktas, kad pasiuntinybė renka pinigus yra unikumas, o kad dar pas save namuose imtų sau pinigus, tai jau būtų per daug.
Tokius priėmimus galima būtų daryti kur nors kitur. Pagalvosim.
6. Ar ne geriau Violetai išmokėti dabar pinigus, kiek Jums atrodo yra teisinga /suma/. Nenorėčiau, kad ji iki paskutinės minutės neturėtų rankose sumos.

Tuo tarpu

Ijr

7 priedas. Lietuvos ambasados Vašingtone pranešimas spaudoje iš pareigų atšaukus Stasį Lozoraitį jaunesnįjį. In: „Kreipimasis į lietuvius“. *Dirva*, 44 nr., 1993 11 18, 5 p. <https://spauda.org/dirva/archive/n1993/1993-11-18-DIRVA.pdf>.

KREIPIMASIS Į LIETUVIUS

Lietuvos Ambasada Washingtono jau 70 metų atstovauja laisvą Lietuvą, išsaugojusi nepriklausomybės liepsnelę tamsiausiais Lietuvai metais ir kilusi į darbą, prašytus mūsų krašto Atgimimui. Šiandien, praėjus trims su puse metų, kai Lietuva savarankiškai atstatė savo nepriklausomybę ir dvejus metus po Sovietų Sąjungos sugriuvimo, šios, dar iš senų laikų atstovavusios laisvą Lietuvą, ambasados raktai ramiai perduoti tiems, kurie savo gyvenime be tarybinės nežinojo kitos Lietuvos.

Dabartinei Lietuvos valdžiai Ambasadorius S. Lozoraitis yra didžiausias priešas. Grįžus iš prezidentinės kampanijos Lietuvoje į Washingtoną, Stasys Lozoraitis ir jo štabas buvo apkaltinti nekompetetingais, nenorinčiais bendradarbiauti ir nedarbingais pagal valdžios reikalavimus. Buvo ignoruojami jo nuolatiniai pasiūlymai atsiųsti į Washingtoną diplomatus iš Lietuvos. Neįvertintas jo sąžiningas darbas, nes nebuvo pateiktas biurokratinuose ir pompastiškuose rėmuose. Neįskaitoma buvo ir išeivijos finansinė parama LR Ambasadai Washingtono. Tik Ambasadoriaus S. Lozoraičio dėka jo postas esamomis aplinkybėmis perduodamas tvarkingai ir profesionaliai.

Šiandieninė LR vyriausybė, susidorodama su Ambasadoriumi S. Lozoraičiu, tikisi sudaryti įspūdį, jog Ambasadoje Washingtono vyksta eilinės administracinės permainos ir laukia tolesnės finansinės bei moralinės lietuvių išeivijos paramos.

Mes, žemiau pasirašę Lietuvos Ambasados Washingtono darbuotojai, protestuodami prieš politinę avantiūrą, kuomet neetiškai ir amoraliai elgiamasi su Ambasadoriumi S. Lozoraičiu, atsisakome prisidėti prie šių LR vyriausybės veiksmų ir būti šios negražios akcijos dalimi, užversime paskui save ambasados duris kartu su didžiai gerbiamu Ambasadoriumi S. Lozoraičiu. —

Angėlė Bailcy

Daiva Čarnockienė

Teresė Landsbergienė

Mecilė Mickienė

Danutė Vaičiulaitytė Nourse

Raimundas Ražanauskas

Arijana Samsonienė

Dancėlė Vidutienė

Angela Bailcy

Daiva Čarnockienė

Teresė Landsbergienė

Mecilė Mickienė

Danutė Vaičiulaitytė Nourse

Raimundas Ražanauskas

Arijana Samsonienė

Dancėlė Vidutienė

1993 m. lapkričio mėn. 11 d.